# TÜRKİYE'NİN MAARİF DÂVASI

Nurettin Topçu

**DERGÂH YAYINLARI** 171

**Çağdaş Türk Düşüncesi** 22

**Nurettin Topçu Bütün Eserleri** 4

**Sertifika No** 14420

**ISBN** 978-975-995-557-1

**20. Baskı** Nisan 2016

**Dizi Editörü**
İsmail Kara

**Kapak ve Dizi Tasarımı**
Işıl Döneray

**Kapak Uygulama**
Ercan Patlak

**Sayfa Düzeni**
Ayten Balaç

**Baskı**
B.O.S.B. Mermerciler Sanayi Sitesi
10. Cad. No: 15
Beylikdüzü/İstanbul
Tel: (212) 422 79 29

**Matbaa Sertifika No** 20699

**Dergâh Yayınları**
Klodfarer Cad. No:3/20 34112 Sultanahmet/İstanbul
Tel: (212) 518 95 79 80 Faks: (212) 518 95 81
www.dergahyayinlari.com/bilgi@dergahyayinlari.com

**Türkiye'nin Maarif Dâvası*'nın yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.***

# TÜRKİYE'NİN MAARİF DÂVASI

Nurettin Topçu

Yayına Hazırlayanlar
Ezel Erverdi
İsmail Kara

DERGÂH

## SUNUŞ

Cumhuriyet devri Türk düşüncesinin önemli, bereketli ve fikirleri itibariyle nadir mütefekkirlerinden biri olan rahmetli Nurettin Topçu hocamızın bütün eserlerini vefatından yirmiiki yıl sonra (1997) toplu olarak yeniden neşretmeye başladık. Aslında Dergâh Yayınları olarak 1978 yılında böyle bir teşebbüsü başlatmış ve *Yarınki Türkiye* ile *Milliyetçiliğimizin Esasları*'nı aynı yıl yayımlamıştık. Fakat burada serdedilmesi uygun olmayan bazı sebepler yüzünden bu teşebbüs, Nurettin Bey'in Fransızca basılan doktora tezinin tercümesinin 1995'te *İsyan Ahlâkı* adıyla basılmasına kadar akim kaldı.

1978 yılındaki teşebbüsümüzde Hoca'nın yazılarını yeni bir tasnife tabi tutarak yayımlamayı düşünmüş ve neticede *Yarınki Türkiye* önceki iki baskısından nispeten farklı bir şekilde düzenlenirken *Milliyetçiliğimizin Esasları* yeni bir derleme kitap olarak ortaya çıkmıştı.

Yeni külliyet çalışması ile gerçekleştirmeye çalıştığımız yayının prensiplerini ise şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Nurettin Bey'in *Felsefe, Mantık, Psikoloji, Sosyoloji, Ahlâk* adlı ders kitaplarıyla doktora tezi *İsyan Ahlâkı* ve doçentlik tezi *Bergson* dışta bırakılırsa diğer eserlerinin hepsi, önceden yayımlanmış makalelerinin, Hoca'nın öne çıkardığı ve yeni-

den yorumladığı belli konular ve kavramlar etrafında kitaplaştırılmasından ibarettir. (İlk neşirleri broşür veya küçük kitap halinde olup da daha sonra yine Hoca'nın sağlığında bir kitabın içine giren metinlerin de son halleri esas alınmıştır. *Kültür ve Medeniyet* kitabına dahil olan *Garbın İlim Zihniyeti ve Ahlâk Görüşü* broşürü ile *Ahlâk Nizamı* kitabına giren *Komünizme Karşı Yeni Nizam* kitapçığı böyledir). Durum böyle olmakla beraber Hoca'nın sağlığında ve onun muvafakatıyla oluşmuş, birleştirilmiş kitapların adlarını esas itibariyle bu toplu yayında da muhafaza etmeyi daha uygun gördük. Muhtevalarının yakınlıklarını, hatta ayrılmazlıklarını hesaba katarak *İslâm ve İnsan*'la *Mevlâna ve Tasavvuf*'u, *İradenin Dâvası* ile *Devlet ve Demokrasi*'yi birlikte yayınladık. Bu kitapların künyelerinde ve kapaklarında içerdikleri iki kitabın da adı yer almaktadır.

Bu genel prensibe rağmen daha önce kitaplara girmemiş yazılardan yeni iki kitapçığın ortaya çıktığına da işaret edelim. Bunlar Hoca'nın portre denemelerini bir araya getiren *Millet Mistikleri* ile *Amerikan Mektupları - Düşünen Adam Aranızda* kitaplarıdır.

2. Makale olarak yayımlanmakla beraber kitaplara girmemiş yazılar tespit edilerek bunların tamamına yakın kısmı, girebilecekleri kitapların, muhteva itibariyle uygun kısımlarına yerleştirilmiştir. Kitaplara yeni giren bu yazılarda teknik düzenlemeler hariç, hiçbir tasarrufta bulunulmamıştır. Nurettin Bey sağlığında kitaplaşan makalelerinde sınırlı oranda sadeleştirmeler ve çok az tadil ve tashihler yapmıştır. Bir kısmı Dergâh Yayınları arşivinde muhafaza edilen müellif tashihli nüshalardan yola çıkarak bu tadil ve sadeleştirmelerin fikrî bir değişiklik, muhtevaya ilişkin hafifletme-kuvvetlendirme unsurları taşımadıkları söylenebilir. Yine de akademik çalışma yapacak olanların bunları ilk yayımlandıkları şekilleriyle karşılaştırmaları faydadan hâli değildir. (İleriki yıllarda Nurettin Bey'in bütün makalelerini,

-özellikle akademik çalışmalar için- kronolojik olarak ve ilk yayınlandıkları şekli esas alıp diğer tasarrufları dipnotlarda göstererek bir yayın yapmayı da düşünüyoruz).

3. Bu yayın sırasında yapılan en önemli işlerden biri her yazının sonunda o yazının tesbit edilen künyesini (birden fazla yayınlanmışsa künyelerini) vermek olmuştur. Nurettin Topçu'nun fikrî mücadelesi, siyaseti, farklılığı ve tavrı açısından fevkalâde önemli olan bu kronoloji, Cumhuriyet tarihimizde pek görülmeyen bir fikrî "duruş"un ve ısrarlı mücadelenin hikâyesini de doğrudan veya dolaylı yollarla sergilemektedir. Bir örnek vermek gerekirse Türkiye'de eşzamanlı olarak fazla örneği olmayan, N. Topçu'nun demokrasi kavramı etrafındaki tahlil ve tenkitlerini ihtiva eden mühim ve istisnai yazılarının 27 Mayıs 1960 ihtilâlinin akabinde yazılmış oldukları söylenebilir (Bu yazılar *Devlet ve Demokrasi* kitabında yer almaktadır). "Kanlı Pazar" hadisesi üzerine yazılan "Kin ile din birleşmez" (1969) ve yükselen dinî-siyasî hareketler üzerine kaleme alınan "İslâmı sömüren siyaset" (1971) yazıları da böyledir.

Bu künyelerde yazının ilk yayınlandığı yer ve ardından yer aldığı kitap(lar) ve baskıları belirtilmiş, kitaplardaki şekli birden fazla yazının bir araya getirilmesinden meydana gelmişse bunlara da işaret edilmiştir.

N. Topçu'nun bazı yazıları talep üzerine, kendi tensibiyle veya haber verilmeden iktibas yoluyla başka dergilerde de yayımlanmıştır. Künyelerde rastlanacak birden fazla dergi veya gazete adı bu mükerrer neşirleri göstermektedir.

Yazıların sonundaki künyelerde kitap isimlerinin, ilk harflerinden oluşan kısaltmaları konduğu için bunları alfabetik olarak vermek istiyoruz:

*AMK*: Amerikan Mektupları - Düşünen Adam Aranızda,
*AN*: Ahlâk Nizâmı,
*BF*: Büyük Fetih,

*DD*: Devlet ve Demokrasi,
*GİZAG*: Garbın İlim Zihniyeti ve Ahlâk Görüşü,
*İD*: İradenin Dâvası,
*İİ*: İslâm ve İnsan,
*KKYN*: Komünizme Karşı Yeni Nizam,
*KM*: Kültür ve Medeniyet,
*MA*: Mehmet Âkif,
*ME*: Milliyetçiliğimizin Esasları,
*MM*: Millet Mistikleri
*MT*: Mevlâna ve Tasavvuf,
*Ş*: Şehit,
*T*: Taşralı,
*TMD*: Türkiye'nin Maarif Dâvası,
*VF*: Varoluş Felsefesi,
*VO*: Var Olmak,
*YT*: Yarınki Türkiye.

Birden fazla basılmış kitapların hangi baskılarında yazının yer aldığına da işaret edilmiştir. (Meselâ bir yazının sonunda "*TMD*/1, 2" denmişse bu o yazının *Türkiye'nin Maarif Dâvası*'nın 1. ve 2. baskılarında, "*TMD*/2" denmişse yalnız 2. baskıda yer aldığını göstermektedir). Yazının sonunda kitap kısaltmalarıyla ilgili bir not yoksa bu o yazının kitaplara ilk defa bu baskıda girdiğini ifade etmektedir.

4. Kitaplarda yer alan yazıların çok az bir kısmının ilk yayınlandıkları yer maalesef bulunamamıştır. Bu eksikliği ilgililerin ve okuyucuların da yardımlarıyla daha sonraki baskılarda tamamlayabileceğimizi düşünüyoruz.

Künyeler için tamamen veya kısmen taradığımız dergiler ve gazeteler ile N. Topçu'nun o yayın organında yazdığı yıllar ve mükerrer neşirler dahil yazı adedi, yayın organına göre alfabetik olarak şöyledir:

*Akşam* (gazete, 1972, 16 yazı), *Asrın Dini Müslümanlık* (1962, 4 yazı), *Bilgi - Yeni Bilgi* (1949, 2 yazı), *Bizim Türkiye* (1948-1951, 14 yazı), *Büyük Doğu* (1949-1959, 15 yazı), *Çağrı*

(Konya, 1963, 1968, 2 yazı), *Düşünen Adam* (1961-1964, 22 yazı), *Ehl-i Sünnet* (1951, 1 yazı), *Fedai* (1963, 1 yazı), *Fetih* (1957, 1964, 3 yazı), *Filiz* (1971, 2 yazı), *Forum* (1960, 1 yazı), *Gurbet* (1958, 1965, 3 yazı), *Hareket* (1939-1974, 213 yazı), *Havadis* (gazete, 1959-1960, 3 yazı), *Hilâl* (1960, 1986, 2 yazı), *Hür Adam* (1952, 2 yazı), *Hürsöz* (gazete, Erzurum, 1959-1963, 15 yazı), *İslâm Dünyası* (1952-1957, 3 yazı), *İslâm Medeniyeti* (1967, 2 yazı), *İslâmın İlk Emri Oku* (Konya, 1962 ve 1967, 4 yazı), *İstanbul* (1954, 1 yazı), *İstanbul Erkek Lisesi Yıllığı* (1946 ve 1961, 2 yazı), *Komünizme Karşı Mücadele* (1950-1952, 45 yazı), *Köylünün Sesi* (1971, 1 yazı), *Meslek* (1960-1961, 3 yazı), *Milli Gençlik* (1967-1968, 3 yazı), *Sabah* (gazete, 1975, 1 yazı), *Savaş* (1951, 1 yazı), *Sebilürreşad* (1955-1962, 7 yazı), *Senirkent* (1950, 8 yazı), *Serdengeçti* (1949-1952, 3 yazı), *Son Havadis* (gazete, 1961, 5 yazı), *Son Saat* (1952, 2 yazı), *Sosyalist* (1967, 1 yazı), *Sönmez Neşriyat* (1965, 1 yazı), *Şule* (1962-1963, 9 yazı), *Tanrıdağı* (1950, 1 yazı), *Tasvir* (1948-1949, 2 yazı), *Tek Yol* (1973, 1 yazı), *Tohum* (1963-1965, 9 yazı), *Toprak* (1955, 1 yazı), *Türk Düşüncesi* (1955, 1958, 2 yazı), *Türk Ruhu* (1957-1958, 6 yazı), *Türk Yurdu* (1959-1966, 17 yazı), *Ufuk* (1972, 1 yazı), *Volkan* (1951, 1 yazı), *Yağmur* (1963-1969, 3 yazı), *Yaprak* (1963, 1 yazı), *Yeni İstanbul* (gazete, 1962-1965, 14 yazı), *Yeni İstiklâl* (gazete, 1961-1966, 58 yazı), *Yeşilnur* (1960, 1 yazı).

Nurettin Bey'in uzun yazarlık hayatı içinde en çok yazı yazdığı yayın organı, normal olarak kurucusu olduğu *Hareket* dergisidir; 1939-1974 arasında 213 yazısı burada yayınlanmıştır. 5 adedinin üzerinde yazı yazdığı diğer mecmualar şunlardır: *Komünizme Karşı Mücadele* (45 yazı), *Düşünen Adam* (22 yazı), *Türk Yurdu* (17 yazı), *Büyük Doğu* (15 yazı), *Bizim Türkiye* (14 yazı), *Tohum* (9 yazı), *Şule* (9 yazı), *Senirkent* (8 yazı), *Sebilürreşad* (7 yazı), *Türk Ruhu* (6 yazı). Gazetelere gelince *Yeni İstiklâl* (58 yazı), *Akşam* (16 yazı), *Hürsöz* (15 yazı), *Yeni İstanbul* (14 yazı), *Son havadis* (5 yazı).

5. Nurettin Bey'in fazla uzun sürmeyen, 1960 ve 1971 askerî

müdahalesi sonrasında yoğunlaştıkları için hususi anlamları da olan gazete köşe yazarlıkları da olmuştur. *Havadis* (Osman Asyalı müstearıyla), *Son Havadis*, *Yeni İstanbul*, *Hürsöz* (Erzurum) ve *Akşam* gazeteleri bu açıdan önemli olmakla beraber bunların düzenli ve tamamen taranması ve toplanan yazıların tasnif edilmesi bütünüyle henüz mümkün olmamıştır. Bu yüzden eldeki gazete yazılarının bütününün kitapların ilgili yerlerine serpiştirilmesi uygun görülmemiş, ilerde yapılacak ek çalışmalarla gazete ve dergi yazılarından kitaplara girmemiş olanlarının ve ilişki yahut uygunluk itibariyle kitaplara yerleştiremediğimiz az sayıdaki bazı makalelerinin müstakil iki kitap halinde yayınlanacaktır[1].

6. Topçu'nun hikâyelerini bir araya getiren *Taşralı* kitabı ve hayatta iken basılmasına izin vermediği *Reha* adlı romanı ile Milli Eğitim ders programlarına göre kısmî değişiklikler ve sadeleştirmeler geçiren 5 ders kitabı da külliyat içinde neşredilmiştir.

7. Külliyat yeni şekliyle yayınlanıp tamamlandıktan sonra Nurettin Bey'in talebelerinden sayın Muzaffer Civelek bey kitapların tamamını okuyup, bazılarını ilk neşirleriyle karşılaştırıp tashihlerde ve tekliflerde bulunmuş, bunları yine Nurettin Bey'in talebelerinden Orhan Okay hocamız gözden geçirip kanaatlerini belirtmiştir. Yeni baskılarda gözönünde bulundurduğumuz bu tashih ve teklifler için kendilerine müteşekkiriz.

Yeni şekliyle Nurettin Topçu külliyatını okuyucularımıza, Türk fikir ve kültür hayatına sunarken hep önümüzde yürüyen Hocamızı bir daha rahmetle yâd ediyoruz. Nur içinde yatsın.

Eylül 2011

DERGÂH YAYINLARI

[1] Nurettin Topçu'nun bugünkü bilgilerimize göre tam bir bibliyografyası İsmail Kara tarafından hazırlanmıştır: *Nurettin Topçu - Hayatı ve Bibliyografyası* (2013).

# İÇİNDEKİLER


13 Önsöz

17 **BİRİNCİ BÖLÜM**
19 Beklenen Gençlik
30 Millet Maarifi
40 Türk Maarifi

49 **İKİNCİ BÖLÜM**
51 Mektep
65 Muallim
71 Muallimin Mesuliyetleri

83 **ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**
85 Maarif Dâvamız
118 İlk Öğretim
122 İlkokullarda Ahlâk Eğitimi
129 Orta Öğretim
137 Lise Dersleri
145 Liselerde Din Dersleri
150 Okullarımızda Din ve Ahlâk Eğitimi
160 Üniversite
165 Üniversite Olayları
170 Milli Eğitim ve Muhtar Üniversite
176 Din Eğitimi
189 Ahlâk Terbiyesi
201 Okulda Ahlâk
209 Kıymetli Gençler

# ÖNSÖZ

Milletimizin üç asırdan beri geçirmekte olduğu buhranların sebebi ve kaynağı, kültür ve maarif sahasında aranmalıdır. Âlimin atının ayağından sıçrayan çamurdan bile kendisine şeref payı çıkaran hükümdarın mesud asrı nihayet bulduktan sonra, devletimizin yapısında sarsıntılar başladı. Bununla birlikte göze çarpan hadise, cahillerin ulema sınıfına nüfuz etmeleriyle halkta kanaat uğrunda mücahede kudretinin kırılması, millî karakterin zedelenmesi oldu. XVII. asır, şiddet rejimini kullandı: Âsi başları kesti, kafalarla kuyular doldurdu. XVIII. asırda ise, bir adım daha ileri gidilerek hükümet müesseselerinde bazı ıslâhat yapıldı. XIX. asırda, halka inilerek, bizzat cemiyet hayatının bünyesinde, lâkin hemen hepsi de şekle bağlı gelişmelere, inkılâplara başvuruldu. XX. asır, aynı çalışma tarzını tekrarladı. Son iki asırda birçok yeni müesseseler ve mektepler açıldı. Ancak bu mekteplerde eskinin taklidi yerine moda kelimesiyle ifade olunan yeninin taklidi yer aldı; Avrupa, körü körüne taklit edilmek istendi. Mektepler açıldı; bunlarda yeni ilimler okutuldu. Lâkin ilim sevgisi aşılanmadı; âlimin üstünlüğü ve cemaat içindeki önderliği telkin edilmedi. Çünkü ilme gerçekten inanılmadı. İlim, bizim hayatî menfaatlerimiz için vasıta olarak, şekil halinde istismar edilmek istendi; teknik putlaştırıldı.

Asrımızın başından bu yana, her sahada olduğu gibi maarifte de Garp taklitçiliğinin acısını çekmede olduğumuzu anlayanlar, dâvayı ortaya attılar. Lâkin bu dağınık ve ferdî kalan sezişlerin yanı sıra taklit cereyanı olanca hızıyla yol almakta devam etti.

Zamanımızda ise âdeta millî mukaddesatının hizasına yükseltilen tekniğe bağlı değerler, en fazla kazanma gücü, millet kültürünü azar azar ortadan kaldırmaktadır. Yürütücülerin güttüğü maarif dâvası sadece teknik dâvasıdır. Bütün mektepler fen mektebi olma yolunda, millî mektep de can çekişmededir. Yabancı dilde öğretim yapan mektepler Türk çocuğu için ideal mektep oluyor. Bu hal yakın bir gelecekte milliyet ve kültür dâvasının mezarı başında ağlıyacağımızı haber vermektedir.

Hakikat şu ki, millet bünyesinde inkılâplar mektepte başlar ve her milletin, kendine özel olan mektebi vardır. Millî mektep, zihniyet ve örflerile, metodları ve müfredatile, terbiye prensipleri ve psikolojik temellerile, hattâ binasının yapı tarziyle kendini başka milletlerinkinden ayırır. Bizde vaktiyle medrese millî mektepti. Lâkin milletin ruhu ve içtimaî inkişafını takip edememiş ve cihanın fikir ve irfan hayatiyle bağlarını çoktan koparmış olduğundan, olduğu yerde enkaz halinde yıkıldı, çöktü. Zira evrim prensibine, hem de ruh sahasında karşı koyan bir zihniyetin yıkılması, tarihî ve ilmî bir zaruretti. Öbür taraftan, Batı'da tekâmül eden insan düşüncesinin seyrini biz kendi âlemimizde devam ettiremediğimizden, açılan yeni mektep, hakikat aşkının mâbedi olmadı. Parça parça bilme hevesi, evrensel ve ilâhî hakikat aşkının yerini tutamazdı. Hakka götüren yol diye kendini hakikata adamak, gerçek mektebin yoludur. Hakikat aşkına sahip insanlar, cemiyetin içinde çoğalmadıkça, hakikat aşkı cemiyet içinde en yüksek ve muhterem yeri tutmadıkça ve hakikatın ihtirası cemaat içerisinde bir umumî cereyan, büyük bir hareket haline gelmedikçe, millî mektep gerçekten var olmıyacaktır. Hakikat karşısında duyulması istenen bu aşkın, bu ihtiraslı akımın temeli

dinîdir, ilâhîdir. Doğuda, İslâm'ın sahipleri, bugün bu hakikat aşkından uzak, böyle bir anlayışla sevgiden mahrum bulunuyorlar. Kendilerini sadece bir takım dinî örflerin teknikçisi sayan bu zümre, gerçek dinî vazifelerini yapmamaktadır.

Onların bu yetersizlikleri devam ettikçe, daha doğrusu asırlardan beri İslâm dünyasını uyutan sözde din adamları yerlerini, her şeyden evvel, hakikat ihtirasına sahip, fazilet mücahidi, cemaatin beynine ve kalbine girmiş idealist bir münevver zümreye terketmedikçe millî mektebi kuracak ruh meydana gelmiyecektir. Ancak, cemiyeti her tarafından kavrayacak, ilimde, sanatta, iktisatta üstad, ahlâkta önder din adamları zümresi yetişerek cemaatin kalbine hakikat aşkının mukaddes tohumlarını serptikten sonra millî mektebin kapıları açılacaktır. Hareket kuvvetini Kur'ân'dan alacak olan böyle bir zümrenin yetiştirilmesiyle onun, cemaatin ruhuna serpeceği tohumların filizlenip hayat bulması ve cemaatin içinde hakikat aşkına kendini veren kafilelerin harekete geçebilmesi için, her şeyden evvel böyle bir sistemin esaslarını hazırlayacak felsefî görüşün doğması lâzımdır. Her büyük millet, kendi hayatının evrim sırrını ve ebedîliğe yönelen hayat yolculuğunun büyük kudretini felsefî sistemden çıkarır. Bugüne kadar İslâm'ın ve Kur'ân'ın felsefesi yapılmamış olduğu düşünülürse ne kadar gerilerde olduğumuz kolayca anlaşılacaktır. Felsefî kültür, mektebin temel taşıdır. Eflatun akademisinin kapısında "geometri bilmeyen buradan giremez" levhası vardı. XX. asır mektebinin kapısına "felsefesi olmayan milletin mektebi olamaz" cümlesini yazmak gerektir. Millî mektebimiz ne medresedir, ne de çeşitli kozmopolit unsurların karışığı olan bugünkü mekteptir. Müslüman Türkün mektebi, maarif, metafizik ve ahlâk prensiplerini Kur'ân'dan alarak Anadolu insanının ruh yapısına serpen ve orada besleyen, insanlığın üç bin yıllık kültür ağacının asrımızdaki yemişlerini toplayacak evrensel bir ruh ve ahlâk cihazı olacaktır.

NURETTİN TOPÇU

# BİRİNCİ BÖLÜM

## BEKLENEN GENÇLİK

I

Gençlik, geleceğin tohumudur. Bu tohumun özüne bakarak yarınımızı keşfetmek müşkil olmayacaktır. Her devrin gençliği, kendi enerjisini harcayabildiği âlemde yaşıyor. Eski Mısır'ın gençliği tabiatla çetin mücadelenin sahnesinde, Sümer gençliği tapınakta, Yunan gençliği olimpiyatlarda, Roma gençliği ise forumda kendi sîmasiyle görülmektedir.

İlk İslâm dünyasının yaşattığı gençlik, insanlığa hayır ve hizmet yarışında iken; Cengiz ve Moğol gençlerinin, kestikleri kafalardan kule yapmak hususunda yarıştıklarını görüyoruz.

Batı, gençliğini geçen asırda romantizm içinde yaşadı. Hayatın her sahasında, sanatta olduğu kadar siyasette, hukukta, dinde ve ahlâkta kendini gösteren romantizm hareketi, Batı'nın gençliği idi. O gençliğe ihtiyar küremiz her zaman hayrandır. Batı'nın Beethoven, Goethe, Lamartine ve Hugo gibi hiç ölmeyecek çocukları, ruh dünyasında ebedî gençlik aşısı yaptılar; yeryüzüne ümit, aşk ve iman ışıklarını serptiler.

Ashab devri, İslâm'ın ilk genç devridir. Osmanlılar, asırlarca yaşlanarak kocamış olan bu aşk ve iman ağacına yeniden gençlik aşısı yaptılar. Yavuz Selim sanki Hattâb'ın oğlu Ömer'in tekrarlanan gençliğidir.

Her devrin gençliği başka bir gurur ile yaşamıştır. Gurur, yani içten gelen büyüklenme, devrin değer hükümlerinden gıdalanarak şekil kazanır, konusunu cemiyette bulur, genç ruhlarda bu konuya bağlı ateşli bir inanç halini alır. Bu inanç hayatî enerji ile yüklü gencin hareketlerinin kaynağı olur. İmanın içselliği ve derinliği nisbetinde gençlik değerlidir, verimlidir, takdirlere lâyıktır. Her cemiyet, kendi gençliğinin çehresinde değer kazanır. Milletin hayatı içinde bütün gençliğinin varlığı barınmaktadır. Tarihin satırları altında her devrin gençliğinin çehresi seziliyor.

Barbar kralının kendisi için hazırlattığı ateşte kendi yaktığı kolunu krala göstererek, "Roma'da benim gibi üç yüz kahraman var" diye haykıran Müçyüs, gelecekteki Roma gençliğinin örneği oldu.

Termopil'de İran ordusu tarafından çevrilen İspartalı Leonidas'ın, ölümden kurtarmak için bir mektup bahanesiyle memleketlerine göndermek istediği kardeşler, "biz buraya vatan için ölmeye geldik" diye krallarının bu teklifini reddederken, Yunan gençliğini temsil ediyorlardı.

Fransa ihtilâlinde, belki de mahiyetine hakkıyla vâkıf olmadıkları bir dâvanın vecdine tutularak her doğan günün ışığına kurban veren ihtilâlci gençlerin ruhunu Marseyyez'de dinliyoruz.

Rabbinin sevgisiyle çarmıhta can veren Mesih de bir delikanlıydı. İnsanlığın kalbini, her güneşin ışığında, her gecenin sessizliğinde sönmeyecek olan ebedî merhamet aşısı ile gençleştirdi.

İslâm'ın ilk cihadı olan Bedr'in sevgisiyle harekete geçerek

Medine dışında düşmanı karşılamakta ısrar eden ilk İslâm gençleri Uhud'da can verirlerken sekiz yüzyıl sonra üzerlerine lâv gibi ateş akıtan Bizans'ın surlarına tırmanmak için "bugün şehitlik sırası bizimdir" diye şehitliği paylaşamıyan Fatih askerlerinin gençliği oldular.

Mecnun da delikanlı idi. Kendisini çölde vahşi hayvanlarla sohbet halinde bulan Leylâ'nın kavuşma teklifine karşı, "Git! Ben Leylâ'yı değil, Leylâ'nın hayâlini arıyorum" derken, o, her sevda çağının kendinden aşı aldığı bu yeryüzünde aşkın âşıkı olmuştu.

Anadolu'da devlet kuran Müslüman Türkün simasını, Alpaslan'ın yaşama aşkını Allah sevdasıyla birleştirerek kendinden rahmet ve sevgi taşıyan gençliğinde görüyoruz. Bu sîma, asırların arasında olgunlaşarak Osman'ın adalet ahlâkıyle Murad'ın şehadet sevdasında kemâlini buldu. XVII. asra kadar bu muhteşem şahsiyet olgunlaşmasına bütün insanlığın hayranlığı çevrildi.

Dünyanın en heybetli gençliğini hayata çıkarmıştık. Ancak, erginlik çağından sonra ihtiyarlayan her canlı varlık gibi, milletimizin tarihi de o muhteşem gençlik devrini aşarak yorgunluk çağını tanıdı. XVII. asırdan asrımızın eşiğine kadar geçen üç asır içinde, bu harikulâde şahsiyetin çözüldüğünü görüyoruz. Üç asırlık yıkım asrımıza, imanı riyâ ile bulanmış, iktidarı menfaatına esir, hezimet halinde bir millî varlığı miras bıraktı. Ona yeni bir gençlik aşısı yapmak lâzım geliyordu. Asrımızın başında millî hayatımızda böyle bir hamlenin hazırlıkları yapılmaya başladı. Lâkin bu gayret, başladığı yerde bitti. Bazen bozgunla biten bir harbin yıkamadığı ruhları, zafer uyuşturuyor ve bir nesli kendinden geçirtebiliyor. Kurtuluş Harbi'nden önceki devirde, vatan parçası diye Yemen çöllerine koşan bir gençlik vardı. Zaferden sonraki gençlik için Anadolu'da hizmet teklifi, çoğu kere sürgüne gönderilmek mânasına geldi. Asrın başından beri üç defa hamle yapmak isteyen gençliğin, üçünde de yıkıldığı görüldü.

Her defasında yıkılışımızın sebebi, benliğimizden kaçarak, Batı'nın taklitçiliğine sığınma sevdamızdır.

İlk yıkım Servet-i Fünûn'un temsil ettiği cılız, cesaretsiz, imansız ve bitik bir gençliği hayata çıkardı. *Mâi ve Siyah* romanındaki Ahmet Cemil'in hasta varlığı, bir iman buhranının kurbanıdır. Onda artık ne Bedr'in aslanlarından, ne de Alpaslan'ın âleme rahmet taşıran ruhundan bir damla kalmıştır. Bu nesil, kendini inkâr ederek Batı'ya çevrilmek isterken, materyalizmin ve pozitivizmin çorak zemininde kendi kurbanlarını verdi. Yokluğuna inanmak için kendini zorlayan varlık, kendinden hakikate doğru yürümek kudretsizliğini duyunca, bizzat kendinin inkârında kurtuluşunu aradı. Fikret'in, tablosunu çizdiği yeis ve hüsran karanlığı içinde yetişen Baha Tevfik ve Ahmet Nebil gibi genç düşünürler, maddenin kendi kendisine yeterli oluşuna inanmak için zekâlarını zorlarken, Beşir Fuad genç yaşında intihar etti. Bu zavallılar, aklın tıkandığı bir çıkmazda buhran içinde yaşamayı, hakikatler semasında uçmaya tercih eden, iradesinin iktidarı tükenmiş bir gençliğin bedbaht önderleri oldular.

İstiklâl Savaşı'ndan sonra cesur ve taşkın, yeni ümitlerle canlanmış bir gençliğin doğuşunu karşıladık. Lâkin yeni doğuş, imanın değil, sadece kaba kuvvetin canlanması oldu. İman, üçyüz yıldan beri kuvvetini kaybetmişti. Din, cemiyet için kuvvet kaynağı olmaktan çıkmış, yerine hurafelerden ibaret bir iskelet bırakmıştı. Yeni nesil bu iskeletten hayat alamazdı. Ve böyle olduğu için, sade kendi zaferine inandıran kuvvetin arkasından koştu. Lâkin kudret iradesi ilâhî, hatta sadece ruhî bir kuvvete bağlanmadığından az zamanda kendi kendisini kutsallaştıran hoyratlığa büründü. Kendi kuvvetine bağlanan gururu ile iddialı nesil, bütün değer hükümlerini çiğnedikten sonra, sanki bir putperestin sarhoşluğu ile ruhları ve değerler dünyasını altüst etmeğe başladı. Kardeşlerini "ezecek, çiğneyecek, leşlerini yere sereceklerini" ilân edenler, işte bu ikinci yıkılışın kurbanlarıdır.

Üçüncü ve son yıkım, evvelkilerin zorunlu sonucu halinde ve onlardan daha müthiş, daha acıklı oldu. Bunda kudret iradesi ve onun yarattığı gurur yok olarak, onların yerinde existentialisme'in tatbikatı diye Batı'dan alınan, fizyolojik iştihaların hakimiyetine teslim edici bir nevi hayat realizmi göze çarpıyor. Batı'dan gelen, bu insanlığın ilkel haline dönüş merakı, bedenin isteklerine teslim oluşta samimiyetini arayan gençliğin kolaylıkla benimseyeceği davranıştı. Kaidelerle yaşamanın sıkıntı ve ıztıraplarından bunalan gençlik, bu kaideleri yaşayanların, artık samimi bir ideal peşinde olmadıklarını, bu yaşayışın onlarda ruh kuvvetini artırmadığını görünce; kendisine ağır yük olan bütün kaideleri varlığından fırlatarak attı. İlâhî kaideleri yaşatanların yakın geçmişteki samimiyetsizlikleri, bu yeni nesilde onlara karşı kin ile küçümseyiş duygularının doğmasına sebep oldu. Dünyamızı çepeçevre bir ahtapot gibi saran Yahudi mason elleri ile demokrasi ismine bağlanan bir kaidesizlik savaşı başladı. Yukarıdan gelecek otoritelerin törpülenmesi neticesinde ihtiyar kürenin üstünde tek dikili ağacı bırakılmayan mukaddesat bağları ve kutsal kaideler yıkılırken, aynı zemin üzerinde bir iktisadî düzen ile birleşen yeni maddecilik cereyanı, yani komünizm, evvelkinin yanı sıra hayat sahasında süratle yol almaktadır. Hem onun maddeciliğinde barınan karanlık boşluğu gözlerden saklıyacak iddiaları var. Hâlâ Abdülhamid devrinin artığı malikâneler ve alınteriyle kazanılmamış miraslar hayat sahnesinde iken yolumuzu yeni yeni kâşaneler tıkıyor ve yalnız iratlarıyle hayata hükmeden saltanat sahipleri, yeni devletliler her adımda önümüze çıkıyorlar. Bunun karşısında iddialarını çalışma davası yönünden ileri süren komünizm, asıl ruh düşmanlığı adına hak ile aklı baltalıyan sahte maneviyatçıların şahsında mukaddes inançlara saldırıyor.

Meşrutiyet nesli, üç asır önce kaybedilen ilham ile yaratıcılığın metafizik semalarından aklın dar sınırlarına inmişti.

Ondaki düşüşün sebebini anlamayanlar, ikinci yıkılış devrimizde nesli, akıldan da sıyırarak duyuların hizasına indirdiler. Son yıkıma uğrayan nesil, bütün ruhî değerlerden sıyrılarak etlerle sinirlerin hükümdarlığını kolayca kabullendi. Eski taassuba denk bir madde taassubu meydana çıktı. İşin en fenası, bugünkü taassubun karşısına dikilenler, ilk yıkılış devrinin ölü kaidecileridir. Bunlar, XVII. yüzyıldan başlayarak bizi XX. asrın eşiğine yarı ölü teslim eden üç asırlık yıkılışın taassup zihniyetinden asrın derdine deva çıkarmak iddiasındadırlar. Bunların tedavi usulleri, derdimize deva getirmek şöyle dursun, bilâkis hastalığı şiddetlendirmekte ve karşı tarafın uçuruma doğru yürüyüşünü hızlandırmaktadır. Bunların, geçen üç asırlık yaraları bağrımızda tekrar tekrar kanatmaktan başka rolü olmayacaktır. Kendilerinde ne gerçek bir din anlayışı, ne felsefe, ne ilim, ne de sevgi var. Kin ile çevrildikleri bir cemaatı asırların gerisine götürmek için çabalıyorlar. Sözde dinî neşriyat ve çalışmalarla İslâm'ı yeniden canlandırmayı hedef tutan bir cereyanın önderleri ise istismarcılar, menfaatçı ve cahil kimselerdir. Sahtekâr mürşitlerin bütün hareketleri, bu hallerinin açık delili olduğu halde bunlar, ellerindeki taassup vesikasıyle daha uzun zaman bu cemaatı aldatabileceklerdir. Asırların katılaştırdığı bataklığa girerek asrımızın ağır gövdesini yürütmeğe çalışmanın beyhude olduğunu bunlar aslâ anlıyamazlar. Şahsî menfaatlerle ve zavallı cemaatı sömürme emelleriyle birleşen cahilliğin kurtarıcı kuvvetini düşünmek bile saçmadır.

II

Hakka götüren yolda yürürken uğradığı muvaffakiyetsizlikler, son neslin yollarını şaşırttı. Şüphe yok ki ümitsizlik, imansızlığa götürür. Kendine güvensizlik, kuvvete teslim eder. İradenin gevşemesi kaderci yapar. Böyle çeşitli zaafların ve gençliğin ruh kuvvetlerini karşılayan engellerin gittikçe çoğalması, ne bahasına olursa olsun muvaffakiyete söz vermiş olanlarda zarurî olarak yol değiştirmeler doğurdu. Evvelki yollar Hakka

götürüyordu; lâkin engeller aşılmıyordu. Bu yüzden gerilediler ve gerilerden sapacak yer bularak kendilerine başka yollar açmağa çalıştılar. Lâkin bir çoğu önceden açılmış bulunan bu yollar, Hakkın düşmanı olan kuvvetler tarafından açılmıştı. Onların dâvasına götürücü yollardı. Hak yolculuğuna çıkan nesil, bu yoldan da gayeye ulaşılır ümit ve vehmiyle hareke-te geçerek şuurunu uyuşturan heyecanlariyle bu yollarda yürüdü. Zira yürümek, durmaktan iyi idi. Bir çoğu Hak düş-manı kuvvetlerin gayesine ulaştıran bu yollar, şimdi onları bir uçurumun kenarına götürüyor. Gaye, muvaffakiyet emelleri arasında kaybolmaktadır. Nesli uçuruma doğru götüren bu yolları birer birer gözden geçirelim:

1. İlk işaretle harekete geçerken yaptıkları ahlâk yeminini az zamanda unutup siyaset ve tedbir yolunu tuttular. Bir kısmı doğrudan doğruya siyasete atılarak orada ruhunu kurban verdi, verirken de "dâva için" dedi. Bir kısmı da siyaseti, fikrî ve içtimaî çalışmalarına soktu. Fikirlerin müdafaasını yapa-cak olan gençlik kuruluşları, politika yuvaları haline geldi. Buralarda siyasî boğuşmalar yapıldı. Kendilerini milliyetçi bilen teşekküller bile politika oyunlarının muvaffakiyet sah-nesi oldu. Bu yolda bir müddet yürüyüp ilerleyen zümrelerin kafasında ahlâk muvaffakiyetsizliğin, siyaset muvaffakiye-tin yolu olarak tanındı. Siyasette ona hizmet moda oldu. Farkında olmadan ahlâk öylesine yere vuruldu ki, ahlâk tel-kin edicilerin bile ahlâksızlığına hörmet duyuluyor. Bugün neslin gözünde siyaset en büyük değeri taşımaktadır, kur-tuluşun sanki tek yolu odur. Çünkü muvaffakiyete onunla ulaşılır. Ahlâk, sonradan onun üzerine sürülebilen bir cilâdır. Bugün din yolu bile muvaffakiyete götürücü bir siyaset yolu olmuştur. Ahlâka her sahada vedâ edilmiştir.

2. Yaratıcılığın yerini taklitçiliğin tutmuş olması, bu hatalı yol, son üç asırlık devrimlerimizin verimsizliği ile nihayetlen-di: Üçyüz yıldan beri bizi olduğumuz yerde bocalattı ve daima geriletti. Biz İslâm ruhunun gerçek sahibi ve vârisi iken kıta-

lara medeniyet ulaştıran bir millettik. Arap taklitçiliği yaratıcı şuuru gölgelediği devirlerde ululuğumuzu kaybettik. Geçen asırdan beri sahneye çıkan yeni taklit rüzgârı sırasile bizi Fransız, Alman, Amerikan modalarına tâbi kıldıktan sonra, ruh ve kültür buhranı iradesiz varlığımızı bir yandan Japon kıyılarına, öbür taraftan Çin ve Sılav dâvası olan anarşist bir sistemden gıdalanmaya kadar götürdü. Bazılarına göre Marx'ı okumayanın cemiyet meselelerinde söz hakkı yoktur. Çoğunluğa göre ise her fikir ve hareketin doğruluğunun, delili dışardadır; değerlerin ve hakikatların bütün delilleri, bütün belgeleri Batı'da bulunmaktadır. Bir fikir ileri sürüyorsunuz; lâkin acaba Almanlar da öyle mi düşünüyor? Bir iş yapacaksınız; acaba Amerikalılar da öyle mi yapıyorlar? Aşağılık karmaşasından gıdalanan bu taklit içgüdüsü, zehirleyici bir parazit gibi bütün hür düşünceyi ve bahtiyar iradeyi bizde boğmuş bulunuyor.

Vaktiyle karakaplı kitap hükümlerimizin tek selâhiyetli sözcüsü idi. Modern Amerikan neşriyatı veya o memleketin müesseseleri bugün aynı işi yapmaktadır.

3. Daha evvelki nesillerin yersiz ve kolay harcayıp tükettiği iman ve ümidi bırakarak kendi zaaflarını kabul ettiler. Taklidi doğuran aşağılık karmaşası, ona hak verdirmek için hasta ruhların her nefesinde, "biz şöyleyiz, biz böyleyiz; bizde ne var ki? Biz zaten adam olmayız" dedirtti ve bundan bir yükseliş hamlesi de çıkartamadı. Varlığımızı sıfıra irca eden bu kahredici davranış insana verilen kıymet cevherini ayaklar altına aldı, Kur'ân'ın Allah'tan emanet diye getirdiği kalp ile yükseltilen insan, Batılı sosyoloji mektebinin gözünde sürü seviyesine indi; modern Amerika'nın hayat anlayışı içinde eşyadan farksız hale geldi. Anadolu'nun okuyan çocukları da sırasile bu görüşleri taklit ettiler. Onun köylerinde insanlığı tanınmamış sürü halinde insanlar yaşatılırken, şehirlerinde eşyaya pek benzeyen ve hem de XX. asrın lüks eşyalarına esir olan insanlar barınıyor.

4. Hayat mücadelesinde olduğu gibi fikir mücadelesinde de düşmana karşı koyarken düşmanın silâhlarını kullandılar. Ruh ve dâva cephesinde düşmanlarla aynı silâhları kullanmanın düşman ruhuna minnettarlık olduğunu bilmediler. Düşmanın başvurduğu vasıtalarla anlaşmanın sonunda düşman ruhuna teslim oluşun gerçekleşeceğini düşünmediler. Yabancı vasıtaları kullanarak şahsiyet yapılamazdı. XX. asrın bütün lüks ve kazanç hırsları ile İslâm'ı beraber yaşatmak istediler; büyük sermaye sistemi ile milliyetçiliğin yanyana yürüyebileceğini sandılar; komünistlere karşı yine onların mücadele usûl ve vasıtalariyle döğüşmeği denediler. Ruhu yükseltmek için maddenin bütün barbar kuvvetlerini harekete geçirdiler. Hepsinde hezimete uğradılar; hepsinde kullanılan vasıtalar bizzat kendi tabiî gayelerine giden yolu açtı. Lüks ve kazanç hırsı, insanlığın ruhunu kemiren büyük sermaye saltanatı, anarşist ve maddeci kuvvetler ilerledi durdu.

5. Kendi iradesini kendi eliyle çürüten nesillerde kurtarıcı bir şef ihtiyacı kendini gösterdi. "Bizi sürükleyecek bir şef yok. Her şey var; millette kuvvet, cesaret, kabiliyet, hepsi, hepsi var. Ancak sürükleyici bir şef yok" formülü, tam anlayışsızlıkla felç getiren iradesizliğin muhteşem terkibi oldu. Her şey tamammış da bir önder, bir şef eksikmiş! Bu milletin başına büyük bir şef geçince neler yapmazmış. Bu tılsımlı şef tedavisi, bütün başları yukarıya ve kendi üstlerine çevirdi. Şef demek, millet kervanını çeken siyasî şef demektir. O halde siyaset sahasında başa geçecek bir şef bize yetiyormuş. Bir başla her şey olurmuş. Ne acı safderunluk hülyası. Eğer herbirimiz bir âlem isek herbirimizin ayrı bir başa ihtiyacı var demektir. Kendini yetiştirmeden şefini arayan nesil ekilmeden sulanan fidana benzese gerek. Alıcı kabiliyetle yüklü olup da görebilen göz için üstümüzde ve etrafımızda şef çoktur. Sonsuz âlemlerle dolu kâinatımızda ancak ümitsizler barınacak yer bulamaz. Böyle büyük bir tarih ve milletin çocuğu iradesine önder bulamasın; bu hal, ümitsizliğin en

karanlık kuyusuna battığımızı göstermektedir. Kendisine şef ve önder arayan Müslüman Türk çocuğu, eğer kendinde irade kuvveti varsa, onu tarihte ve toprağının altında bulacaktır. Ancak Kur'ân'daki sonsuzluğu görmeyen, ummandaki benliğini tanımayan şaşkın hasta, şefini nerede bulsun? Ağlarsa da inlerse de haklıdır. Yokluk onun kendindedir. İradesini felce uğratan kendindeki zehirdir. Şefleri büyük sürünün önünde değil, herbirimizin iradesinin ta içinde arayalım. Şefimiz aşkımızdır. Onu kalbimizde alkışlayalım. Bütün bir ömür dövülen kalp, en büyük ve cesur önderdir.

6. Çeşitli tarihi sebeplerle iradesi yıpratılan ve kendine güven gücünü kaybeden son nesiller, bir mesuliyetle karşılaştıkları anda determinizme sığınmaktan çekinmiyorlar ve böylelikle kendilerini kurtardıklarını zannediyorlar. Zaaflarını her hatırlatmada "ne yapalım, bize yol göstermediler, bize ışık tutmadılar, bizim kabahatimiz yok, suç bizim değildir" diyorlar. Ateşe atılıp da yanarken "ne yapayım, ateş yaktı, benim kabahatim yok ki", dercesine kendi hareketlerini kendilerinden ayırarak kadere irca ve teslim etmek suretile kendilerini inkâr eden, yok sayan bu masumlara acımamak elden gelmiyor. Ancak, kendi yüklerini yüklenmekten korkan bu mesuliyet kaçakları bilsinler ki, kendi adlariyle damgalanan bu kader yükü ergeç kendilerini mesul edecek; mesuliyet de hürriyet gibi verilen şey değil, alınan bir şeydir. Başka ellerin kendine hazırladığı kaderden insan bizzat kendi mesuldür. Kendi hareketlerimizle dünyaya gelmiyoruz, lâkin kendi hareketlerimizle ölüyoruz. Dünyaya gelişimiz bizi mesul ve mahkûm ediyor.

7. Vazifeye karşı koyulan hürriyet tepkisi, asrımızın hoyratlığıdır. Hür oluşları bahanesiyle yer yer mecburiyetleri inkâr eden genç zümreler, kutsal ödevleri birer birer çiğnediler. Bütün ödevlerin başında gelen itaat ödevi, eski bir put gibi tekme ile devrildi. Sonra onun çevrildiği konulara sıra gelince, her adımda onlardan birini devirmek vazife

sayıldı. Mihrab mümine emredemez oldu. Vicdanın sonsuzluğa götüren yolu şaşırtıldı. Yukarıdan gelen işaretler, yerini hayvanî hırslarla bedenin isteklerine bıraktı. Kendi içimizden kaynayarak gelen bu hayat hamlesi, hürriyetimizin kaynağı sayıldı. İster ferdî, ister içtimaî olsun, hırslarımızla bedenimizin isteklerinin bizi esir ettikleri düşünülmedi. Bizde sonsuzluğa açılan kalbin kapısı gerçek hürriyete açıldığı halde bu kapı kapatıldı. Şüphesiz ki bedeniyle çok isteyen insan ödevler yüklenmez; onun sırtı zayıftır. Hayat hamlesi onda ödevlere eğilen merhamet olacak yerde, istekleri çağıran hasta bir kibirdir.

Bugün artık kutsallaştırdığı uzvî yapının sakat sinirleriyle kıvranan nesli tedavi için, tam hastalığın bulunduğu yerden işe başlamak lâzım geliyor. Uzviyetten ilme, ilimden felsefeye, felsefeden sanata ve ahlâka ve nihayet dine yükselmemiz lâzımdır. Böyle adım adım yürüyüş, hasta, hem de şaşkın bir nesli Allah'a götüren yolda yeniden canlandırabilir. Bu iş bir maarif işidir ve bir neslin kurtuluşunu ancak maarifinin yükselmesinde aramak lâzımdır.

I- *Hareket*, I/1 Ocak 1966; II- "Uçuruma götüren yollar", *Türk Yurdu*, IV/5, Mayıs 1965. (Bu yazı "Hareket" imzasıyla ve "Harcanan neslimiz" başlığıyla *Hareket*, IV/44, Ağustos 1969'da aynen yayımlandı); *TMD/2*.

## MİLLET MAARİFİ

Millet ruhunu yapan maariftir. Maarifin düşmesi millet ruhunu yerlere serer. Maarife değer vermeyiş millet ruhunun yıkılışını hazırlar. Maarif hangi yönde yürürse millet ruhu da onun arkasından gider. Şu halde millet, maarifi demektir.

Fertte olduğu gibi millet vücudunda da iki unsur birleşmiş bulunur. Biri verâsetle ecdattan getirdiği, öbürü maarifle getirdiği eğitimdir. Ecdadın verâseti tarih şuuru içinde saklıdır. Eğitim ise maarifin hizmetidir. Bizde ecdad ruhunu yaşatıcı tarih şuurunu besleyen ve canlı tutan maarif olduğu gibi, onu yıkan ve çürüten de yine maariftir. İlk çağda tanrıların eğitimine dayanan maarif Yunan'dan bu yana homo sapiens tipini yaşatmaktaydı. Ortaçağ Hıristiyan idealizmini Aristoculuk'la ifadelendirdikten sonra Rönesans'da Batı'nın yeni maarif dâvası meydana çıktı. Bizde ise, üç asır önce içtihad kapısını kapayan ellerin tüyler ürpertici taassupla çürüttükleri İslâm düşüncesine Aristo'nun mantığını ve kıyas metodunu tatbik etmeleri maarifimizi ruhtan ve realiteden,

daha doğrusu insandan ayırdı. Fikir ve irfan hayatımız üçyüz yıl çorak bir çölde bocaladıktan sonra kurtuluş yolunu arayanlar, geçen asrın sonlarından başlayarak kısa aralıklarla hamleler yapıp Batı kültür ve maarifinin kucağına sığındılar. Yeniler, bunaltıcı karanlıktan sıyrılmanın çaresini, her şeyden önce kendi varlığımızdan sıyrılıp uzaklaşmada aradılar. Yüz yıldan fazla zamandır sıra ile Fransız, Alman, İngiliz kültür ve maarifine teslim olduktan sonra bugün Avrupa için bile korkunç yıkım kaynağı olan Amerikan maarifine sığınma cinayetini işlemekten çekinmediler. Bütün insanlık için bir musibet olan bu sonuncusu, fikir ve irfan yolu ile değil, siyaset ve onun dikenli eli olan ticaret yolu ile vatanımıza girmiş bulunuyor. Bu teknik ve ticaret maarifinin şimdiden çürütmediği millî hayat sahası kalmamış gibidir. Bin yıllık şan ve şeref olaylarıyla dolu tarih sahibi bir milletin bu kadar kısa zamanda bütün geleneklerinden ve kendi özel yapısından soyunup sıyrılması dikkatle üzerinde durulmaya değer bir olaydır. Bu, hakikat aşkının kaynağı olan din idealini bayağı bir kazanç ve menfaat realitesi halinde tanıtan din adamlarının ihaneti eseri olmuştur.

Onların ruhsuz ve hayatla alâkası kesilmiş maarif sistemleri, millet içinde millete yabancı asıllardan gelerek Anadolu'nun sevgisini taşımayan sözde münevverlerin saldırısı ile karşılaşınca bütün millet kültürü, gelenekleri ve kaynakları ile birlikte yıkıldı. Milletin kendi unsuru olan büyük halk tabakası da hayatta başarı kazanma gayesini güden ve daha parlak pratik vaadeden bu yeni pragmatist kültürü kolaylıkla benimsedi. Anadolu'nun ruhuna ve İslâm'ın idealine aykırı olarak ruh ve ahlâk temellerimizi derinlerinden sarsan Amerikan maarifi şimdi bu memlekette yabancı asıldan olanların hummalı gayretleri ile vatana sokulmakta ve yurdun yarı münevverleri tarafından minnetle devşirilmektedir. Büyük halk kütlesi tarafından pratik değeri anlaşılan bu yeni maarif sistemi, ruhçuluk idealine memleketimizde son vererek bu vatanı yakın gelecekte kör ve sağır makinenin vatanı yapmak azmindedir.

Din okulları ise yine ancak İslâm'ın pratiğine ait kültür verebildiklerinden bu korkunç âfeti karşılayacak kudrete sahip değildirler. Onlar da insanı teknik bir unsur halinde ele alıyor ve ona maddeye ve bedene ait hareketler teklif ediyorlar. Münakaşaları hep bedenler üzerindedir; idealleri bedeni ilgilendiriyor ve her ferdin ancak bedensel davranışlarıyla Allah'a gidebileceğine inanıyorlar. Onlar da pozitivist, onlar da pragmatistdir. Onlar o kadar maddecidirler ki cennetlerinde bile maddî hazların tatminini ararlar. Böylesine madde çirkefi içinde ruh aramak boşuna gayret harcamaktır. Ruhun boğulduğu yerde millet ruhu da can verecektir. Bugünkü maarif, fen ve teknik maariftir. Esasen asrın başından bu yana ilk, orta ve yüksek öğretimde ahlâkî kültür gerilemekte, onun yeri fen ve teknik kültürü ile doldurmak istenmektedir.

İlkokulda ahlâk eğitimi hemen hemen sıfıra inerek yerine hayat bilgisi veriliyor. Liseler zamanla fen lisesi haline getirilmektedir. Üniversitenin edebiyat fakültesinin seviyesi asrın başındaki idadîlerin seviyesine düşmüştür. Harf inkılâbı yüzlerce yıllık millî kültürle bağları kopardıktan sonra dilin değişmesi üniversite gençliğini orta okul çocuklarının hizasına indirdi. Bugün edebiyatımızı hakkı ile bilen birini bulmak veya böyle birinin yetişmesini beklemek hayâl oluyor. Yine asrın başındaki tarih zevkini canlandırmak imkânsız olduğu gibi, yakın gelecekte bir Ahmet Refik yetişeceğini düşünmek de aşırı bir emeldir. Bunun sebebi dildeki değişme ile beraber manevî kültürü değersiz kılan teknik tahakkümünün yurdumuza saldırısıdır.

Felsefî düşüncenin son derece sönüklüğü ise, bu sebeplerle birlikte felsefenin esaslı kaynağı olan dinin, kültür ocağı olmak şöyle dursun, hür düşünceye bile yer vermemiş olmasındandır.

Memleketimizde edebiyat, tarih ve felsefe konularında asrın başında bir hamle yapılmak isteniyordu. Ancak ruhçu bir milliyetçilik dâvasının realitesi dosdoğru anlaşılmamıştı.

Anadolu'da Turan'ın felsefesi yapılmaz, Fırat kıyılarında step edebiyatı yaşayamazdı.

Son devirde Hâmit'ler, Kemâl'ler ve Âkif'ler yetişmediği gibi Ahmet Refik ve Ahmet Naim'ler de yetişemezdi. Halbuki bunlar ilmî tarihte ve felsefede memleketimiz henüz emekleme devrinde iken yetişmişlerdi. Ahmet Refik ilmî tarihçiliğin bizde kapısını açan bir önderdi; Ahmet Naim dinî düşüncede metot gösteren bir örnek olabilirdi. Belki ondan sonra dinden felsefeye geçilecekti. Gelişen olaylar aksini gösterdi. Edebiyatın yerinde sol propaganda âleti bayağı bir vasıta türediği gibi, tarih kültürünün yerinde radyonun yayınladığı dünya havadisleri ile artistlerin ve sporcuların hayatını ve teknik keşiflerin sahiplerini tanıtan hafıza testleri yer aldı. Tarihin yani geçmişteki hakikatların sevgisi, baştan aşağı yalan, tezvir ve riyâ yayıcısı olan gazeteleri okuma merakı ile değiştirildi. Esasen ruha çevrilmeyen bayağı neşriyatın çokluğu ve serbestliği, gençlerin gözünü bütün bütün çekerek ciddî ve ilmî eserleri okuma imkânlarını bugün pek azaltmıştır. Felsefe ise yerini tamamen siyasete terketmiş gözüküyor. Sanki bütün hikmet, bütün dünya meseleleri devlet merkezinde halledilmektedir. Büyük şehirlerin sağanaklı hayatında kendi kendilerine kalıp da düşünme fırsatını bulamayan gençler, günün meselelerini hep birlikte siyaset potasına boşaltıp orada tanıma alışkanlığını edindiler. Bu kolaylık, fikrin yerine kaba hareketi getirdi. Eski tefsircilerin yerinde şimdi partici-nin yırtık yüzü görünüyor. İslâm dünyası Mevlânâ'nın ruhu ile XX. asırda bir muhteşem felsefe yaratabileceği halde bu yapılmadı. Mevlânâ, kaba beden hareketlerine aktarılıp Şaman'a döndürüldü ve Kur'ân'ın felsefesi Zerdüşt'ün pençesiyle ezildi. Aşağı hazlar doğuran ve günlük tecessüsleri doyuran bayağı halk yayınları gazete ve radyolarla beyinlere yüklenirken, demokrasinin her ferdi siyaset sahnesine çağıran çığırtkanı da ruhlarımızda gizlenen hikmet aşkını öldürdü.

Millet kültürünün bu gerileyiş hârikası karşısında millî değer-

lerin birer birer yıkıldığını görmek şaşılacak şey değildir. Her şeyden önce millet mektebinin hem kendi elimizle yıkılması, gelecekteki nesillerin bize lânet bakışlarının çevirilmesine tek başına yeter bir hâdisedir. "Milletimin istiklâlini kazandım, mektebimin istiklâlinden vaz geçtim" diye övünmek sade bir vatan katiline yakışırdı. Ruhların yapıcısı olan mektebin istiklâli feda edilirken, kapitülâsyonların zehirli yadigârı olan yabancı okullar bu vatanda tüneyen baykuş yuvaları halinde zehirlerini saçtılar. İstiklâl Savaşı'ndan sonra işledikleri cinayetin farkında olmayacak kadar kör ve sağır beyinler, iktisadî kapitülasyonların kaldırılmasını kurtuluş sayarak maarifte kapitülasyonların devamına göz yumdular. Gelişen zaman idarecilere o kadar şuursuzluk getirdi ki evvelki facia yetmiyormuş gibi, bir yanda kifayetsiz din okullarını artırırlarken, öte yanda batılılaşmak hevesiyle, batı dillerinde öğretim yapan okullar açtılar. Şimdi bütün millet ruhunu gömmek isteğiyle, liselerin hepsini yabancı dilde öğretim yapıcı hâle koymak azmindedirler. Bizde kozmopolit zihniyetin tohumlarını genç ruhlara ilk defa serpen Mekteb-i Sultânî (Galatasaray Lisesi) açıldığı zaman bunun "Batı irfanına açılmış pencere" olduğunu söyleyenler, millet tarihi önünde okul eşiğinde işlenmiş ilk cinayeti alkışladılar. Çizmeli bir Fransız'ın, Napolyon'un türbesini ziyaretten zevk aldılar. Onlar, daha sonra "Hakkıdır Hakka tapan milletimin istiklâl!" diyerek inleyen vatan bülbülünü "kör! sağır!" diye taşlayan vatansız kolejlinin bu kahpe saldırısını hazırladıklarını bilemiyecek kadar şuursuzdurlar. Artık bu okullardan kalbini bütün bir ömür koruyabilmekle övünen kahramanlar çıkmayacak, bunlar Alman ve Amerikan piyasalarında yüksek maaş kollayan kurnazlara diploma dağıtacaktı. Vaktiyle Yıldırım ve Yavuz tahtı para ile satın almamışlardı. Vatan hamiyyeti ve millet kaygısı onların kalbini kılıçları kadar keskin yapmış ve onlar kutsal vatana çevrildikleri zaman, kalplerinin çarpıntısını kılıçlarının kabzasında dinlemişler-

di. Bugün en küçüğü en büyük yere ulaştıran bir demokrasi içinde halk eğitimi, kalp terbiyesine yönelecek yerde radyoculuk ve otomobil kullanma heveslerini besleyerek insanı makine denen zehirli âletin esaretine sokmaktadır. İnsan, artık başkasının kölesi olmuyor, lâkin insanlık makinenin kölesi olmak için çılgın bir yarışmadadır. Eskinin şiir yazma meraklısı gençlerin yerinde otomobil kullanma hevesleri hüküm sürüyor. Bayram yerlerinde eğlenen henüz gençlik heyecanını yaşamamış çocukların hevesi, ağır bir demir kütlesine intikâl etmiş bulunuyor. Başları döndüren sürat aracını şimdi genç, yaşlı, kadın, erkek bu medeniyetin bütün şımarıkları, şımarık çocuklar gibi koşturup duruyor ve berbat heveslerini alıyorlar. Hakikatta makina bizden intikam alıyor. Topraktan çıkarılan demir arza musallat olan hırslarımızdan böyle intikam alıyor. Minarelerde insandan Allah'a uzanan ezanlar bile makinanın haykırışı oldu. Makina ile maddenin yani iktisadî kuvvetin millet ruhunu saldırarak boğdukları bu devirde millet romantizmi geri gelmiyecek; milletimin kuruluşundaki romantik devir bu hayat sahnesi içinde bir daha gözükmeyecektir. Bütün dünyanın ve makina şampiyonlarının malları gözlerimizi boyadığı ve evlerimizin iç aydınlığını onlardan aldığımız müddetçe, millet maarifi, iktisadî kuvvetin yanında zayıflamakta ve silahlarını, köklerinden kopup ayrılmış bir cemiyette, gönüllü olarak iktisadî tahakküme terketmektedir. Çünkü millet ruhunun koruyucusu olması gereken üniversite bu ruha sahip değildir. İlimsiz ve idealsiz muhterislerin hepsini çatısı altında toplamaya azimli bir üniversite, hem de millet ruhunun kaynaklarından bir küçük pınar bile almayınca elbette millet gençliğinin kalbine harabe olacaktı. Üniversite gençliğinin ayaklanmaları, onları yetiştirenlerin dile gelen günahlarıdır. Biz bite, tahta kurusuna kızmasını biliyoruz, onları getiren pis vücuttan iğrenmesini bilmiyoruz.

İlkokulundan üniversitesine kadar millet mektebini yıkan

bir ülkede millî ruhtan ne eser kalabilir? Millet kendini nerede arayıp bulabilir? Milliyetçilik, milletin tarihine gömülü hayat kaynaklarında aranmalıdır. O, dilde ve dinde, sanatta ve devlette bulunur. Düğünlere, şarkılara ve çocukların oyunlarına varıncaya kadar milletin örfleriyle âdetlerinde yaşar. Bunların hepsi terkedilince millet varlığı bir vehim, milliyetçilik bir sahte vesika halini alır. Yine bunların hepsi mektepte yapılır ve mekteple yıkılır.

Güzel dilimizi vaktiyle Divan edebiyatının nesircileri kurutuyordu; şimdi onu Dil Kurumu boğazlamaktadır. Milletin kurumu olan bir içtimaî varlığa ferdî arzular saldırınca, o nasıl can çekişmesin! Geleneksel dilin asırlık mukavemeti kırıldıktan sonra dilimizin kendi müdafaa kalesi yıkılmış demektir. Nitekim "Osmanlıca" diye asırlar içerisinde gelişen Türk dili hançerlendikten sonra Batılı kelimeler dilimize kolayca akın etmeye başladı. Gün geçtikçe ifademizin güzellikleri ortadan kalkmaktadır. Batılı kelimelerin hücumu ile renk renk maskeyle örtülmüş yüze benzetilen dilimiz, korkarım ki bu gidişle bir gün, Türkün ruhu ve Türk dilinin esasları ile anlaşılması imkânsız hâle gelecek ve sonunda Türk dili diye bir millet dilinin varlığı tanınmayacaktır.

Dinin de bir içtimaî kurum olduğunu unutmamalıyız. Ancak bu anlayışla İslâm dininin, milletimizin ruh ve ahlâk kaynağı olduğunu anlamakta güçlük çekilmez. Ona karşı açılan mücadele, millet varlığına çevrilmiş silâhtır. Yapılacak iş, İslâm'ın gerçek anlayışını elde etmektir. Münakaşalarımız bu zemin üzerinde yapılırsa ancak değer ve mâna taşıyabilir.

Sanat alanında da millet varlığımızı yaşatacak bir akım göze çarpmıyor. Sinan'ın ve Yunus'un, Kemâl'in ve Âkif'in arkasından giden tek deha yetişmiyor. Yeni edebiyat solda sadece propaganda vesikacılığı iken sağ cephe bütün bütün arık ve ruhsuz yaşıyor. *Memleket Hikâyeleri*'ni Sabahattin Ali'den başka tâkip eden, Ömer Seyfettin'in kahramanlar

serisini *Küçük Ağa*'dan başka selâmlıyan olmadı. Bu, gönüllere hüzün veren bir talihsizliktir. Millî sahne ve millî sinema denen temsil sanatları ise sahip olduğumuz ruh ve zevk seviyesinin çok düşük şahitleridir. Bunlar psikoloji, estetik ve ahlâk bakımlarından iptidaî bir cemiyetin değerlerinin hizasından yukarı çıkamadılar. Anıt ve mimarî yapısı bakımından, gelecek nesiller sevgisine bugünden hatıra diye bir taş parçasını bırakmasını bilmeyen inkılâbın çocukları, çevrelerinde millet ruhunu görüp onunla yaşamak zevkini kaybetmiş, yarın kendi milletine mezar olsun diye, dağlarda ve şehirlerin büyük caddelerinde bile Bizans âbidelerinin enkâzına bekçilik yapıyorlar.

Bir milletin devlet bünyesi de mazisindeki geleneksel devletin yapısını teşkil eden esasları taşımalıdır. Yoksa kendinin olmaz ve yıkılmaya mahkûmdur. İslâm'ın sosyal esaslarına bağlı, otoriteli ve şahsî mesuliyet temeline dayalı devlet bizim geleneksel devletimizdi. Bunlar Türk devletinin karakterleridir. Devlet idealimizi Amerika'dan değil, Alpaslan'ın, Fatih'in ve Yavuz'un devlet anlayışından almamız lâzımdır. Zamanın evrimiyle devrin şartları içinde benimsenmesi zorunlu olan sadece şekildir. Devrimizden devletin yalnız şeklini almalıyız. Devletin ruh ve zihniyeti bütünüyle bizim kendi mâzimizden alınacaktır. Ancak böylelikle büyük devlet olacağız. Garb'ı taklitte ne kadar ilerlersek o kadar batağa saplanır ve daima küçülürüz. Bütün kımıldanışlar boşuna; bunsuz inkılâplar bizi budamaktan başka şeye yaramıyacaktır.

Dinde ve dilde, sanatta ve devlette büyük millet varlığımızın sönük bir hayal haline gelerek bize vedâ ettiği bir devrin yetimleriyiz. Onu yok olmaktan kurtaracak olan yine millet maarifidir. Kendimiz için yepyeni bir maarif sistemi kurarak işe başlamak zorundayız. Bu maarifin ilk okulundan üniversitesine kadar bütün basamaklarında bin yıllık millet iradesiyle bindörtyüz yıllık millet karakteri yaşatılırsa bizim olacaktır. Bugünkü mektebin dışında barınan yıkıcı kuvvetler onun

kurucu gücünün kat kat üstündedirler. Gazete, radyo, çeşitli dernek çalışmaları, kontrolsüz ve boğucu neşriyat, sinema, Batı'nın zehirli akımları, fitne temeline dayanan particilik, lüksün ve tekniğin pençesine takılı sayısız ve sınırsız hırslar millet mektebi kurmaya ve bir millet maarifi yaşatmaya engeldirler. Millet ruhunun sevgisiyle aramızda bunlar pusu kurmuş, varlığımıza saldırıyorlar ve adım adım millet maarifini kendi emirleri altına alıyorlar. Bugünkü maarif kaba tekniğin peşinde, Batı'nın zehirli akımına kapılarını açmış, Yahudiliğin oltası bir demokrasi anlayışının kurbanı zavallı bir kurumdur. Topluma verecek hiçbir şeyi kalmamıştır. Aksine olarak o, toplumda kendini yenen ne varsa hepsine boyun eğmiş bulunuyor. Onun, toplumu arkasından sürükleyecek kendine özel iradesi yoktur. Esasen mektebe her şey girmiştir, toplum hayatında ne varsa her şey. Sinema, spor, esnaf çalışmaları, aile hevesleri, iffet düşmanlığı, parti propagandacılığı, piyasa şarkıcılığı, eğlence partileri, rozetcilik, daha neler ve neler... Okuyan nesil ise okula üstün tuttuğu her zehirli vasıtayı onun kutsal duvarlarından içeriye sokmuş ve okulun kutsallığını çiğnemiştir artık. Yarışma, boykot, anarşi, isyan, bütün bunlar yıkılan Yeniçeri ocağından çıkarak okulun kutsal sınırlarından içeriye sızmış bulunuyor. Bu nesli zehirleyen, anarşi ve asaletsizlikle birleşmiş berbat bir demokrasi ve hürriyet salgını ile insandaki hırslarla kinlerin ve menfaat emellerinin, hasetlerin ve çeşitli ahlâk sefaletlerinin yayıcısı olan gazeteler, kontrolsuz ve hasta neşriyat. Bunlar mektebin hâkimiyetini kırarak ona tahakküm edici hâle geleli millet mektebi çökmüş, yıkılmış ve bir diploma dağıtma bürosu hâlini almıştır. Onun tekrar canlanarak millet maarifinin hayata hâkim olması ve böylece Türk milliyetçiliğinin tarihte olduğu gibi tekrar yüceltilmesi için, mektebi ezen bütün bu kuvvetlerin hâkimiyetine son verilmesi lâzım geliyor. Ne denirse densin, afyon yutanın afyonu elinden almak ne kadar güç olursa olsun, ruhun ve maddenin bütün imkânları ile millet ruhumuzun kurtarılması ve büyük Türklüğün yeniden tarih sahnesine çıkarılması için,

bu düşman kuvvetlerin varlığına fiilen son verilmelidir. Bol gelirli istikbâl hazırlayarak değil, bu kuvvetlerin tasallutundan kurtardığımız vakit, işte o zaman çocuklarımızı ve milletimizi kurtarmış olacağız. Mesele önce bu iradeyi elde etmek, sonra bu işin nasıl yapılacağını hesaplamak meselesidir.

Zamanımızın istiklâl savaşı, bu cephede açılacak savaştır.

*Hareket,* V/52, Nisan 1970; *TMD*/2.

## TÜRK MAARİFİ

Her medeniyet, insanlığa yeni bir hikmet getirdi. İnsanlığı insanlık yapan düşüncesidir. İlk Çin medeniyeti, Konfüçyüs'ün getirdiği hikmet temellerine dayanıyordu. Hind'in ruhu Buda'nın inancı ile doludur. Eski Yunan medeniyetinin temeli, felsefe yani hikmet aşkıdır. Batı'nın Ortaçağı, Hıristiyan ruhundan doğmuştur. Yeniçağ, varlığın aslını düşüncede arayan Descartes felsefesi ile açıldı. Yalnız tanımak için tanımak ideali ile ayaklanan Batı dünyası, sonunda bilgisinden faydalanma hırsına bağlandı. İlmin sonuçlarından pratik fayda çıkarma demek olan teknik, geçen asırdan bu yana asırlara hayret veren bir hız kazandı. Zamanımızda ise kendini doğurmuş olan ilmi, kendi arkasından sürükleyen bir kuvvet ve değere ulaşmış bulunmaktadır. Rönesanstan bu yana gelişen Batı kültürü, düşünme, geçmişe eğilme ve tabiata hayranlık gibi üçüzlü esası, yani felsefe, tarih, sanat ve edebiyatı geliştirdi. Bunların dışında kalan madde ilimleri bir yandan pozitivizm ile ilimcilik cereyanları, öbür taraftan

sömürgecilik hırslarının hamlesi ile, Batı'nın temeli olan ruh kültürünü geride bıraktı. Asrımızda, temellerinde ruh kültürüne sahip olmayan Amerika'nın hakimiyeti, Batı'nın ruhunu şiddetle ezmiş bulunuyor. Bugün büyük Batı kültürünün ağırlık merkezi, hikmet ve felsefe, sanat ve edebiyat değildir, fizik ve kimya ilimlerini kendisine hizmetkâr yapan büyük tekniktir. Batı dünyası, kendi temellerini teşkil eden eski Yunan hikmetinin büyük üstadı Sokrat'ın felsefeyi fizikten ahlâka yükseltmesine karşılık, asrımızın insanını ahlâktan fiziğe çevirmiş bulunuyor. İkinci Dünya Harbi'nden bu yana Batı maarifi, kuruluşundaki ruh ve ahlâkından bütün bütün sıyrılarak sanayinin emrine girdi. Bu hal Batı medeniyetinin yıkılışıdır.

Bize gelince, binikiyüz yıldan beri tasavvufla yanyana gelişen hukuk ve kelâm ilimleri İslâm dünyasının kültürünü teşkil ediyordu. X. asırda kurulan Bağdat külliyesinde evrensel bir değere ulaştırılan İslâm maarifi, XVII. yüzyılda içtihat kapısının kapatılmasıyla ruhî feyzini kaybederek Aristo mantığının kısır çerçevesi içinde bunaldı. O zamandan beri medrese, İslâm kültürünün özünü kaybetmiş olarak kıyas mantığının kelime tekrarları içinde bocalıyordu. Daha X. asırda İslâm düşüncesinden kovulan felsefe ile beraber sosyal düşüncenin temeli olan tarih şuuru ve sanatta esas olan hayal gücünün yaratıcı aşkı, medresenin tanımadığı, hattâ suçladığı değerler halini aldı. Ancak medrese bu iflâs yolunda yürürken Müslüman cemaatı içinde ve özellikle Türk dünyası içinde bu değerler gelişiyordu. Tarikatler halka İslâm'ın ahlâkını aşılıyor, devlet hukukun bekçiliğini yapıyordu. Yunus ile Fuzulî'nin ruhundan taşan terennüm Âkif'lere kadar uzanıp geldiği halde medrese bunlardan habersizdi. Medresenin duvarları arasında ne Kur'an'ın âlemlere taşan ruhundan bir tutam felsefe çıkarıldı, ne de sade kılıçlarının şakırtısı övülen Fatih'lerle Yavuz'ların Kur'an'a dem tutan ruh ve ilham dolu maceralarının mânası anlaşıldı. Üçyüz yıl ilerleyen bu ruhsuz-

luk ve duygusuzluk, geçen asrın içinde medresenin kapılarını birer birer kapatan maarif inkılâplarımızla sonuçlandı. Ancak asrın inkılâpçıları tarafından zorunlu görülen bu inkılâplar, reform mahiyetinde değildi. Yani medresenin ruhunu ıslâh edici değil, onu yıkarak yerine Batı'nın maarifini koyucu idi. Geçen asrın içinde adım adım İslâm kültürünü budayarak yerine Batı kültürünü koyan bu garplılaşma hareketi asrımızın başında hızını artırdı. Meşrutiyet maarifi medresenin yanında, onun üstüne yükseltilen mekteplerimiz için doğrudan doğruya Fransızların 1902 maarif programlarını benimsemekte tereddüt etmedi. Mekteplere modern matematik, fizik, kimya ve tabiiye dersleri kondu. Ancak Batı'dan aktarılan bu derslerin yanında edebiyat, tarih ve felsefe dersleri de Sultanî'de yer almakta idi. Fakat okullarda millî tarihimizden çok dünya tarihine yer veriliyor, felsefe dersi bütünüyle Batı'dan aktarılıyordu. Batı felsefesinin Yunan ve Hıristiyan kaynaklarından doğmuş olmasına karşılık bizde İslâm'ın felsefesini yapan olmamıştı. Hakikat aşkı olan felsefenin benliğimizde kaynağı kurutulmuştu. Bu sebepten felsefe dersleri düşündürmüyor, ezberletiyordu. Bütün asrı dolduran felsefe öğretimi, bin yıllık bir milletin vicdanında değer hükümleri yaratmaktan uzak kaldı. Yalnız Tanzimat'tan bu yana çeşitli cereyanlar halinde gelişen edebiyatımız, öğretimde edebiyat kültürümüzü kuvvetlendirmişti. O devirde Garb'ın ruhuna kâse tutmak bize ruh kazandırmadıysa da ruh düşmanlığı yaratmadı. Sadece kendi ruhumuzdan sıyrılıp Batı'nın ruhunu benimsemek heves ve iddialarıyla oyalandık.

Meşrutiyet bizde bir geçiş devridir. Onda köprü üstünde yapılan bir savaş seyrediyoruz; eskilerle yenilik isteyenlerin savaşı. İki taraf eşit kuvvetlere sahiptir. Eskiler din ve İslâm adına benliğimiz için değil, kuru kaideler adına savaşırlar. Ellerindeki, hayatla ilgisi olmayan kalıplardır; Aristo mantığının şekil verdiği kaidelerdir; insan idealini yerlere serdikten sonra kesecek kâfir kafası arayan kimselerdir, belden yukarıda insan tanımayan kin ve haset ahlâkıdır. Bunlar

Batı'dan gelen her şeyi, her fikri frenk herzesi diye suçlandırırlar. Softa isyanları ile padişahı korkuturlar. Ulemâ sınıfının iştihalarıyla kazan kaldıran Yeniçerileri desteklerler. İslâm'ı içinden kucaklayıp kurtarmak isteyen Efganlı Cemâlettin gibi mücahidi ölüm tehditleri ile memleketten kaçırırlar. Onların karşısında yenilik isteyenler, bir bataktan sıyrılabilmek için Garb'ın kucağına atılanlardır. İnsanlığımızı kurtaracak ilmi, felsefeyi, hattâ ahlâkı orada ararlar. Bunlar, hocanın zehirli nefesinden kurtulmak için çırpınırlarken Garb'tan aldıkları şeyin ne olduğunu tahlil edip görebilecek halleri yoktur. Onun edebiyatını kopye ederler, onun felsefesini benimserler, onun rejim ve idare şekline can atarlar. Karşı tarafın, Batı'dan gelecek her şeyi küfür ve bidat eseri saymasına karşılık onlar, Garb'tan alınacak her şeyin bizi de kurtaracağını zannederler. Hocaların yüzyılların eseri olan düzmeciliğini İslâm'ın ruhculuğu sanarak onu çürütmek için İslâm'a saldırırlar. Ruhu tanımayan maddecilik felsefesini benimser ve yayarlar. Meşrutiyet neslinin çocukları derste henüz sarıklı hocadan teyemmümle misvak kullanma tarzını öğrenirlerken, sıra altında gizlice Buchner'in *Madde ve Kuvvet* tercümesini okuyarak elden ele dolaştırıyorlardı. Sonunda, eskilerin İslâm'ın ruhunu gerçekte bütün bütün kaybetmiş, aşk ile kalbe karşılık vermeyen köhne silâhları elbette kırılacaktı ve öyle oldu. Garb kalesine sığınan yenilik taraftarları üstünlüğü sağladı ve eskileri susturdular. Eskilerin ruhsuzluğu, yenilerin şuursuzluğuna zaferi sağlayan asıl sebeptir. Hocanın kararmış kalbi, Garb taklitçilerinin şuursuzca getirdikleri zehri deva sandırdı. Bizi bu derece körlükle kendimizden uzaklaştırıp Haçlıların ruhuna teslim eden, İslâm adına hayatımıza hâkim olan taassubun kahrıdır. Atılan her adımda buhrandan buhrana sürükleyen Garb taklitçiliğinin felâketini gören, gösteren bir Sait Halim Paşa'dan başka düşünür de çıkmadı.

Cumhuriyet devrinin inkılâpçıları harekete geçtiği zaman eskilerin yapacakları bir şey kalmamıştı, "Şeriat gidiyor" diye yaygara koparanlar nikâh kaçakçılığına başladılar. Kendilerine

din adamı dedirtenlerin kafasında yeni cemiyetin düzenine dair hiçbir fikir yoktu. İslâm adalet istiyor, ama adalet nasıl bir düzen içinde sağlanır? İslâm eşitlik dinidir, lâkin eşitlik hangi rejimin eseri olabilir? Bu meselelerin hiçbiri hocanın kafasında yer almamıştı. Bu sebepten, yeni devrin eskiyi temelden yıkan Garpcılığı, serbestçe ve şiddetle hayata hâkim oldu. Mektepten din kültürü kovuldu. Eskilerin frenk dili öğrenimini küfür diye adlandırmalarına karşılık yeniler Arapça ile Farsça derslerini okullardan kaldırdılar. Arkasından millî tarih ve millet dili müthiş bir şamar yedi. Bütün bu olaylar karşısında insanı düşündürecek felsefe kültürü ise okullarda şöyle bir inkılâp geçirdi: Önce metafiziğin Allah bahsi lise programlarından çıkarıldı, sonra Allah'a götürülüyor diye ruh bahsi de atıldı. Daha sonra varlık üzerinde düşündürdüğü için bütün metafizik bahisleri lise felsefe programlarından çıkarıldı. İnsanı tanıtan ahlâk bahsi ise felsefe programlarının ufak bir köşesine sıkıştırıldı. İlk, orta ve yüksek öğrenimde pozitivist görüşün hâkim olduğu otuzbeş yılın sonunda lise programlarında yapılan yeni bir değişme ile psikoloji dersi, laboratuvar deneylerinden ibaret bir teknik bilgisi haline getirilerek ruh kültürü okuldan büsbütün kovuldu. Dil Kurumu'nun gayretleri ile güdükleştirilip bir ilkel cemiyet dili haline getirilen yeni dil, millî edebiyat kültürünü yüzyıllarca geri götürücü darbeyi indirdi. Böylece Türk kültürü en az bin yıllık bir binanın enkazı haline getirildiği anda fabrika bacasının zafer teraneleri bütün gönülleri teknik öğretime çekti. Yurtta fabrikaların peşi sıra yüksek teknik okullar açılıyor ve liselerin fen sınıfları edebiyat sınıflarını her yıl biraz daha daraltıyorlar. Bu gidiş, bir zamandır arzulandığı gibi, bütün liselerin fen lisesi haline geleceğine işarettir. Bu durumda yeni millî eğitim kanunları Türk maarifine vurulacak en kesin darbeyi getirecektir. Millet dili, millî tarih ve milletin ruhuyla bütün bağlarını koparmış olan ve kültürün yerine tekniği oturtan bir maarif sisteminin hâlâ millî eğitim diye adlandırılması, Fransızların bu kelimeyi

benimsediği zaman başlatılan taklitçiliğin yadigârıdır. Esasen liselerin birbiri ardı sıra yabancı dilde öğretim yapan lise adı altında yabancı milletlerin kültürüne teslim edilmesi, düşman silâhı ile değil, içimizdeki yıkıcı irade ile millet ruhuna karşı kazanılmış zaferdir. Millet ruhu ile bağları kopartılan bugünkü okul, millete insan yetiştirmek için değil, fabrikaya usta yetiştirmek için çalışıyor. Ruhsuz, idealsiz, inançsız bir öğretim gençliğe karakter yerine hüner verecek ve insanı elbette aşağı canlıların hizasına indirecektir. İnsanlığın gidişinde bu eşsiz gerileyiş, inkılâp adı ile adlandırılsa bile nesilleri bir cehennem hayatına doğru götürmektedir.

Bunların karşısında ruhlarının selâmetini dinî yaşayışta arayanların hâli daha acıklıdır. Bugün yaşatılan İslâm kültürü ruhla bağlarını koparmış bir iskelet, ilme ve hakikat sevgisine düşman, ilkel toplumların yaşattığı dar kaidecilikten başka bir şey değildir. Son yılların mirası olan ruhsuz kaidecilik, zamanımızda ruha şuurla düşman bir maddecilik akımını takip ettiğinden yalnız halk arasında revaç bulmakla kalmamış, zamanımızın din öğrenimi halini almış bulunuyor. XX. asrın Türk cemiyeti, şuurları büsbütün uyuşturmak ister gibi, Kur'an'ı durmadan bol bol ezber okuyan seslerin kurbanı olmuşken, İmam Hatip Okulları ile İslâm Enstitüleri bu faciayı önleyici değer kazanamadılar. "Dövmek"le "kazanmak" gibi iki pis fiilden başka emeli kalmayan bir cemaatı bunlar tutup nasıl kaldırabilir? Allah kelâmını ruhlarına kuvvet kaynağı değil de seslerine sermaye yapan hoca, hafız ve mevlithan zümresini İslâm dünyasının sahipleri olarak düşünmenin bile bir felâket olduğu devrimizde kırkbin köyün ruhunu bu ellere teslim etmenin mesuliyetini hep omuzlarımızda taşıyoruz. Totem âyinlerine tempo tutan âmincilik futbol maçları ile yarışmaya çalışırken, okullarda okutulan din dersleri elbette jimnastik dersi kadar değer kazanamayacaktır.

Fabrika ile büyük kazanç ihtirasının ruhları pençesine taktığı bu devirde, ruh kültürünün kaynakları kurutulan bir cemi-

yeti mürşit, şeyh, tarikatçı adlarını alan ağzı kara, vicdanı kara varlıklardan nasıl kurtarabiliriz? Düşmüş bir cemiyeti ayağa kaldıracak olan, mekteple yine mektepleşmiş olan bir müessesedir. Biri Allah Kitabı'na düşman olan, öbürü Allah Kitabı'nı midesine sermaye yapan masonlukla Kur'an kurslarının kapıları kapanmadıkça bu uçurum gittikçe derinleşecektir. Bu hal süre geldikçe bir yandan Kur'an'ın ilâhî felsefesini alaya alacak cahil reziller çıkacak, öte yandan Allah kelâmını bit pazarında eski eşya satar gibi sesleri ile satacak duygusuz bezirgânlar eksik olmayacaktır. Görünüşte birbirinin tersi olan bu iki müessese, ruha düşman bir maddecilikte birleşiyor ve birbirlerini tamamlıyorlar. Biri İslâm'a karşı koyan maddecilik, öbürü bizzat İslâm'ın içinde bağdaş kuran maddeciliktir. Çünkü onda dinin bütün ruhsal dâvası maddeye bağlı sözler, sesler ve beden hareketleri halinde maddîleşmektedir. Hoca, İslâm'ın şekle bağlı unsurlarını istismar ederek onun özü olan ruhunu hiç tanımayan berbat bir maddecidir.

Bugün bir mektep buhranı yaşamaktayız. Geride bıraktığımız bin yılın bir kısmı, ilâhî ideallerin heyecanı ile onu ebedî yapacak mektebi kurmak için çok kanlar akıttı, sayısız kurban verdi. Son asırlarda ise yüzyıllarca süren emeklerin eserini istismar ediciler türedi. Bu bina yıkıldı. Şimdi milletin gerçek varlığı olan ruhunun harabesi karşımızdadır. Bizi Hakka götüren bir yol, aydınlığa açılan bir kapı lâzım. Bu kapı mektebin kapısıdır. Bugünkü mektep insanın ruhunu yüceltmek için değil, makineye esir olarak midesinin saltanatını yaşatmak için açılmış kapıdır. Gençler, bina, fabrika, teknik hizmetinde alacakları paranın hesabını yaparak bu kapıdan giriyorlar. Elbette onda hörmet, hâyâ, vatanseverlik ve milliyetçilik, sanat ve ahlâk dersleri almayacaklardır. Mektep denen kutsal çatının altında bugün usta-çırak münasebetinden başka bir şey yaşanmıyor. Mektep artık gençliğe karakter mayası aşılamıyor. Geçen yıllarda üni-

versitelerden taşan anarşizm hareketleri bu gerçeği ortaya koymuştur. Bu hareketleriyle gençler aldıkları dersin imtihanını verdiler. Batı medeniyetinin bugünkü çökme halinde yine de ona teslim oluşumuz kendi varlığımızdan habersiz olduğumuzu göstermektedir.

Bize bir mektep lâzım. Son millî eğitim kanunları ruh ve ahlâk mektebi yerine meslek mekteplerinin maarif hayatımızı bütün bütün saracağını ilân etmektedir. Bu gidişin ortaya koyacağı eser, tüylerimizi ürpertiyor. Yeni mektep, düşünen ve seven insan yerine usta adam, çok kazanan adam yetiştirecektir. Lâkin bu insan, içinde bunaldığımız bu karanlıktan bizi kurtaramayacak. Şimdi şehirlerimiz, sayısı asrın başındaki büyük Batı şehirlerinde kurulanların sayısını bulan veya aşan fabrikalarla doluyor. Otomobiller, şehirlerin eski insan nüfusunu geçti. Televizyon işçinin evinde de var. Köylerimizin kapısını çalmak üzeredir. Lâkin iş hayatının, şehirlerin bütün havasını zehirleyen acıları hayatımıza buram buram saçılıyor. Otomobiller kıyma kütüğü gibi insan doğruyorlar da vicdan bundan kurtarıcı bir hareket iradesi ile kımıldamıyor. Televizyon bir iffet ve ahlâk suçlusudur. Belki yakında aileler dükkân sergileri gibi kaldırıma dökülecekler.

Bize bir insan mektebi lâzım. Bir mektep ki bizi kendi ruhumuza kavuştursun; her hareketimizin ahlâkî değeri olduğunu tanıtsın; hâyâya hayran gönüller, insanlığı seven temiz yürekler yetiştirsin; her ferdimizi milletimizin tarihi içinde aratsın; vicdanlarımıza her an Allah'ın huzurunda yaşamayı öğretsin.

Bu mektepte edebiyat, tarih ve felsefe kültürü başta gelecek ve onun yetiştiricileri sadece bir memur değil, örnek insan olacaklardır. Din görevinin bile para ile yapıldığı bir düzenin tersine çevrilmesi lâzım geliyor. Ancak böyle yepyeni bir anlayışın benimsenmesiyle Türk millet maarifini kurmak ve ruhlarımızda rönesans açmak kabil olacaktır.

*Hareket*, VIII/94, Ekim 1973.

# İKİNCİ BÖLÜM

## MEKTEP

Biliyoruz ki mektep, öğrenme yeridir. Hayatta her gün yeni şeyler öğrenmedeyiz. Lâkin hayat, hâdiselerinin sahip olduğu çokluk gözü ile ele alındığı zaman, mektep değildir. İsterseniz hayata da mektep deyiniz. Ancak hayat çok gayeli öğretim yapar, mektep ise tek gayeli öğretim yapar; hayat hâdiselerinin mânasız, ne sebebi ve ne de hikmeti anlaşılmaz çokluğundan kurtararak zihinleri mânalı ve tatmin verici birliğe ulaştırır. Böylelikle, insan iradesine takip edeceği istikameti gösterir ve birliğe götüren her hareket gibi ruhu sonsuzluğun sevgisine kavuşturur. Bu sebepten denebilir ki mektep, mâbeddir.

Şu halde, zihnin dağıldığı, hayat fırtınasına gömülerek çokluk içinde eridiği yerde mektep yoktur; birliğin büyük kapısından girmeğe hazırlandığı, hâdiseler karşısında toplanıp kendine geldiği yerde mektep vardır ve mektebin mânası, hikmeti, bizi içerisine serpilerek dağıldığımız hayattan zaman zaman sıyırarak kendimize getirmek, düşünce kudretini kullan-

maya zorlamak, büyük yolculuğun haritasını gözlerimizin önüne sermektir. Sınıfta yapılan her çeşit öğretimin, matematikten coğrafyaya, fizikten felsefeye kadar her dersin okutulmasındaki sonuncu hikmet, ilk gayelerin gayesi bundan başka bir şey değildir. Biz, yalnız ilk gayeleri tasavvur edebildiğimizden her dersten pratik ve kendi kendine yeterli gayeler bekliyoruz. Aldanıyoruz; çünkü hayatta hiçbir gaye, sonuncuya doğru uzanmadan, kendi cüzîliği içinde barınıp kalamıyor. İlkel ve başkalarına uzanmayan gayeleri içinde tıkanıp kalarak zihni genişliğe yükseltemiyen, mahdut gayesinden sonsuzluğa ışık tutamıyan bir öğretim, gerçek gayesini bulamamış hatalı ve kötü bir öğretimdir. Böyle bir öğretim, mektep kaçakları ve haylazları yaratır, diploma bezirgânları doğurur, mektep ruh ve disiplinini parçalıyarak mektebi hayatla birleştirir, Amerikan mektepleri hazırlar.

Hayat karşısında mektebin yerini iyi anlamak için şu benzetmelere başvurabiliriz: Su buharı yoğunlaştığı yerde nasıl yağmur haline geliyorsa, bitkideki hayatî sıvı elemanlarının biriktiği yerde nasıl meyve olgunlaşıyorsa, şuurun enerjisi biriktiği olaylar üzerinde dikkati nasıl doğuruyorsa, hayatın dalgalar halindeki akışının dar ve derin bir boğazda birleşerek bütüne hâs olan şekil ve hüviyetini kazandığı yerde mektep meydana gelmektedir. Hayatın çokluğuna nazaran mektepte birlik vardır; hayatın kendi kendisinin dışında oluşuna karşılık mektebin vasfı kendi kendine kavuşmaktır, kendini tanımaktır. Hayatta esas olan hâdise yaşamak, mektepte ise tanımaktır: Birincisi dışsallık, ikincisi içsellik ifade eder.

Mektep, öğrenme yeridir, dedik. Öğrenme ne demektir? Nasıl öğrenilir? Öğrenme, her şeyden evvel bir çıraklıktır. Mektep çıraklık yeridir, diyebiliriz ki bir tezgâhtır. O tezgâhta usta yapar, çıraklar tekrarlar. Usta verir, çırak alır. Alınmamış, benimsenmemiş, benliğe mal edilmemiş bir ders, iyi bir ders sayılmaz. Mektepte alınan ders, ya bir tasavvurdur, hayale mal edilir; ya bir hünerdir, ele mal edilir; ya bir iradedir,

iktidarımıza ilâve edilir; ya da bir aşktır, kalbe doldurulur. Bunlardan biri halinde benliğimize girmeyip sade hâfızada, şuurun dışına asılı bir küfe yük halinde duran bilgiler verici öğretim, faydasız ve mânasızdır. Mukadderatımızın bilmecesini çözmede hiçbir kudreti olmayan böyle bir ders, şuur enerjimizi hâfıza bölgesinde insafsızca harcayarak bizi düşünmeden mahrum bıraktığına göre, aynı zamanda zararlıdır da. Bir takım formülleri sadece ezberleten muallim, benliğimizin iktidarından her gün bir parçasını yok etmektedir. İyi üstad, dışımızda yaşananı içimizde hayat yapabilen muallimdir. En iyi muallim, en büyük üstad, şüphesiz ki hayattır. Ancak, ondan ders almasını bilmeyenler için muhtaç olduğumuz muallimler, hayatla benliğimiz arasında kürsü kurmuş olan bize daha yakından ve kendi dilimizle öğretici unsurlardır.

Varlığımıza en yakından hitap eden dil, bize en mahrem muallim, ıztıraptır. "Iztırap çekmiyenin hiçbir şey bilmediği" hakikatini aydınlatan hâdiseler, her günkü hâdiselerdir. Öğretimi en kolay şekle koyan Amerikan metodlarıyle katledilen muallim mesleği yerine sinemadan radyoya sıçramak kabilse bile; dersin, mektebin, öğretimin ne olduğunu asla bilmeyen bu genç kalmış, iptidaî zihniyet karşısında ancak ıztırap çekenlerin anlayacağı dille diyebiliriz ki; "gerçek mektepte muallimle talebe, ıztırap çekerek öğretmeğe ve ıztırapla öğrenmeğe muhtaçtırlar." Ders, bu tadına doyulmaz ıztırabın sahnesidir.

Sinemada sade gözler harekettedir. Gerçek derste ise duyuları kendi emrinde çalıştıran aklın harekette olması lâzımdır. Ve büyük bir ders, ne sade görmenin ve işitmenin, ne de sade münasebetler kurmanın ve hükümler yükleyerek mahkûm etmenin eseri olabilir. Büyük bir ders, bir hakikat dersi, diyebiliriz ki gözlerin görmediğini akıl ve idrakin yarattığı manzara içinde seyretmedir. En büyük ders, Levh-i Mahfuz'da görülüp öğrenilendir. İyi bir ders, bir hakikatin öğretilmesi, öğrenenin şuurunu sonsuzluğun ufuklarına kadar götürür

onu yalnız bir şeyin öğrenilmesiyle bırakmaz sonsuz bilinmeyenlerin huzurunda dinlendirir. Bizim azabımız, ruhumuzdaki darlık, varlığı pek mahdut olan bildiklerimizden ibaret sanmamızdan doğuyor. Var olanlar, tanıdıklarımızdan ibarettir sanıyoruz. Cahilin kalbindeki darlık, anlayışsızın ruhundaki tahammülsüzlük bundan ileri gelmektedir. Cehâlet, kâinatımızı daraltıcıdır. Gerçeği öğrenimse bize bildiklerimizin dışında kalan sonsuz varlıkların vücudunu müjdelemektedir. Sonsuz meçhullerin kurtarıcı huzuruna bizi kavuşturmaktadır. Bilmenin, öğrenmenin büyük ve doyulmaz hazzı bundan ileri geliyor.

İç âlemimiz ve dış dünyamız üstadlarla dolu. Hangisini istersek seçmek elimizdedir. Düşünenlerin birçoğu akıllı üstad olarak tanınmıştır. Onlardan birisi, Filozof Kant diyor ki: "Bana hayret veren iki şey var: Biri başımızın üstündeki yıldızlı gökyüzü, öbürü de içimizdeki vicdan." Düşünme dediğimiz şey, sanki bu iki âlem karşısında duyduğumuz hayretle başlamıştır. Birincisine duyularımız vasıtalık yaptığı için, varlığının farkında olduk. İkinciyle hayretimizin varlığının da farkında oluyoruz, hayret içinde yaşıyor ve ona hayretle dünyaya veda ediyoruz. Şunu da ilâve edeyim ki, Kant düşünce sisteminin sonunda bu birinciyi ikinciye, yani aklı vicdana tâbi kılmıştır.

Rousseau'nun üstadı vicdanıdır, kalbidir. Pascal, ilâhî iradeye tâbi olan kalbinden bahsederken dedi ki; "kalbin öyle sebepleri var ki, akıl onları asla anlamıyor." Nietzsche'nin üstadı ihtiras idi. Onlarla başbaşa yaşamanın aşkıyle, onlara durmadan tapınmak için, insanlardan uzaklaşmayı tavsiye etti.

Michelange'ın üstadı muhteşem hilkat, Cézanne'nın üstadı güneştir. Sinan'ın üstadı milyonlara secdeyi öğreten ilâhî kubbe, Yunus'un üstadı aşk, Mevlânâ'nın üstadı Muhammed'dir.

Her din ve mezhepten halkın üstadı ise duyulariyle menfaatleri oluyor. Kur'ân, bu en büyük üstad, en büyük sapıklığa

sürükleyen duyularla menfaatlerin sefaletinden bizi kurtarmak için gönderildi.

Öğretimin üslûbu, onun sade şekil ve kıyafeti değil, ruhunun kalıbıdır. İyi üslûbla iyi öğretim, fena üslûbla fena öğretim yapılır. Bütün ruh eserleri, aşk eserleri gibi bütün dinî metinler güzeldir. Kur'ân, dünyadaki eserlerin en güzelidir. Büyük bir öğretimde, ilâhî kaynaktan geldiğinde şüphe olmayan ilâhî sadâ duyulur. Bu sadâ, sanat ve ahlâk basamaklariyle basamaklanarak aslını arayan ilâhî hitaptır, Tûr dağındaki Sevgili'ye sunulan sadâdır.

Öğretimin ne olduğunu anladık. Şimdi öğretim meselelerine geçelim. Önce ana mesele:

## NEYİ ÖĞRENİP, NEYİ ÖĞRENMEMELİYİZ?

İnsan, her şeyi öğrenmek zorunda mıdır? Her şeyi bilenler, her şeyi bilmek için iştiyak duyanlar ve bu halleriyle öğünenler, kendilerinden kaçıp âleme koşanlardır. Kendini bilmek için âlemle kendi benliklerinin temas noktalarına uzanan, bilgilerini burada toplayanlar ise gerçeği bilenlerdir. Bilgilerimizin Allah'tan eşya zerrelerine doğru derece derece basamaklanan hakikatler sahnesi olduğunu anlamayıp da gelişigüzel her şeyi öğrenmek isteyen hummalı olarak yaşamaya mahkûm bir şaşkındır. [Radyodaki bir bilgi yarışmasında] İpana'dan en çok puan kazananların, bunların arasından çıkmış olmasına şaşmayalım.

Öğreneceğimiz şeyler, her şeyden evvel şahsiyetimizin özetini teşkil eden âlemle ilgili olmalıdır. Ondan sonra, şahsiyetimizin hayatı için var olması zorunlu bilgileri edinmeliyiz. Lâkin varlığımızın derinlerine yerleştireceğimiz bilgi mutlaka şahsiyetimizin özüyle ilgili olacaktır. Edineceği bilgileri seçmeyip her görüp işittiğini öğrenen insanın bütün bilgileri faydasız ve değersizdir. İnsan, her an karşılaştığı hâdiselerle tasavvurları, onlar henüz zihnine yerleşmek isterken tasfiye etmesini bilmelidir.

Bu tasfiye işi, düşüncenin hareketidir. Neyi bilip, neyi bilmemesi lâzım olduğunu düşünmek, düşüncenin ilk işidir. Ancak bu sansürden geçtikten sonradır ki, düşünce değer kazanır; faal ve gayeli hale gelir. Bize yük olmaktan çıkar, bizde bir makine olur. Halk, gelişi güzel her şeyi bilebilir. Âlim ve mütefekkir ise ancak kendine lâzım olan, kendini işleyen şeyleri bilir, pek çok şeyleri bilmekle öğünen hâfıza hamalları, hayatta hiçbir baltaya sap olmayanlar, hiçbir işe yaramayanlardır. Denizlerin yüzünde ne kadar gezinsek, bir defa olsun dibine dalmadıkça ondaki hayat hakkında bilgi sahibi olamıyoruz. Hangi yetinin olursa olsun, test metodu ile tanınışı, insandaki çok bilgiyi araştırdığı için, şuurun değer derecelerini tanıtmakta yetersiz ve hatalıdır. Rousseau'nun hâfızasının fevkalâde zayıflığı ile köpek tarafından ısırılmamak için, köpeğin üstünden atlamayı düşünen acayip ve pek düşük buluş kabiliyeti, dehâsının varlığına engel olmamıştır. Testler, ancak harekî tepkileri ölçmekte yeterli ve mâhir sayılabilirler. Dehâ bir ferasettir, ferasetle ölçülür.

Çocuğa her şeyi öğreten mektep, onu ne kadar düşüncesiz yapabiliyor! Daha ilkokulda bütün eşyanın bilgisini sunan, orta öğretimde cihan tarihini, cihanın coğrafyasiyle birlikte genç dimağlara aktarmak isteyen bugünkü mektep pek bedbahttır. Ruhlara istikamet verebilmekten uzaktır. Mektebin perişan ettiği şuurları, hayat insafsız pençesine geçirerek nice lüzumsuz ve katil bilgilerle doldurmakta, onlara bir çile devri yaşatmaktadır.

Bugünün genci, sporcularla artistlerin isimlerini mi ezberlesin? Partilerin mühim simalarını mı öğrensin? Amerikan etiketiyle şöhretinin musallat olduğu bunca eşyayı mı hatırında tutsun? Yoksa mektepteki rengârenk derslerin endamiyle mi karşılaşsın? Bütün bunları yapmak zorunlu olunca şahsiyetin birliği ve bu birliğin kuvvet ve enerjisi çekilerek yerini tasavvurlardaki çokluğun serseri heveslerine terkedecektir.

Tembel talebe, hocalarının ismini ve oturdukları semti de

bilir. İyi talebe, mükemmel ve metodlu yetişen genç, zarurî olarak, devrin devlet ricalini tam olarak bilmeyecektir. Zira, şuurunun ancak kendine mahsus işleri vardır, âlemin hizmetinde değildir. Zamanımızın gitgide zenginleşen hayat hâdiseleriyle genişleyen ilimleri hep birden kafasına sığdıracak insan tasavvur olunamaz. Böyle bir çaba hem israf hem de şahsiyet törpüleme ve şahsiyetinden kaçma neticesini doğurur. Zamanımız cemiyetlerinde bu sebepten ihtisas, hem kemiyet, hem de keyfiyet görüşüyle kaçınılmaz bir zaruret olmuştur.

Bu bahsi bitirirken, ahlâk kanunlarının da her şeyi bilmemize karşı geldiğini, fenalıkların bilgisinin bizi fena yapabileceğini söylemek icap ediyor. Zira, insan bir dereceye kadar öğrendiklerinin de esiridir. İyiyi bilen iyi olmak ister, fenayı bilen fena olmaya, farkında olsun olmasın, heveslenir. Zira, her bilgide bir câzibe vardır. Bilmek, harekete hazırlanmaktır. Fenalığın bilgisinden sonra fenalıktan korunmak için ayrıca bir mukavemet kuvvetine ihtiyaç vardır. Bu ise insanı yıpratıcıdır. Mamafih, fenalığı hem bilip, hem de ona karşı koymak iktidarının ayrıca değer taşıyan bir atletizm olduğunu ilâve edelim. Fenalıktan korunmak için, fenalıkların az çok bilgisine sahip olmak zarureti ise, tehlikeli bir makineye elimizi kaptırmamak için edineceğimiz bilgiden başka bir şey değildir.

## MEKTEBİ NEREDE ARAYALIM?

Neresi mekteptir? Bazen çocukluğun mukaddes hülyaları ile içine girilen, sınıflı, muallimli, siyah tahtalı ve dershaneli çatı mektep olmuyor da, birkaç gencin bir kalp etrafında kendini arayan topluluğu mektep olabiliyor. Bu mânada bildiklerimizden daha çok, mektep hayatı zannettiğimizden daha yaygındır. Belki her tarafta mektep var ve bütün ömür sürekli bir talebelik veya çıraklıktır. Aramızda, her yaştan ve her meslekten mektep görenlerle görmiyenler var: Bunlar hayattan ders almasını bilenlerle bilmeyenlerdir. Üstad İbrahim

Hakkı'nın dediği gibi:

*Görenedir görene*
*Köre nedir, köre ne?*

Sizinle ikinci değil, belki ellinci konuşması ilk temasının aynı olan bir adam görüyorsunuz? Birisi de var ki, daha ilk konuşmasının başında, sadece nâzik ve anlayışlı iken, sonunda düşünceli olmuş ve kendi kendisinin içinde mesafe katetmiştir. Bunlardan biri, anlayışsız ve mektepsiz, mektep görmemiş ve görmiyen insandır; ikincisi ise hayatını sürekli bir ders haline koyabilen kalp adamıdır. Kendi açtığı kapıyı her defasında kapamayı ihmal eden, kullandığı evin değerini ölçemiyen, fena alışkanlıklarını ömrünün sonuna kadar tekrarlayan adam, istediği kadar yüksek tahsil diplomalarına sahip olsun, yine mektep görmemiştir. Mektep öyle bir zihnî alışveriş yeridir ki, onda bir taraftan verilecek şeyler seçilirken, öbür taraftan, insanda alıcılık kabiliyeti doğurulur, beslenir, büyütülür.

Senelerce gazete okuyan fertler, siyasî terbiye sahasında hep aynı güdüklükle, aynı hamlıkla kalır, gazeteler siyasî olgunlukta insan yetiştirmezse, o memlekette gazete mektep olamamış demektir; aynı zamanda gazete okumasını bilen fert de yok demektir. Bir memleketin gençliği, aşkın irşadlariyle Allah'a kadar götüren yolu kalp âleminde aramıyorsa, o memlekette ilk aşkın beşiği olan aile mektebi yok demektir. İstediği kadar evli olsunlar, analar ve babalar aile kuramamışlardır. O memleket gençliği kaybedilmiştir.

Bir cemaatin içinde yoksullara, sessiz sedasız hizmetten hoşlanan eller nasırlanmış da, yetimleri sevindiren bakışlar hırsla, velev Cennet hırsiyle de olsa kararmışsa, o cemaatte din mektebi kurulmamış veya yıkılmış demektir. İstediği kadar dualar kubbeleri çınlatsın ve secdeler yerleri sarssın. Bir şehrin insanları, kalabalığın bulanık dalgasından sık sık kaçarak kırlara, ormanlara ve akar sulara sığınıp da onlarla

konuşmaktan hoşlanmıyorsa, o şehirde sanat mektebi açılmamış demektir. İstediği kadar sinemalarla galerileri renk dağıtsın ve ses sahneleri havaları titretsin.

Tekrar edelim; mektep, ruha sunulacak iksirler halinde hakikatler üzerinde yapılan seçimle, alıcı gönüllerin birleştiği yerde vardır.

Aile; örf ve âdetlerin ve bir dereceye kadar seciyemizin hamurunun yoğrulduğu mekteptir. Sevginin ve kalp alışkanlıklarının mektebidir. Sabrın ve müsamahanın mektebidir. Şefkatin ve anlayışın mektebidir. Fedakârlığın ve vazifeler yüklenmenin mektebidir.

Bağlandığımız meslekte kabiliyetlerimizin mektebi aşikârdır. Mesleğine mektep gibi bağlanmayan insan, cemiyet içinde bir parazit olarak yaşamaya mahkûmdur. Onun için, meslek, bir apartman yapmanın vesilesi, bir otomobilin hizmetkârı ve bir şöhretin uşağıdır. Bu adam, bir müflis kalbin sahibidir. Ruh gözünde mücrimdir. Kazancı haram olan bir günahkârdır. Ve onun hayatı kendine daima yüktür, süflî gayenin gerçekleşmesi için çekilen bir çiledir. Böyle olunca da, gayedeki bir tatmin için daima tatminsiz yaşayan ruhun sahibi hayat bezirgânı, ruhlarında tatmin yaşatanlara düşman birer kindar kesilirler, bunlar bizzat yaşanması zevk olan hayatın düşmanı olurlar. Ahlâk kayıtlarını çiğner, kalbiyle yaşayan mesut insanlardan intikam almak için, mesleklerini de vasıta olarak kullanmaktan çekinmezler. Hele bunlar yüksek mevkilerin insanları olursa...

Ticaretin kurnazlık ve cerbeze mektebi, ordunun disiplin ve itaat mektebi olduğunu biliriz. Memuriyetin vazife ve intizam mektebi, her çeşit ağalığın zulüm ve tahakküm mesleği olduğunu da biliyoruz.

Dervişlik, tahammül ve kanaat mektebidir, gönülsüzlüğün mesleğidir. Devlet, mesuliyetin mektebidir. Evet devlet, bugünün siyasî kudreti, yarının mektebidir. Yarının bugün-

den daha geniş ve daha önemli olduğuna bakılarak, devletin mektep vasfının, onun esaslı vasfı olduğunu kabul etmek lâzım gelir. Bugünün devleti, yarınki devletin mektebidir.

Millî tarihimizde, Babıâlî örnek bir siyaset mektebi oldu, devlet adamlarını yetiştirdi. Çekirdekten çıraklıkla yetişmeyip de demokrasinin oy oyunu ile, tesadüflerle iktidara gelmek, kuvvet ve emniyet sağlayıcı, siyasî karakter sahibi bir devleti yaşatıcı olamaz.

Yarınki devlet büyükleri, bugünkü devlet mektebinin çocukları olmalıdır. Ömürlerini bir tecrübe ilmi ve bir siyasî karakter uğrunda harcamaları zarurîdir. Yoksa ancak siyasî kumarbaz olurlar. Devlet, mâcera gemisi halinde, her günün fırtınaları arasında bocalar, durur.

Fransız ihtilâlini hazırlayanlar, Jakoben kulübünün şakirdleri idi. Âli ve Fuad Paşalar, Reşid Paşa'nın tilmizleriydi.

Dinin de bir mektep olduğunda şüphe yoktur. Mezheplerden başka, tarikatların ayrılışı da dinde mektep ayrılığının delilidir. Din, insanın bütün hareketlerini sonsuzluğun huzurunda düzenleyici büyük hareketli ve bütün hareketlerimizi bu büyük harekete bağlayıcı olan kaidelerin mektebidir. Dindar adam, her an sonsuzluğun huzurunda bulunan ve her hareketi için ondan gelecek emri dinleyen, bu emri vicdanında ve onunla birlikte cemaatin vicdanı olan kitapta arayan adamdır. Hayat kaideleriyle yaşayan adamdır. Onun başkalarıyla münasebeti, alışverişi, vazifeleri ifâsı, hattâ halk içinde dolaşması, oturup kalkması, bir takım ulvî kaidelerle yapılmaktadır. Kaidesiz, gelişigüzel yaşayıp gidenlerse dinsizlerdir.

Alışveriş, ticaret ve zanaat da mektep olmalıdır. Nitekim olgunluk çağlarımızda böyle idi. Küçük sanatlar devrinde bizde, zanaat sahipleri ve satıcılar, birer dinî tarikat teşkil eden loncalara bağlanıyorlardı. Bir loncada bulunan esnafın yapacağı mal, onu yapma tarzı, mala vereceği şekil ve hususi-

yetleri, satış fiyatı ve kullanacağı âletler bile, lonca tarafından tayin ve tesbit edilmişti. Kimse kendiliğinden bir motif ilâve edemez, hiçbir esnaf rekabete kalkışamazdı. Bütün esnaf, bir mektebin şakirdleri idiler. Herbiri, kendi icadını loncaya arzeder, değeri kabul edilen yenilik bütün esnafa yayınlanarak herbirinin bundan aynı derecede faydalanması sağlanırdı. Mektebin dışına çıkmak imkânsızdı.

İçerisinde, akıl ve vicdan gözünde değer taşıyan kaidelerle yaşama egzersizleri uzun zaman yapılmış cemiyetlerde, ruhda alıcılık kabiliyeti doğuyor ve alıcı olan ruhlar orada kendiliklerinden mektep kuruyorlar ve demirden örs üzerinde döğülmüş ruhlar her sahada mektep kuruyorlar: İtaat mektep, isyan mektep oluyor. Kanunlara itaat uğrunda Termopil'de ölenleri tarih tanıttığı gibi, isyanı bayrak yapan Fransız İhtilâlcileri mektepli çocuklardır.

Seyahat mektep, sevgi mektep oluyor: Birincisi ilk çağ hakîmlerinin hepsinin mektebi idi. Sevgi tasavvufun mektebidir. Mağlûbiyet ve musibet mektep oluyor: Bu meydanda en büyük mektebliler diye Anibal'ı ve Sultan Yıldırım Bayezid Han'ı tanıtabiliriz. İhtiras mektep, sabır da mekteptir: Birinciye en güzel örnek, güzel ihtirasların muhteris sanatkârları, ikinciye velîlerdir.

Hüsran mektep, iman da mektep: Hüsran mektep olmak için iman onu takip etmelidir. İstiklâl Harbi'nden evvelki kısa hüsran denemesini takip eden imanımız bize mektep olmuştu. İbadetin nasıl mektep olduğunu, kalp ile ibadet edenler bilirler. Nihayet ölüm, en büyük ve hepimize açılmış olan mekteptir.

Ruh, değer ve mânasını anlatmaya çalıştığımız mektep, bu izahlardan anlaşılıyor ki maddeden mânaya yükselişin, disiplinin, çokluktan birliğe doğru gidişin, kaidenin ve nizamın bulunduğu her yerde vardır. Nerede bunlar bulunmazsa orada da mektep yoktur. Hayatın muhteşem ve anarşik hamlesiyle

mektebin kaideciliği birleşince içtimaî hayat meydana geliyor. Mektepsiz hayat uçurumlara doğru hamleli akış halinde başlar, yuvarlandığı uçurumların dibinde dağınık, gayesiz ve ölü unsurlar halinde parçalanıp kalır. Böyle bir cemiyette fertler ümitsiz, iradesiz ve iktidarsızdır. Kendilerine inanmaz, birbirlerine tutunamazlar. Onda ilk yıkılan ahlâk nizâmıdır. Zira kaidesiz yaşayan insan bir hoyrat, bir hayvan, bir psikopat gibidir. İçerisinde devletin, ticaretin, ordunun ve çocukluğun da mektep haline getirildiği cemiyet mesut bir cemiyettir.

İnsanoğlu denen bu yaratıkların ulusu için mektebi her yerde bulmak, her yerde öğrenmek ve her yoldan Allah'a gitmek kabil olsa bile halk için mektepler lâzımdır. Hayatın her sahasında mektepleşme, kaideleşme, şuurlaşma hareketi zarurîdir: İşte inkılâbımızın gerçek hedefi.

Mektepleşme, daha yüksek bir hayata ve şu fâni hayat içinde huzura kavuşmamızın şartı olduğu halde, bugünkü durum tamamen aksi istikamette durmadan ilerliyor: Her sahada, mektep yerini nizamsızlığa, kaidesizliğe, temelsizliğe terkediyor. Hayatın her hareket sahasında olduğu gibi, ilkokuldan üniversiteye kadar gençliğimizi içinde barındıran mektep dediğimiz müessese en zayıf şeklini almıştır.

Bugünkü mektep, bir sürü bilgileri gayesiz, hedefsiz bir şaşkınlıkla genç dimağların rastgele bir köşesine tıkmak isteyen bir hâfıza cihazından ibarettir. Evvelki sene, evvelki kadar bile yaratıcı ve şahsiyet sahibi değildir. Bugünkü mektep, hayata dikkat etmesini bilen iyi bir müşahid, bir münekkid, bir muztarip bile yetiştiremiyor. Yer yer, her tarafından kendi kuvvetlerini terk ve inkâr ederek hayata teslim olmuştur. Kâh bir spor kulübünün kucağına sığınmış, kâh ecnebi bir otoritenin hizmetine girmiştir. Müstakil mektep, büyük mektep tasavvuru bile gözlerden silinmiştir. Bir milletin bir büyük lisesi var: Var mı diyeceksiniz? Ecnebi kültürün himayesindedir.

Bir milletin bağrında yabancı mektep, mektebi yıkıcıdır; millet kültürüne sokulmuş hançerdir. Yabancı kültür dilenmekle, zannedilen garblılaşmak da mümkün değildir. Deve hamuru yemekle deve olunmaz, deve olarak doğmak lâzımdır. Yabancı kültür, sadece millî kültür ağacının köklerini kurutur, onu soysuzlaştırır. Çocuklarına yabancı dil öğretmek için yabancı mektebe koşanlar, pire uğruna yorganlarını yakıyorlar. Bu adamlar, bir avuç su içmek için suda boğulanlardır. Mektep ancak millî mekteptir.

Millî mektep aynı zamanda devlet mektebidir. Bugün Türk maarifinde zehirli birer mantar gibi fışkıran özel okulların birer ticaret yeri olmadığını söylemek, olaylar karşısında bir iftiradan başka bir şey değildir. Millet maarifini kazanç hırslariyle böylesine boğmak, millet kültürüne çevrilmiş suikasttır. Yabancı mekteple özel okul el ele verip millet maarifini birlikte hançerliyorlar.

Mektep, ruh hayatının bütün mazisinin meyvelerini verici bir cihazdır. Mazisiz mektep olmaz. Mazisiz, geleneksiz mektep denemeleri, ortaya mektep yerine bir okuma yeri, konferans salonu veyahut da bazen bir oyun çıkarmıştır. Mektep, alelâde kulüpten farksız olmuştur. Son otuz yılın denemeleri, bizi bu tehlikenin uçurumlarına süratle götürmektedir.

Tekrar edelim: Mektep, mânaya yükseliş, birliğe yöneliş, kaide ve disiplindir. Bütün bunların birleşmesinden ruhanî ve ilâhî bir koku ruhlara dağılır. Mektebi aşk besler, metodlu düşünce yaşatır.

Kaidelerimizi nereden alalım? Asırlardır bu diyarda İslâm'ın mektebi, İslâm'ın sistemi, onun örfleri ve kaideleri vardı. Kapıları çöle inen nur ile açılarak Süleymaniye'nin kubbesine sığınan bu ilâhî eser, temelleri daha başlangıçtan beri Şia'nın tırnaklariyle muttasıl koparılan, çiçekleri ve yemişleri ile asırlardır siyonizmin zehirli nefesiyle çürütülmek istenen mekteptir.

Hayatın her sahasında ailede, alışverişte, hukukta, siyasette, sanatta ve ahlâkta mektebe muhtacız. Ve bunların hepsinde mektepsiz ve en fecisi mektepsizlikten muztarip olduğumuz halde mektepsizliğe hayran bir halde yaşıyoruz.

Zanaat adamının ve diplomatın mektebi yok. Sanatımız ve ahlâkımız mektep tanımıyor. Vaktiyle çeşitli içtimaî zümrelerin, ahlâkî değerler teşkil ederek mertebelendiği bu ülkede bütün değerler iflâs haline gelmektedir.

Mevlâna, Yunus ve Sinan mektepleri değil, hattâ Kur'ân mektebi bile yok. Zavallı cemaat, durmadan büyük Kitab'ın elfazını hâfızasına muazzam bir şuursuzlukla nakletmek hastalığına tutulmuş, bu cinnetin perdesi altında Kur'ân'ın ruh ve mânası asırlardır örtülü duruyor.

Bize, bütün hareketlerimiz için değer ve kaide sunacak, satıcıdan siyasiye, doktordan gazeteciye, çocuktan ihtiyara kadar hepimizin yaşayışına ruh ve mâna katacak, anlaşılmış, sistemleştirilmiş, hikmetleri, bütün birliği içinde saklayarak her âleme pencerelerini açacak büyük mektebin temel hakikatlarını ihtiva eden bir kitaba muhtacız. Bu kitabı, asrın anlayışiyle bütün hürriyet, bütün hikmet ve bütün hakikatiyle mektebimize temel yapmalıyız:

Bu kitap Kur'ân'dır.

4 Kasım 1959'da Kuzey Kafkas Türk Kültür ve Yardım Derneği'nde verilen konferans; *TMD*/1, 2. (*AN*'nda bir başka "Mektep" yazısı bulunmaktadır).

## MUALLİM

Montesquieu Fransız inkılabını hazırlayan esasları, adalet prensibini en iyi benimsemiş olan İngiliz siyasî teşkilatında bulmuştu. Filhakika İngiltere'yi kuran, dünyaya hakim yapan, İngiliz milletinin kendisi için yaşattığı hudutsuz adalet idealidir. XX. asır insanlığının içinde bunaldığı büyük ruhî buhrandan Fransız çocuğunu kurtaracak idealcinin muallim olduğunu yedi sene evvel Sorbonne kürsüsünde dersini verirken ölen fikir şehidi, asrın tarihçisi Mathiez söyledi. Filhakika bu girift içtimaî teşkilat içinde, gençlerin maneviyetini, itiyatlarının kuruluşunu, ihtiraslarının ateşlenmesini, on, onbeş yıllık bütün gençlik devresi içinde kendilerine emanet ettiğimiz muallimlerden başka hangi sınıf insan, cemiyetin ideal hayatının, ruhî idaresinin sahibi sayılır? Ruhumuzun sanatkârı, hayatımızın nâzımı olan muallimin aramızdaki yerinin yüksekliğini, vazifesinin geniş ruhî mesuliyetinin pek ağır olduğunu maalesef gençlere değil, bugün muallimlere hatırlatmak lüzumunu duyuyoruz. Böyle bir sınıfın, ancak

ideal birliği ve mesuliyet iştiraki tanıyan bir sınıf halinde kurulmamış olduğunu söylerken, muallimin sahip olacağı büyük rolün ehemmiyetini, bütün hayatını Anadolu köylüsünün fazilet ve saadetine hasretmiş, mütevazı yaşayan büyük ruhlu bir nahiye müdürünün şu sözlerini düşünerek tasavvur ediyorum: "Üniversite profesörleriniz köy çocuğunu okutmaya başladıkları zaman memleket kurtulacaktır." Anadolu'nun ruhî kuruluşunu meydana çıkaracak olan hakiki inkılabın ancak köylerin en yüksek eller tarafından kalkınmalarile yapılabileceğini biz anlamakta pek geç kaldık. Bu büyük ruhî inkılabın yapılabilmesi için sade şöhretle saadeti düşünerek üniversiteye doçent, profesör olmaktan başka emelleri bulunmayan insanlar değil, köyde yaralı bereli, gübrelik içinde dolaşan daima muztarip ve kim olduklarını bilmediği bir takım efendilere uşak olmaya mahkûm, büyük ecdadının tarihinden getirdiği zekâ kabiliyetlerini her gün toprağa gömen köylü çocuklarını insanlık için örnek olacak bir medeniyetin sahipleri haline getirmeyi ülkü edinen profesörler lazım. Şu halde mesele, her şeyden evvel bir nesle onu bu hakikate meftun kılacak aşkı aşılamak meselesidir. Bulgar papazı nasıl köy köy dolaşarak Bulgar köylüsüne hem muallim, hem doktor rolünü yapmak suretile o milletin bir benlik içinde kurulmasını temin ettiyse, bizim, hem de bir kısmı bugün Avrupa'da okumuş olan münevver gençliğimizin Anadolu çocuklarına kim olduklarını ve niçin yaşadıklarını tanıtmakla başlayarak, hem de yedi yaşındaki çocuktan işe başlamak suretile, medeniyet koruyucu insan kabiliyetlerini aşılamaları en mukaddes vazifedir. Çünki köylerimizin bilgili bir ziraat memurile namuslu bir doktora olduğu gibi, tam mânasile bilen, Anadolu'yu ve onun dünya içindeki yerini tanıyan tam kültürlü muallime de ihtiyacı var. Bu ihtiyacı ancak okuyup yazmayı belletmeye memur köy öğretmeni karşılayamaz. Bu, yetişmesini dilediğimiz muallim, memleketin beklediği hakiki ve büyük inkılâbı yapacak insandır. Emir ve kumanda ile, ruhların ve iradelerin dışında, şekiller-

de yapılan değişikliklere inkılâb adı vermenin gülünçlüğünü gitgide idrâk ediyoruz. Lâkin yine her gün biraz daha idrâk etmemiz lâzım gelen hakikatlerden biri; "Bize fikir ve felsefe meydana getiren değil, maddî randıman veren teknisyen lâzım... Garp'la rekabet edebilmek için büyük fabrikalar, kuvvetli silâhlar yapmalıyız... Biz tenkit ve münakaşa istemiyoruz, sadece kendine verilen vazifeyi iyi yapan insan, iş adamı istiyoruz" gibi sözlerin mânasızlığı, gülünçlüğüdür. Belki de bu sözler acıklıdır; çünkü kültür ve medeniyetin ne olduklarını bilmeyen insanlar tarafından söyleniyor. Bunlar eseri havas [duyular] ile tanıyabiliyorlar, lâkin onu meydana getiren şuur ve iradenin farkında değiller, eserin asıl sebebi olarak adalî ve maddî kuvvetleri alıyorlar. Dileyen, hazırlayan, kumanda eden şuura ait hiçbir fikirleri yok. Fakat bu duyuşun asıl acıklı tarafı, gülünç bulduğumuz bu sözlerin gizli bir maksatla söylenmiş olmalarıdır. O da kendi zorba iradelerinin daima hâkim, rakipsiz ve tenkitsiz yaşamasını temin etmek isteyen köhne bir neslin hodkâm arzusunun eseri oluşudur. Bu arzuya boyun eğmiş bir zümrenin, girmiş bulundukları meslekten daima şikâyetçi yaşadıklarını, muallimlikten ayrılmayı bir nevi kurtuluş addettiklerini ve gençlere muallim olmamalarını tavsiye etmekte birbirlerine rekabet ettiklerini içimiz yanarak, gelecek hayatın tasavvuru arasında gözlerimiz kararark her gün görmedeyiz. Bu acıklı manzara içinde bu mukaddes meslek, taşıması lâzım gelen hakiki hüviyeti çoktan kaybetmiş bulunuyor. Filhakika bizim anlayışımıza göre muallimlik, bugün kendisinin bağlanmış olduğundan bambaşka gayelere sahip bir meslek olarak tanınmalıdır.

Muallim, gençlere bilmediklerini öğreten bir nâkil (nakledici) değildir. Bu iş, kitabın işidir, bilmediklerimiz hep kütüphanelerde bulunmaktadırlar. Her sahada yalnız bilinmeyeni bilmekle eski devrin "scolastique" tahsili elde edilir. Kitaplardaki örümcek kafamıza nakledilir. Ancak sınıfta okutacağı bilgilere sahip olan insanın yapabileceği iş ise bundan ileri gidemez.

Bunun için kültürlü adam, kafaları işletmesini bilen adam lâzımdır.

Muallim tüccar değildir. Maaş ve ücretinin azlığı, çokluğu davası içinde mesleğe kıymet veren insan bu mukaddes vazifeyi yapıyor sayılamaz. Bu iş, mektepciliği ticaret edinen, muallimliği esnaflık haline koyan kültürsüz fukaranın işi değildir. Bu, para değil, ruh işidir. Muallimleri maaş derecelerine göre tasnif etmek ne kadar budalaca bir hareket olursa, bulunduğu mektebin derecesine göre muallime kıymet vermek itiyadı da o kadar safiyane ve o kadar muzır bir itiyatdır. En büyük profesörün köy mektebinde okutmasını ideal olarak aşılamak isterken, karşımızda "mektep demek esas itibarile bir bina demektir" kanaatile yaşayan meslek adamlarının varlığını engel telakki ediyoruz. Bu engeli devirmek muvaffakıyetimizin ilk şartıdır. Bu sözleri söylerken hususi mektebin maarif hayatımızdaki yerini tayin etmeyi çocuklarının ruh ve istikbalini kurtarmak isteyen babalara bırakıyoruz.

Muallim sadece bir memur değildir; belki genç ruhları kendilerine mahsus mânadan bir örs üzerinde döverek işleyen bir demircidir, kendisine verilen vazifeyi gözlerini kapayarak yapan, program müfredatını sene sonuna kadar bitirmeye muvaffak olan, hatta yalnız dersini hakkile kavrayan talebe yetiştirebilen muallim vazifesinin en mühim kısmını başarabilmiş sayılmaz. Biz on, onbeş yıllık bütün çocukluk ve gençlik devresinde ruhlarının teşkilini kendilerine emanet ettiğimiz muallimden sade bu işleri beklemiyoruz. İlk tahsil çağlarından başlayarak, bilhassa edebiyat, felsefe, tarih gibi kültür derslerinin, dünya hayatında rol yapmaya namzet olan genci kâinat karşısında kendine mahsus görüşlere sahip, bizzat kendisi için hayat kaideleri yaratabilen bir bütün insan olarak yetiştirmesi lazımdır. Tahsili bitirdikten sonra hayata başlamak, bir büyük adamın itiraf ettiği gibi, elli yaşından sonra dünya hayatının kıymetlerini tanımak, iyi ile kötüyü,

haklı ile haksızı, beni ve cemiyetimi yaşatanla çürüteni ayırdetmeğe ellisinde başlamak, filhakika çok acıklı bir hakikattır. Saadetle fazileti, ilimle politikayı, şe'niyetle (realite ile) ideali ayırmasını muallim öğretecektir. Bunların birbirine zıt hakikatler olduğunu muallim gösterecek ve muallim bizi, bu kıymetlerden üstte olanı, hakikate götürücü olanı seçebilecek kemale erdirecektir. Tahsil alelade bir iş değil, bir mefkûre olmalıdır. Genç ruhların derin ve sürekli bir sürur halinde doğuştan sahip oldukları bu mefkûreyi, seneler içinde bir yığın bilgi halinde verilen ve asıl ruhtaki olgunlaşmak ihtiyacını duyurmayan hatalı bir tahsil azar azar yok etmektedir. Cemiyette kendi hakiki yerini bulamamış, varlığının şuuruna ermemiş bir kadınlığı düşünürken bedbaht bir şair şu sözleri söylemişti: "Kızlarını okutmayan millet oğullarını manevî öksüzlüğe mahkûm etmiş demektir; hüsranına ağlasın!" Ne doğru. Fakaz biz asıl kızlarımızı okuttuktan sonra oğullarımızı ruh öksüzlüğüne mahkûm ettik. Asıl mesele okutmanın ne demek olduğu meselesidir. Bulunduğumuz hal içinde genç ruhları yetimlikten, şu avare kimsesizlikten kurtarmak isteyeni, gafil ve cahil bir mektep müdürü "gençlik kendisine emniyet edilemez" sözlerile jurnal ederse buna hiç şaşmayalım. Gençlikten körü körüne itaat bekleyen, ona yalnız kendi emir ve arzularını takip etmek gibi şuursuz bir tabiat telkin eden insan, idare ettiği yerde muallim hüviyetini bütün mânasile taşıyanın kadrini elbette bilmeyecek, elbette onu kendi gayesine, bu mukaddes meslek içinde yaşattığı kendi sefil ve hasis emellerine düşman bilecektir. Bizim mefkûremiz, gençliği bu hatalı telakkilerden kurtarmak, muallim adını taşıyan, kendine ruhları emniyet ettiğimiz büyük idealcinin hakiki hüviyetini anlatmak; gençlere, fikir ve fazilet aşkını yaşatan, onu var kılan en mukaddes mesleğin muallimlik mesleği olduğunu anlatmaktır.

Muallim, ruhlar sanatkârıdır. Hiç işlenmemiş ruhlar üzerinde onun lüzumunu daha aşikâr bir şekilde görüyoruz. Vakıa köyde artık ruhlarımızın hareketini takip edemeyen imamı

işbaşından ayırdıktan sonra, bugünkü ruhu faziletle ışıklara ulaştıracak muallimi seferber etmek lazım geliyor. Muallim, köyde bilen, öğreten, irşad eden, yol gösteren, terbiye eden, hulasa veli, mürebbi ve emin vasıflarına sahip insan olacaktır. Ruhların mürşidi, hayatın nâzımı ve istikbalin en emin kefili olacaktır. Bu iş sadece okuyup yazmayı öğreten insanın işi değildir, aynı ihtiyaç şehirde de aşikâr bir şekilde yaşıyor. Yalnız şehirde, hayatın giriftliği arasında hepimiz bunu sezmiyoruz. Aile içinde kuvvet ve birliğin yokluğu, fertte ruhî sarsıntıların sürekliliği, hayatımıza hakiki medeniyet ışıklarının giremeyişi hep ideal muallime olan ihtiyacımızın dehşetini göstermektedir. Bizim hayatımızın bir mâna ve medeniyet seviyesine ermesi, asırlardan beri Anadolu'nun muhteris sahibi sadık koruyucusu olan Mehmetçiğe hayatımızda lâyık olduğu yeri vermekle kabil olacağını söylemiştik. Mehmetçiğe hayatta yer vermek, muallime en üstümüzde yer vermekle ve onu en büyük mesuliyete sahip bir ideal adamı haline getirmekle kabil olacaktır.

*Hareket,* I/6, İlkteşrin 1939.

## MUALLİMİN MESULİYETLERİ

Âdemoğlunu, beşikten alarak mezara kadar götürüp teslim eden, dünyanın en büyük mesuliyetine sahip insan muallimdir.

Kaderimizin hakikatinin işleyicisi, karakterimizin yapıcısı, kalbimizin çevrildiği her yönde kurucusu odur. Fertler gibi, nesiller de onun eseridir. Farkında olsun olmasın, her ferdin şahsî tarihinde muallimin izleri bulunur. Devletleri ve medeniyetleri yapan da, yıkan da muallimlerdir. Muallime değer verildiği, muallimin hörmet gördüğü ülkede insanlar mesut ve faziletlidir. Muallimin alçaltıldığı, mesleğinin hor görüldüğü milletler düşmüştür, alçalmıştır ve şüphe yok ki bedbahttır. "Babam beni gökten yere indirdi. Hocam beni yerden göğe yükseltti" diyen İskender, muallimi anlamıştır. Muallim, sade zekâların değil, beşaretlerimizin, ibadetlerimizin müjdecisidir.

Medeniyetler muallimle kuruldu. Çin dünyasının kurucuları hakîmlerdi. Mezopotamya medeniyetinin ilk sahipleri

pateslerdi. Büyük Yunan medeniyeti; meydanlarla pazarlarda gençlere muallimlik yapan feylesofların eseri olmuştur. İslâm, medreselerin çatısı altında üç kıtayı istilâ etti. Rönesans, üstadların yükseltildiği devirdir. Alman birliğinin kuruluşunda muallimin ön plânda rolü olduğunu biliyoruz. İstiklâl harbimizde, cepheye sırtında gülle taşıyan köylü kadın kadar, istilânın acısını damarlara aşılayan muallimin rolü olmuştur.

*

Muallimi, her devirde, o devrin ruh ve idealinin hüviyetine bürünmüş görüyoruz. Devirlerin idealizmini yaşatan muallimdir.

İlk çağda muallim, hakîm, yani hikmet adamı idi. Ortaçağda muallimlik rolü, zâhidlerin, din adamlarının eline geçti. Halkı yetiştiren, ruhlara istikamet veren onlardı. Rönesanstan sonra, muallimi: zekâyı, tabiat hâdiselerinin arkasından ve onların ışığında ilerleten lâboratuvarlarla atölyelerde buluyoruz. XIX. asırda ise, teknikle tecrübenin üstadı olan bu muallimle yan yana ve ona rakip olarak romantik aşkın telkincisi muallimi görmekteyiz.

Doğu'da, İslâm âleminde iki büyük muallim simasi göze çarpar: Medresenin hâkimi skolâstik üstadlar ve tarikatların mürşidleri şeyhler.

Medrese; ilâhî iradenin emrinde ilerleyen insan şuurunu inkâr ederek Aristocu muhafazakârlığında inat ettiği için yıkıldı. Sonunda, "ulema-yı rüsûm" ve "beşik uleması", vaktiyle İslâm rönesansının şâhikalarında şahlanan ruh ve zihniyetin katilleri oldular. Tarikatları ise, asırların arasında tâ kalbinden kemiren şerîr kuvvet Alevîlik olmuştur. Ve böyle bozuk bir zihniyete, kolayca ortak olan hayatî hazlarla yüklü bir âdap ve erkân silsilesi, tarikatları çürütmeğe kâfi geldi. İslâm âlemi, bugün bu iki çürütülmüş zihniyetin harabesi halindedir.

*

Milletimiz, hangi muallim tiplerini tanıdı?

Milletimizin ruhî temelleri olan İslâm'da, Peygamber ilk muallimdi. Öğreten o, inandıran o, yürüten o idi. Devlet ve mektep işlerini birleştirmiş, devleti mektep haline getirmişti. Sonraki devirlerde bu ikisi ayrılmakla beraber; birbirlerine sımsıkı teması muhafaza ettiler ve devlet adamı, muallimin emrinde bulunduğu müddetçe cemaat ikbâl halinde yaşadı. Muallim, devlet adamının bendesi olduğu zaman, cemaat bozuldu, felâketler baş gösterdi.

Kur'ân'la Hadis'in ebedî muallimliğinde, bunları yükseltmekten başka emelleri olmayan Ömer'lerin devrinde İslâm âlemi en mesut devirlerini yaşadı. İmam-ı Âzam gibi muallimleri kırbaçlayarak zindanlarda öldüren ve ilmin üstünde korkunç bir devlet tahakkümü yaşatan Abbasîler, eğer Osmanoğulları tarih sahnesine çıkmasaydı, ahlâkın ve ilmin hâmisi olan İslâm medeniyetine son vereceklerdi.

Anadolu'ya istilâlarla yerleşen Oğuzlar, başlarında Nizamülmülk gibi bir muallim buldular. Gerçekten bir büyük muallim olan bu vezir, bu istilânın ruh ve mânasını, ahlâkını ve devamının şartlarını nesillere telkin edecek muallimleri, Bağdat'da açtığı Nizamiye Medresesi'nde topladı. Daha sonra bu devlet binasının çatısını kuran Osmanlılar, muallimi başta tacı yaparak yükselmesini bildiler. Padişahlar, şehzadelerini muallime emanet eder ve onların ruh yapılarını her bakımdan hocalarına teslim ederlerdi.

Orhan'ı yetiştiren, Fâtih'i cihanda hârika bir mânevî olgunluğa sahip kılan muallimlerdir. İkinci Murad, mürşidine teslim olmuş bir zâhid, Yavuz yalnız âlimin önünde eğilmesini bilen, ilimde ilâhî emri duymuş, muallimin mesuliyetlerine hürmeti bilmiş, kılıcının olduğu kadar ruh dünyasının da bir kahramanı idi. Dünyaya söz geçiren hükümdar, yalnız müftüsüne itaat ediyordu. Âlimin atının ayağından sıçrayan çamurun

bile şeref olduğunu kabul ediyordu.

Bizim bütün tarihimiz, muallimin yükseltildiği devirlerde şan ve şerefle medeniyet ve ahlâkın zirvelerine tırmanmış, muallimin alçaltıldığı devirlerde ise uçurumlara yuvarlanmıştır. Muallimin alçaltılması, onun devlet emrinde bir bende haline getirilmesiyle başlar. XVII. asırdan beri, şeyhülislâmların birçoğu, devlet siyasetinin telkiniyle fetvalarını vermeğe başladılar. Gaye, hükümdara yaranmak, vasıta ise ilim ve şeriat oldu. Zamanla, medrese istiklâlini kaybederek, tamamiyle devletin eline geçti. Müderrisler, devlete ait menfaatlerin simsarı oldular. Devlet siyasetini güdenler bu mevkilere getirildi. Sonra da daha beşikte iken ulema denen sabilerin başına sarık sarıldı. Nihayet sonuncusu, muallimliğin meslek halinden çıkarılması oldu.

Altmışdört meslekten insan, bugün muallimin adını taşımaktadır ve muallim, cemiyetin bir köşesinde hâfızaları kımıldatan bir tekrar âletidir.

Hakikatte muallimin sahip olması lâzım gelen vazife ve mesuliyet, bu derecede basit ve ruh yapısı bakımından böyle değersiz ve iptidaî bir fonksiyondan ibaret değildir. Muallimin mesuliyetleri çoktur ve cemiyet hayatının her sahasına uzanmaktadır. Bir memlekette ticaret ve alışveriş tarzı bozuksa, bundan muallim mesuldür. Siyaset, millî tarihin çizdiği yoldan ayrılmış, milletinin tarihî karakterini kaybetmişse, bundan mesul olan yine muallimdir. Gençlik avâre ve dâvasız, aileler otoritesizse, bundan da muallim mesul olacaktır. Memurlar rüşvetçi, mesul makamlar iltimasçı iseler muallimin utanması icap eder. Din hayatı bir riya veya taklit merasimi haline gelerek vicdanlar sahipsiz ve sultansız kalmışsa, bunun da mesulü muallimlerdir. Yüreklerin merhametsizliğinden, hislerin bayağılığından ve iradelerin gevşekliğinden bir mesul aranırsa; o da muallimdir. Yalnız kaldığımız yerde yalnızlığımızın mesulü o, imanların zayıfladığı devirlerde bu gevşemenin mesulü yine onlardır.

Bu kadar yükü muallime yüklemek, ilk bakışta fazla gibi görünüyor. Lâkin hepimizin ruh yapısı muallimin elinden çıktığı düşünülürse, hiç de yanlış değildir.

Ruhî varlık halinde bizi yapıp yoğuran ve bunca mesuliyetlere sahip olan muallim, nasıl bir insandır, nasıl bir varlık olmalıdır? Muallimin ruh yapısını meydana getiren karakterleri şöyle gözden geçirebiliriz:

1. Her şeyden evvel muallim, hayatımızın sahibi olmaktan ziyade sanatkârdır. Kullanıcısı değil, yapıcısıdır. Seyircisi değil, aktörüdür. O, en doğru, en güzel hayat örneğini yapar, hazırlar, bize sunar; biz yaşarız. Bizim vazifemiz, bu hayata anlayış katmaktır, anlayışla ona iştirak etmektir. Balını yemeyip yaptıktan sonra bize bırakan arının bu hareketini şuurlandırıp bir ideal haline getirirseniz, onda muallimi bulursunuz. O, ruhumuzdaki kat kat fetihlerin kahramanı ve şerefli sahibi olduğu halde, bu hayatı yaşamayı değil, ona hizmeti tercih ile seçmiş fedakâr varlıktır.

2. Muallim, geçeceği yol bütün engellerle örtülü olduğu halde, buna tahammül etmesini bilen, tahammül etmesini seven idealcidir. İdealinin düşmanları karşısında bile bunlara "beddua et!" diyenleri, "hayır, ben beddua için gönderilmedim" diye susturarak, "bir gün gelecek bunlar dâvamıza en büyük hizmeti yapacaklardır" diye tebşir eden rahmetler müjdecisidir.

Gücümüzün yetmediği yerde kalbimizin beddualarına, yüzümüzün güldüğü yerde gönlümüzün kin ve nefretlerine karşı gelerek, bu beddualarla kinleri, içimizdeki gizli kirli bir şeyi yolarak atar gibi, ruhumuzdan sıyırıp atabilecek el, muallimin elidir.

"Kime karşı olursa olsun, her düşmanlık, mutlaka kendimize düşmanlıktır" itikadını kalbimize muallim sokabilir. Zira böyle bir inanış ve bu inanışla yaşayış, bir telkinin, bir mücerred düsturun telkininin eseri olamaz. Bu yolda adanmış bütün bir hayat ister. Ve bu yol, yolcularını saadet kıb-

lesine götürür. Gandi, İngilizlere karşı kinini unutmak için, oruç ibadetine senelerce nefsini adadı.

Tahammülsüzlüğün, şikâyetin başladığı yerde muallimlik dâvası biter. Muallim, daima muvaffakiyetsizliğinin, zaaflarının sebebini arayarak kendini düzeltmeye çalışmalıdır. Yine Gandi, talebesinde hata görürse, bunun sebebinin nefsindeki kifayetsizlik olduğunu kabul ederek oruç tutuyordu. Muallim, kaderin karşısına çıkardığı engellerle mücadele ederken sonuna kadar nefsinden fedakârlık yapmayı göze alabilen cesur insan olmalıdır.

3. Muallimlik sevgi işidir, ruh sevgisidir. Ruhun ulvî olan isteklerine nefsinden her şeyi feda eden sevginin ferdi ulaştırdığı örnek insan mertebesidir. İdeale istediğimiz kadar, hattâ bizden istenildiği kadar örnek olmak mecburiyetindeyiz. Muallim halk gibi, her yaşayan gibi yaşayamaz. Herkesin sevinip güldükleri gibi sevinip gülmemize "bizim bildiklerimiz" mânidir. Peygamberimizin bunu pek güzel anlatan bir sözü var: "Eğer bildiğimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız ve zevklerinizi yapamazdınız."

Ve bu hale ancak sevgi yolu ile ulaşılıyor. Nefsin arzularından geçme hali, aşkın meyvesidir. Ebu Hanife, bir gün Bağdat'ta bir dostiyle beraber dolaşırken, yanlarından geçen gençler birbirlerine, "Bu adamı görüyor musun? Yatağını toplamış, geceleri uyumuyormuş. Hep ibadet ediyormuş" diye söyleşirler. Bunu dinleyen Ebu Hanife yanındaki dostuna, "İşitiyorsun ya, halk benim hakkımda nasıl düşünüyor. Söyledikleri varid değil. Ama madem ki beni öyle biliyorlar, bundan sonra uyumayıp bütün gece ibadet bana vâcip oldu" diyor ve o günden itibaren yatağını topluyor. Sabahlanan namaz ve ibadetler arasındaki fasılalarda oturduğu yerde uyumakla yetiniyor.

4. Muallim, hepimizin her an muhtaç olduğu doktordur. İman ve anlayış vasıtaları ile bizi tedavi eder. Ruhlarımıza sunar ve

hakikat âleminden haberler verir. Tehdit ve dayakla öğretmek, muallimin işi olmadığı gibi iç güdülerimize serbestçe alacağı istikametleri göstermek de muallimin vazifesi değildir. Birincisi düşmanın, ikincisi dalkavukla hokkabazın işidir.

Muallim, insan olan varlığımızı alır, ona sonsuzluk dünyası olan ruhî hayat istasyonlarında yol alacak kudretin ve değerlerin aşısını yapar. Hayat, var olanı olduğu gibi tanıtmaya kabiliyetlidir. Muallim var olması lâzım geleni öğretir. Realitenin üstadı bizzat kendisidir, idealin üstadı ise muallimdir. Sanatkârın ve bahusus edebî sanat sahiplerinin bu muallim rolünü yaptıklarını unutmamak lâzımdır. Peygamberlerse, en büyük ruh doktorları idiler; bütün insanlığın ruhunu kurtardılar. Sokrat da bir büyük doktordu. Tarikat mürşidlerinin ve velîlerin insanlık içindeki rolü, bundan başka bir şey değildir.

Ruhumuza aşılar yapan doktor olarak muallim, ruh dünyamızın hem duygu, hem bilgi, hem de irade bölgelerinde tedavisini ve aşılarını yapmaya mecburdur. Şayet bunlardan bir kısmı ihmal edilirse ruhî yapı buhran içinde kalır, sayıklar ve kendine gelemez. Duygular sahasında eğitim en küçük yaşta başlayacaktır. Kalbe yapılan ilk aşı, merhamet aşısıdır. Sonra, hemcinsini sevmek ve sevdiği için aldatmamak, ihmâl etmemek aşıları yapılır, cemaat sevgisi verilir. Böylece aşkın terbiyesinden sonra ferdin şahsiyeti işlenir. Her hareketinde kendinin olma, kendi kendine bağlı kalma aşıları verilir. Arkasından mesuliyet duygusu gelir ve fert bu köprü vasıtasiyle hareketlerin âlemine aktarılır.

Ancak, bütün bir çocukluk çağında merhametle sık sık yanmasını denemiş, toplumu sevmeye alışmış çocuğun ilk gençlik terbiyesinde heveslerden kaçıp kendi şahsiyetini aramış, aşkın hürmetkârı ve sabırlı şakirdi olmuş, mesuliyetleri bağrına basmağa hazır, hilkatin en güzel ve şayanı hayret eseri insan dediğimiz varlık haline gelmesi, terbiyenin

tabiî ve zarurî merhalelerinden geçildiğini gösterir ve ancak böyle bir hissî hazırlıkla beraber ve daima onu takip ederek fikrî ve zekâî aşılar yapmanın bir değeri olabilir. Yoksa duygusal hazırlıkları yapılmayan zavallı mâsum ruhlara, âlemin bilgilerini doldurmak, onu harap etmekten başka bir şeye yaramaz. Bu hal, ruhu tabiata esir etmek gibi bir zulümdür. Kendinden aşağı bir nizâma esir olmanın fecaati ise, hiçbir esarette bulunmaz. Bir insanın bir hayvana, bir âlimin bir cahile, bir velînin bir şerire esir olduğunu düşününüz. İşte bugünkü ilk öğretim sistemi ve bütün tahsil, tamamen bu fecaatin tablosunu ortaya koymaktadır. Duyguları hiç yoğrulmaya muhtaç değilmiş gibi çocuğa tabiat eşyası tanıtılıyor. Kültür dersleri, farazâ tarih ve coğrafya bile, eşya dersleri gibi okutuluyor. Ve çocuk, bütün his ve ruh gıdasından mahrum kalınca sapıklıklara düşüyor: Zâlim oluyor, menfaat makinesi haline geliyor, feragat nedir bilmiyor, kendine yaklaşamıyor.

Bu sahada, en büyük boşluğu dolduracak olan din dersleri kabul edildi. Lâkin maalesef, bu sahanın adamları masalcılık, mitoloji ve meddahlıktan başka bir şey yapamadılar. Hâlâ bu boşlukla ürpermekteyiz. Mekteplerimizin büyük ruhlu genç kız nesli yetiştirmesi buna bağlıdır ve aile buhranlarımızın temelinde pusu kuran illet de aynı illettir.

Muallimin vermesi gerekli bilgiler, ruhî yapının ulaştığı devrede muhtaç olduğu bilgiler; ruhî yapıyı işleyerek ona aşı olacak bilgilerdir; onu olduğu yerden bir adım daha ileri götürebilecek bilgilerdir. Yığın halinde dimağa istif edilen bilgilerle onu harekete sürüklemeyen bilgilerin faydası yok, zararı çoktur.

Edebiyat dersinde, zihinlere biyografi ve yalnız edebiyat tarihleri aktarmak, edebî zevki olduğu gibi, durmadan matematik formülleri ezberletmek zekânın mücerred dönüşünden ibaret olan matematik kabiliyetini körleştiricidir. İlkokul çocuğuna, kendileriyle henüz hissî temasa geçmediği eşyanın bilgisini vermek isteyiş, ondaki hissî yapıyı bozar ve kendini

arama işinden onu alıkoyar.

Kâinat önce muammasını bize sunmalı, meselesini karşımıza çıkarmalı; sonra biz, o muammayı halle çalışmalıyız. Kendi ruh yapısını tahrik etmeyen, nice nice kâinat meselelerini belleyen çocuklar, muhakemesi zayıf, zihinleri âvare çocuklardır. Ama her telden çalarlar. Hiçbir sahanın muhterisi değildirler.

Muallimin, irade kabiliyetimizi işleme rolü ise, evvelkilerden daha mühimdir. Zira, bunda mukadderatımız bahis konusudur. "Neye doğru gidelim? Neyi isteyelim?" sorusu, bunu doğuran hareket ihtiyacı, alışkanlıklarımızın terbiyesiyle gayesine ulaşmaktadır. Şu halde William James'in de istediği gibi, muallimin yalnız iyi alışkanlıklarımızı harekete geçirmesi ve fena hareketlerimizi frenlemesi lâzımdır. Her şeyden evvel gencin, kendisine hayat sahnelerinin hepsi açık bulunan bir hayat adamı olmaktan korunması lâzımdır. Tarik yoluyla irşat, ruhlara çevrilmiş bir heykelciliktir.

Görülüyor ki muallim, bizim bütün ruh yapımızın sanatkârıdır. Böyle olunca da ondaki sakatlıkların hepsinden mesuldür. Eğer bir cemiyette alışveriş pazarlıkla yapılıyorsa, çocuklar birbirlerini yumrukluyor, herbiri birer baba olan büyükler birbirlerinden rüşvet alıyorsa, inananların imanına inanmayanlar saldırıyor ve inananlar da birbirlerinden intikam alıyorlarsa, eğer fazilet tarih kitaplarında bir efsane diye okunuyor ve ancak en büyük lokmayı kazanmasını bilen insan yüceltiliyorsa, mazlûmların yanında onların gözyaşlarını kurulayan da bulunmadığı halde zâlimler alkıştan sağırlaşmış hale geliyorlarsa...

Eğer zekâlar, sömürecek malikâne olarak, kalplerden başka saha bulamamışlarsa ve ilim insanlığı bir insan halinde tutup kaldıracak yerde dostları birbirlerine düşman yapacak bir karakter kazanmışsa...

Eğer çocuklar, büyüklerden daha kurnaz, yaşlılarsa çocuk-

lardan daha ümitsiz bir hayatın kurbanı haline gelmişlerse...

Orada muallim vazifesini yapamamıştır. Orada muallim yok demektir. Ve o diyarda muallimlik iflâs etmiştir.

Muallim, yalnız ruhların sahibidir. Lâkin dâvasının ulaştırabildiği neticelere bakılırsa görülür ki, o, hakikatte doktorumuzdur, disiplin kurucumuzdur, toplum düzenimizin bekçisidir, ekonomik münasebetlerimizin düzenleyicisidir ve siyasî yaşayışımızın üstadıdır. Zira, bunların hepsinden o, haberi olsa da olmasa da, mesuldür. Karakterlerdeki muvazenesizliğin, medenî terbiyedeki düşüklüklerin mesulü yine odur.

Biz kibirli isek o mesul, biz sabırsız isek yine o mesuldür. Biz, bütün bunlardan habersiz isek, bundan da o mesuldür.

Demek ki bize, mesuliyetin ne olduğunu bilen muallim lâzımdır. Bu muallim sabrın üstadı, ilmin hakikat olduğu için hayranı ve ruhlara hakikat tohumlarını ektikten sonra, onlardan feyz almanın değil de, onlardan mesul olmanın âşığı, hizmet ehli ve sonsuzluğa imanın sahibi insan olacaktır.

5. Muallim, sahip olduğu bu mesuliyetle içimizde en fazla hür olan insandır. Çünkü mesuliyetimiz, hürriyetimizin kaynağıdır. Mesuliyet, dıştaki tesirlere karşı koyarak bizi içimizden iten ilâhî kuvvettir. Dıştaki engellerin bu ilâhî kuvvetle bertaraf edilmesi muallimin büyük hürriyetini meydana getiriyor. Zira vücut zincirlenir, fikir zincirlenemez. Muallimin çalışmasını idarî ve siyasî endişelerle kayıtlandırmak, öğretim idealine dışardan emirle yön vermek istemek, onun yapısı bakımından hür olan şahsiyetini budamak, kısırlaştırmak ve ölüme mahkûm etmektir. Kültür ve maarif hayatında böyle bir sefaleti yaratmamak için öğretim ve eğitim çalışmalarında muallimin mutlak hürriyeti tanınmalı, sadece bu hürriyetin kötüye kullanılmaması devlet tarafından dışardan ve muallimin hürriyetini aslâ zedelemeden kontrol edilmelidir. Muallim ve öğrenci münasebetleri çok dikkat ve hörmet çerçevesi içinde düzenlenmeli, muallim aileyi hangi açı ve

mesafeden görebiliyorsa, aile de muallimi en az o açı ve mesafeden görebilmelidir. Para işleri ve mecburi yardımlar mektep kapısından içeri sokulmamalıdır.

Maarif demek, muallim demektir. Millî Eğitim Bakanlığı sadece onu düzenleyici bir cihazdan başka bir şey değildir. Kitap, program, imtihan ve bütün öğretim meselelerini çözümleyecek olan bir milletin muallim ordusudur. Bu işlerin Bakanlık teşkilâtı tarafından tepeden idaresi muallimin ilmî ve fikrî hürriyetinin inkârı, bu hürriyetin adeta köleleştirilmesidir. Descartes "hür olmayan düşünce, düşünce değildir" diyor. Bu söze inanarak diyebiliriz ki; hür olmayan muallim, muallim değildir. Mahkûm edilmiş fikir ve irfandır. Fikir ve kültürün mahkûmiyeti en az vatan toprağının esaret altında kalması kadar acıklıdır.

Muallimi bu karakterleriyle tanımayıp onun millet ruhunun yapıcısı olduğuna inanmayan bir zihniyet, muallimi basit bir memur kadrosu haline koyar ve her tarafından çiçeklenecek kültür ağacını kökünden baltalar.

30 Aralık 1959'da Kuzey Kafkas Türk Kültür ve Yardım Derneği'nde verilen konferans; *TMD*/1, 2.

# ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

## MAARİF DÂVAMIZ

Mekteplerimizde yetişen gençliğin ruhunu yokladığımız zaman, onda şu vasıfları buluyoruz:

Bugünün genci idealsizdir; hayallerden kaçar. Realitenin sahibi olmak azmindedir. Zira onu yetiştirenler, geçmiş zamanın idealist nesillerini, hasta, hulyaperest diye damgaladılar. Fuzulî, mektepte öldürüldü.

Bugünün genci hayat adamıdır; heyecanların romantizmini yaşamamıştır. Hayatın demir örsünde dövülmüş, âvare, lâkayt, pişkin bir mizacın sahibi olmuştur. Zamanımızda her mektep, hayat mektebi olmaktadır.

Gencimizin inançları, ıztırabı yoktur; pozitivisttir, tercübeye dayanır. Hayat tecrübesi onu nerede yaşatıyorsa, orada neşelenmek emelindedir. Istırabın zehir olduğu, nesillere öğretilmiştir. Hepsi de Amerikan terbiyesinden nasiplidirler. Gülmek, eğlenmek için yaşamaktadırlar. Çoğunun dış yüzleri, diplomatların objektifteki bakışlarına benzer.

Gencimizin ruhu sarsıntı halindedir. Gençler, spor, siyaset ve kazançtan ibaret üçüzlü hayat maddeciliğine daha beşikten başlayarak meftun yetişmektedirler. Bu üçüzlü belâ, onların ruhunda güneş ve tabiat, aşk ve miraç yaşatmayarak, varlığını, maddenin altında ezilmiş bir iskelet halinde beşikten mezara kadar takip ediyor ve bir çelenkle sarıp toprağa teslim ediyor. Yakın devrin geçmiş nesillerini düşününce, hepsini de ya siyasetin veya ticaretin hâkimi veya muhterisi olarak, yorucu bir müsabaka meydanında hayatın mesafesini tüketmiş, karanlık gönüller halinde görüyoruz. Ve anlıyoruz ki, hiçbirisinin hayatı yaşanmış olmaya değmezdi. Zira idealleri, isyanları, hulyaları yoktu. Bu hükmü, onlar ancak öldükten sonra veren biz, kendimiz için yaşanmaya değer bir hayat istemeliyiz. Bize bu hayatı kim vaadedebilir? Bin yıllık tarihin devraldığı sönmez heyecanları tek asır içinde eriten, onbeş çeşit millet kültürünün sergisi haline gelmiş maarif mi? O maarif ki, daha bir neslin hayatı içinde Avrupa milletlerinin kültürünü hazır elbise gibi birer birer giyindikten sonra, Uzak-Doğu'dan Uzak-Batı'ya kadar kafasını dolaştırarak, Japonlara hayranlıkla Amerikan ruhuna teslim olmuş denemelerini birbiri ardı sıra süratle başarmış ve bu denemelerin hepsinden kendini inkâr kazanciyle çıkmış bir müessesedir.

Hayata sımsıkı sarılan idealsiz ve imansız bir maarifi biz açıkça istemiş değiliz. Biz sade hayatı istedik. İdeali doğuracak kuvvetlerin yokluğu sebebiyle serbestçe yol alan müessirler, bizi bu sonuca ulaştırdı: Maarif hayata mağlup oldu, mektep mideye mağlup oldu.

Hayır! Biz bunu şuurla istememiştik. Lâkin kaba realitenin zevkine süratle kapıldık. Yakın maziden gelen kuvvetlerimiz de ideali kurtarabilecek gibi değildi. Zarurî olarak bu netice meydana çıktı. Belki bütün içtimaî faaliyetlerimizin gayesi olmak lâzım gelen maarif, hayatımızın huzuru için bir vasıta, ikbale götüren bir yol haline geldi.

Bugünün genç nesli, Eflâtun'un, Rafael'in tasvir ettiği şekilde,

ideler âlemine meftun timsali gibi eliyle gökyüzünü göstermiyor. Bari acaba, yine aynı tabloda Eflâtun'un yanında yürüyen filozof Aristo gibi, parmağı ile işaret ederek bastığı yere dikkatle bakıyor mu? Hayır! O, tecrübe ilimlerinin çile dolduran bir çırağı olmak gibi bir feragate de teslim olmamış; ancak hayatta muvaffakiyet denen, yerle gök arasındaki varlıkları elde etmek sanatının meftunu olarak yetiştirilmiştir. Hayat insanı yetiştirince, hayat, evet maddeyi seyredici o kuvvet, ruhu, göklerin, yani idealin aşkından olduğu kadar, yeryüzünün yaşattığı hakikat dostluğundan da uzaklaştırır. Toprağın üstünde barınan havada kaynaşan böceklerin mücadelesi gibi bir geçim, bir muvaffakiyet ve ele geçirme ihtirası ile kucaklar. Ruhî değerler dünyasından hayatın hizasına bu iniş, şüphesiz ki ruhun, Eflâtun'un anlattığı hakikat dünyasından, yani Allah'tan kopup ayrılarak, şu gölgeler dünyasına düşüşüne benzer bir hâdisedir. Bu düşüşün sebebi ne olabilir? Neslimiz; asırlardan beri gelip geçen nesillerimiz, okumaktan hoşlanmayan, dinlemekten kaçan, en ufak zekâ enerjisini kullanmaktan çabucak usanan, ruh yapısı hasta, beden yapısı bitik nesiller mi?

Hâdiseler bunun aksini ortaya koyuyor. Bu nesle "okumayı sevmiyor" diyemeyiz. Herkes, yedisinden yetmişine kadar gazete tiryakisidir. Gazete okuma ihtiyacı, dağ başlarındaki köylere kadar yurdun her tarafını sarmıştır. "Bu nesiller, dinlemesini bilmiyor" diyemiyoruz. Vaazeden hocaların etrafında halkalanarak, bir takım hikâyeleri, hayali okşayan vaatleri veya ürpertici tehditleri, âhiretten emir alır gibi dikkatle dinleyişleri, hayret çekici bir manzaradır.

Şu halde mektep onları okutmasını ve dinletmesini bilmiyor. Gazetici ile vaazedicinin kullandığı vasıtalar, yine onun ruh yapısında yakaladığı zayıf taraflardır. Birinde zafer ve zillet, tebrik ve teşhir gibi zıt kavramları birleştirerek bir inanışa tenkit neşterinden kin sıçratan, hayat mitolojisi diyebileceğimiz bir kompleks; öbüründe ise, en büyük menfaatçilikle

ruh selâmetini, masal ve hurafe ile ebedî hakikatleri, tehditle aşkı izaha çalışan, âhiret mitolojisi denebilecek başka bir kompleks sermaye olarak kullanılmaktadır. Lâkin dikkatli olalım: Mitolojide Davud'un saçlarından yakaladığı Golyat'ın kesik başı gibi, beynimiz ellerindedir. Mektep bizi yalnız bırakmakta devam ederse, yarınımız karanlıktır.

Mektep, neslin ruhundaki kuvvetli tarafları yaşatmasını bilmelidir. Eğer bu şuur ve idrake sahip olarak kurulmuş mektebimiz olsaydı, geçen asırlarda olduğu gibi, asrımızda da milletimizin ilim, sanat ve felsefe sahasında büyük adamları, dâhileri yetişir, bugün bir Türk felsefesi, Türk sanatı ve cemiyeti kazanmış bir ilim hayatımız olurdu.

Şüphesiz, ruhumuzun bütün bölümlerini işleyip değerlendirecek olan büyük bir maariftir. Maarif, yalnız mekteplerde okutmak ve okuyanlara bir takım bilgiler vermek değildir. O, bir milletin bütün halinde, düşünme ve yaratıcılık sahasında seferber edilmesidir. Başka bir deyimle maarif, bir cemiyetin düşünüş tarzının, kültürünün ve ideallerinin cihazlanmasıdır.

Düşünüş tarzı, metod demektir. Maarif bir milletin gençliğine ilimlerde olduğu gibi din hayatı içinde, memleket ve dünya hâdiseleri karşısında metodlu düşünmeyi öğretir. Mekteplerde okutulan derslerin herbiri metod binasının duvarlarından birinin yapıcısıdır. Bu işi yapan maarif, her gün hatalar ve hurafelerle bunalan insanlığın dimağında daima ameliyatlar yapan doktor gibi çalışır. Her gün yeni bir hakikati meydana çıkarmak için bir hatayı keşfediyoruz. Bir hatanın kabuğunu soyarak bir hakikate hayat kazandırıyoruz. Ve her hatanın mutlaka bir esaretten doğmuş olduğuna inanıyoruz. Düşüncenin hürriyete kavuşması, dıştan gelen otoritelerden sıyrılmak ve içten gelen ihtiraslardan korunmak sayesinde kabil olduğunu da biliyoruz. Her çeşit otoritelerle his ve menfaat zincirlerinden kurtuluş, hakikatlerin kutsal kapısını bize

açacaktır ki, bu ulvi açılışa "Rönesans" diyebileceğiz. Bunu mektepten bekliyoruz.

Kültür ise, bir rönesans ile elde edilen metodun tatbik edildiği ilim ve felsefe ile bunların vasîliğinden hiçbir zaman ayrılmayacak olan din, ahlâk ve sanat çalışmalarıdır. Metodlu düşünüş, ilimle felsefeler doğurur. Aklımızı dosdoğru kullanma demek olan felsefe ise din, ahlâk ve sanatın ilerleyeceği istikâmeti gösterir. Bu sahalarda kültürün doğurucusu olur. Ancak doğurucu zekâya ilk hamleyi verecek olan, asırlar içinde bir millet ruhunun bir vatan toprağına sızdırdığı suların çağlayanı olan romantizm hareketidir. Anadolu, romantizmini hâlâ yaşayamamıştır. Halbuki bu toprağa ne zaferlerle matemler, ne sevdalar ve ne sesler sinmiştir! Herhalde bir gün doğmasını beklediğimiz Anadolu romantizminin, dinî temel ve ruhu tasavvufta barınan İslâm; ahlâkı aşk ve fedakârlık; sanatının temeli Anadolu'nun destanları, masalları ve halk türküleridir. Felsefesi ise, sonsuzluğu hedef yapan, ölüme inanmıyan bir irade ve hareket felsefesi olacaktır. Bu muazzam kültür hareketi, yine millet maarifinin eseri olabilir.

Maarifin bir fonksiyonu da cemiyet içinde idealler doğurucu olmasıdır, dedik. İdeal, genç ruhların hayat sahnesinde tırmanmayı gaye edindiği ilim, sanat, ahlâk ve din dünyasına ait zirvelerdir. Yeni bir ilim cereyanının açılması, bir sanat eserine hazırlık veya bir estetik anlayışının belirmesi, bir ahlâk iradesinin yayılması veya dinî bir hayata seferberlik veyahut dinde tam nüfuz edici bir anlayış, bir idealin doğması demektir. Meselâ İslâm dünyasında tasavvuf hareketinin doğuşu, edebiyatımızda asrımızın başında doğan milliyetçilik, dinle sanatı birleştiren Yunus'un terennümleri, bu ikiz aşka bir de milliyetçiliği karıştırarak XX. asır edebiyatında üçüzlü bir hârika ortaya koyan Mehmet Âkif'in sanatı hep ideal örneklerdir. Bu yüksek duyguların dünyasına çevrilen idealin aşağı duygular dünyasında yeri yoktur. Meselâ spor ideal değildir. Nitekim şan ve şeref duygusiyle veya millî men-

faatlerle bile ülkeler fethetmek arzusu ideal sayılmaz. Bunlar maddî veya menfaatçi endişe ve gayelerle harekete geçmek emelleridir ki, bu hareketlerle emellerin şiddetli oluşu, onlara realiteye üstün ideal vasfını veremez. Zira idealin karakteri, onun sonsuzluğa çevrilmiş ve gayesi kendisinde oluşu, bir de hiçbir menfaat endişesine bağlı bulunmayışıdır. Böyle olmıyan hiçbir hareket, hiçbir tasavvur ideal sayılmaz; belki sadece realiteye ait hareket ve tasavvur sayılır.

Bir neslin idealler doğurmayışı, onun sonsuzluğu arayan muztarip çocuklarının bulunmayışı, netice olarak onu, spor gibi, kazanç ve şeref hulyaları gibi, hem de birçok ahlâkî düşüklükleri vasıta olarak kullandıran isteklerin peşinde koşturur; realitenin mahkûmu olan kurnaz nesiller yetiştirir; kendi ideal adını verdiği hoyrat saldırma hulyalarının arkasından sürükler. Öyle ki, memleketin münevver denen gençliği ile aşağı tabaka arasında ruhî değer farkları kalmaz. Bu felâket, ancak memleket maarifinin ihmalinden doğabilir. Zira ideal kültürün öncüsüdür ve nesle idealler aşılayacak olan yine memleket maarifidir.

*

Mektepten neler beklediğimizi daha önce izah etmiştik. Acaba beklediğimizi elde ettik mi?

Maariften beklediklerimizin gerçekleştiğini iddia edenler, bu iddialarını ispatta çok güçlük çekeceklerdir. En aşağı üç asırdan beri sarp kayalara çarpa çarpa harap olan maarif gemimiz, bugün kırık dökük bir tekne gibidir. Ancak büroya memur, eski tâbiriyle kalem efendisi yetiştiriyor. Bugün talebelik artık ilim yolculuğu değil, diploma avcılığıdır.

Muallimlik ise ne bir iman ve irşat yolu, ne de fikir ve kültürün otorite merkezidir. Hattâ bir meslek bile değildir. Sadece küçük bir memuriyettir. Muallim, örnek adam da değil, boynu bükük bir memur, salâhiyetsiz bir öğretici, müdürünün emrinde çalışan bir baremlidir.

Mektebe gelince; o artık ne mâbet, ne yuva, ne de ocaktır. Sadece ders odalarının bütününden ibaret bir devlet dairesidir. Biraz da kulüp, sahne, yardım müessesesi, kahve ocağı ve alışveriş yeridir.

Bu hale gelen mektepten kültür ve ideal yaratıcı bir ocak olması elbette beklenemezdi. Mektep neden bu hale geldi? Mektebin yapıcı ruhunu felce uğratan sebepler nelerdir? Bu sebeplerin az zamanda doğmuş geçici hâdiseler olduğunu ve kolayca ortadan kalkabileceklerini ummak biraz safdilliktir; ve maarif derdimizin derinliğini farketmemektir. Bu sebepler çoktur ve çeşitli kaynaklardan gelmektedir. Bazıları üçyüz sene evvel belirmiş, bazıları daha yakın zamanlara aittir. Bir kısmı fikrî ve hayatî dâvalar, diğer kısmı ise teşkilâta ait hatalardır. Bu sebepleri, belirmelerindeki zaman sırasını az çok gözetmeğe çalışarak, uzak mazisinden başlayıp günümüze doğru gelmek suretiyle, birer birer gözden geçirelim:

Medrese mektepken, ilim yerine ilim tarihini almıştı. Din ve dünya meseleleri hakkında, felsefede, hukukta ve ahlâkta, ilk ortaya konan ve üstadlar tarafından kabul edilen fikirler, şüphe götürmez hakikatler diye kabul edildi. Onlardan sonraki bütün fikir hareketi, ilk hakikatlerin tefsir ve izahından ibaret kaldı. Tecrübenin zaruretlerinden sıyrılan bu sözde hakikat araştırmasının tefsir ve izah metodları da tamamen sübjektif ve itibarî idi. Herhangi birini seçmenin sebebi, şahsî temayüllerle üstad otoritelerinin telifi endişesi idi. Üstad otoritesi aklı mahkûm etmiş bulunuyor; henüz tecrübe metodu bilinmiyordu; psikolojik araştırmanın değeri ise henüz anlaşılmamıştı. Böyle olunca fikir hareketleri için yalnız dar bir kapıdan başka bütün kapılar kapanmış demekti. Bu kapı, otoritenin güneş görmemiş kapısı idi. Aynı üstadın fikri yüz kere, bin kere ele alınıyor, bir ağızdan çıkan hüküm, nas dışında, bin yıl aynı "kaale" (dedi) nidasiyle ağızdan ağıza intikal ediyordu. Bugün yine din öğretimi yapanlar, ilim diye bu tarihî hâtırayı naklediyorlar. Halbuki bin sene evvel, beş

yüz sene, hattâ yüz sene evvel ortaya konan fikirler, ancak ortaya kondukları devrin ilmî hakikatleridir. Bugün onlar ilim tarihine mal olmuşlardır. İlmî değerleri, eksik derecelerine göre, ya yoktur, ya da azalmıştır. Geçmekte olan zaman onları işler; kâh yontar, kâh tamamlar, kâh tamamen yıpratır, atar. Zaman bütün fikirleri ve görüşleri durmadan işleyen pek sabırlı bir ameledir. İnsanlığın herhangi bir devirde olmuş bitmiş ve tamamlanmış halde ortaya koyduğu, mermer âbideler gibi dünyaya diktiği, üzerinde islenmeyen, değişmeyen her zaman tamamlanmaya muhtaç olmayan tek düşünce, tek bir fikir yoktur. Her fikrî, her ilmî düşünceyi asırlar içinde durmadan işleyen kuvvete 'ilim zihniyeti' diyoruz. İlim zihniyeti, tenkitçilik, şüphecilik ve hiçbir menfaat gözetmeyen hakikat aşkından ibarettir; ve mutlak iman havzası dışında her hakikat bu murakabeye tâbidir.

Bu prensiplerle çalışan zihniyet, otorite tanımaz. Bu zihniyetin sahipleri, herhangi bir fikrin doğruluğunu ileri sürerken, ispat sadedinde sebep olan, "zira falan ve filân adamlar böyle demişlerdir" tarzında konuşmaz. Böyle düşünüşe 'skolâstik düşünüş' denir. Bu düşünüş çoktan gömülmüştür. Onun yerine ilim ve düşünüş doğmuştur. Skolâstik ilim yapmamıştır. Bin yıllık "dedi"leri sıralayan ve bin yıl önce kabul edilen fikirleri olduğu gibi hakikat sahnesine çıkarmak isteyen umumî düşüncelerin ilimle alâkası olamaz. Fikir ağacının beş yüz veya bin yıllık olması onu daha sağlam yapar. Lâkin bugünkü ağaç artık bin yıl evvelki değildir. O her sene yeni bir bünye kazanmış, her mevsimde hayata ulaşmıştır. Hayat maddelerini olduğu gibi, kabuğunu da her yıl dökmekte, her bahar yeniden yapraklanmaktadır. Aristo'nun su, ateş, toprak ve havadan ibaret dört basit unsuru bulması, zamanında bir keşifti ve değeri vardı. Onu takdir ederiz. Lâkin artık bu fikir, ilmî değildir, ilim tarihine mal olmuştur. Bu fikrin hatasını asırlar düzeltmiştir. Maddî kâinatımızın basit unsurlarını araştırmada her asır, insan düşüncesine başka bir yenilik

getiriyor. İlim diye, üzerlerinde henüz tenkit ve münakaşa yapılan fikirler üzerindeki çalışmalara denir. Bütün evvelkiler ilim tarihine mal edilir ve üzerleri mühürlenir. Onların üzerinde "Acaba doğru mu, değil mi" diye çene ve zihin yormağa lüzum yoktur. Onlar ilmin arşiv dairesine konulmuştur. Aristo'nun yukarda söylediğimiz basit unsurlar teorisi gibi diğer fikirleri de artık sadece tarihî değer taşımaktadırlar, onların ilmî değerleri aranmaz. Aynı düşünceyi kendi âlemimize de tatbik edebiliriz. Büyük filozof İbn-i Sinâ ve büyük kelâmcı Gazalî'nin daima canlı ve ayakta duran birçok nassî görüşleri bulunmakla beraber ilmî değerini kaybetmiş, ilim tarihine mal edilmesi lâzım gelen umumî fikirleri de bulunabilir. Bunun böyle olması tabiîdir. İnsan zekâsı ebedî hakikatleri bir hamlesiyle ortaya koyamıyor. Aristo gibi İbn-i Sinâ ve Gazalî'nin fikirleri, ilim merdiveninin ilk basamaklarıdır. En yukarı çıkmak için, arada daha çok basamaklar lâzımdır. Onların hepsi de lüzumludur. İlmî hakikat daima en yukarı basamakta bulunur; alttaki basamaklar, onu oraya yükselten vasıtalardır. Yukarı basamaklara ulaşıldığı zaman artık onlar işlerini görmüş, bitirmişlerdir. Aristo'nun basit unsurlar teorisinden bugünkü atom anlayışına ulaştıktan sonra, bugünün hakikat münakaşasında Aristo'nun sözü olamaz. Bugün maddenin yapısını araştırırken, artık Aristo'yu hakem yapmıyoruz. "Aristo böyle dedi" sözü, ilmî hükümler verirken ağıza alınmıyor.

Halbuki, medresede hâkim olan zihniyet, eski üstadlarının nas dışı fikirlerini tekrar ede ede ilim yaptığını zannediyordu. Durmadan ilerleyen insanlığın dimağı karşısında bu skolâstik zihniyet fecî âkibetine uğradı: Medrese kapatıldı, ilim de bitti. Medrese kapanır kapanmaz, medrese dışında ilim hayatı diye bir şey kalmadı; bu müessesenin dışında ufak bir kıvılcım bile gözükmedi. Bu halin adı iflâstır. Çünkü onda hakikat aşkı diye bir ideal artık barınmıyordu.

Medreseyi takip eden mektep, acaba skolâstikten kurtulabil-

di mi? Skolâstik, üstadların otoritesini kabul eden, düşünce hürriyeti tanımayan bir zihniyetti. Mektep, aynı zihniyeti muhafaza ederek Batı'ya çevrildi.

Batı'nın fikir mahsullerini şüphesiz ve tenkitsiz, saf bir itaatle alan dimağlar, bu fikirleri getirmekle ilim yaptıklarını zannettiler. Tercüme ile taklitten ibaret münevver faaliyeti, hakikat aşkını doğuramazdı. İlmin dayandığı prensiplerden şüphe, tenkit ve hakikat aşkını harekete geçiren kuvvetin yokluğu, dimağlarımızı Batı'ya esir etti. Mektepte öğretim, hakikî araştırma yollarını bulduracak yerde, Batı'nın fikir pazarından aldıklarımızı genç dimağlara nakletmekten, ezberletmekten ibaret bir çalışma oldu. İlim zihniyetini zincirleyen esaret kilidi şekil değiştirdi. Medreseden kalan paslı kilit, Batı pazarından getirilen yaldızlı kilit oldu. Batı'nın fikir metaı üzerinde ne metodlu şüphe, ne tenkit, ne de fikir mahsullerinin kendi topraklarında sahip oldukları hakikat aşkı hayata kavuşmadan mektep açıldı ve mektep öğretimi, bu fikirlerin körpe zekâlara zorla tıkılmasından ibaret yükleme ve yük taşıma gibi bir hâdise olarak anlaşıldı. Her devrin siyasî hâdiseleri, maarifimizi Batı milletlerinden birinin maarifine esir etti. Bu kültür tabiiyeti, sırasiyle Fransız, Alman ve Amerikan maarif sistemlerini şüphesiz ve tereddütsüz kabul etmiştir. Bu hal, millî maarifimizi bir asırdan beri bocalatmaktadır. Fâcianın Mekteb-i Sultanî'nin (Galatasaray Lisesi) açılmasiyle başladığını daha önce belirtmiştik. "Garba pencere açtık" sözüyle, artık sonu gelmemek üzere başlayan Batı taklitçiliği, doğurucu kudretten mahrum olmuştur. Gabriel Tarde'ın ruhî kanunlarını ortaya koyduğu taklit, doğurucu iradeye sahip olmayanların işidir. Kuvvetli iradeliler doğurur, zayıf iradeliler taklit eder. İradenin aczini bu kabul ediş, düşünceyi durdurmak için kâfiydi. Eskilerin, "falan tefsirci eserinde böyle dedi" sözü yerine yenilerin, "Bir İngiliz âlimi şöyle demiş, bir Amerikalı da bunu kabul ediyormuş" tarzında ifadeleri, hakikatlerin sohbeti olarak ele alınmaya değerli görüldü.

Zekâlara musallat olan bu aşağılık duygusu, tabiî evrimiyle, öğretimin prensibi oldu. Medresede sonsuz "dedi"lerin paslı zincirini tesbih gibi çektiren zihniyet ortadan kalkmadan, sadece şekil değiştirerek mektebe aktarma edildi. Batı dünyasında ortaya konan her türlü fikirler, tercüme ve nakil yoliyle, tekrarlanıp ezberlenmek üzere mektebe devredildi. Bir asırdır mektepte bu ders yükünün ağırlığını çekmekteyiz. Zekâlarımızın beli büküldü. Doğuruculuk ihtiyacımızın tatminini, mektep dışında arıyoruz ve mektebe ilim ve fikir dışı çalışmalar dolduruyoruz. Ders kâbus haline gelmiştir; neşve ile doldurucu bir ziyafet ve şenlik değil; diploma arzusu ve istikbal endişesiyle çekilmesi mukadder bir dert, taşınacak bir yük, dolacak bir çile...

Madde, hayat ve ruh dünyasına ait mektepte edindiğimiz bilgilerin sentezi, iç gözlem kanalından geçerek, bizi bir ahlâk kültürüne yükseltmeliydi. Ruh ve insanlık sevgimiz, hayat anlayışımız, din idealimiz ve sanat sezgimiz, bizim kendi meydana getirdiğimiz bu kültürün bölümleri olacaktı. İşte böyle millîleşecek ve şahsiyet sahibi olacaktır. Eski Yunan tefekkürü böyle bir tarihî gidiş takip etmişti. İlk Yunan filozofları fizikçi idiler. Sonra azar azar ahlâka yöneldiler. Maddenin bilgisinden işe başlayarak ruhun bilgisine tırmanış Sokrat'ta ilk eserini verdi. Eflâtun, bu meyveyi kemâle erdirdi.

Bizde düşüncenin yol alışı böyle olmadı. İslâm'ın ruh sahasında başlattığı iç gözlem çalışması, sonraki devirlerin nefsanî dogmatik zihniyetiyle felce uğrayarak, cansız madde üzerindeki dıştan tanıma metodundan tamamen farksız, keyfî, kontrolsüz bir tasvircilik metoduna yerini bıraktı. İnsanın ruh ve ahlâk yapısına dışarıdan yapıştırılan etiketler halinde ortaya konan genel hükümler, ilimden ziyade mitolojiyi doğurabilirdi. Medrese, sinesinden bu mitolojiyi atamadı. Mektep, onun yerini tutmak isterken, bu çürümüş metodu değiştirecekti. Halbuki öyle yapmadı. Bir iç dünya araştırmasına büsbütün veda etti. Eskiden sıyrılanlar, gözümü-

zü değil dünyamızı değiştirmek lâzım olduğunu zannettiler. Eski gözle, eski görüşle her mekânı aynı şekilde görüp aynı tasavvurları edineceğimizi düşünmediler. Neticede iç dünya terkedildi, iç dünya meseleleri mektepten kapı dışarı edildi. Tersine skolâstik bir metodla mektebe girdik. Onbeş sene mekteplerde okuduktan sonra, kendiliğinden bir hayat değeri ortaya koyamayan, bir ekonomik dâvanın veya bir tarihî şahsın tenkidini yapmaktan korkan, şahsî bir sanat ve din anlayışına sahip olmayan, kafasının işleyişi bakımından "mektebe girdiği gibi çıkan" gençleri hayat sahasında bulduk.

Bu nesiller, hakikatta en büyük sevap olan mücerret düşünceyi günah sayan kâfir bir zihniyetin mazlum kurbanlarıdır. Medreseden mektebe geçerken, ruhun bilgisinden maddenin bilgisine dönen bu gerileyiş, iç gözlemin yollarını tıkadı ve bütün zihinleri maddenin bilgisine meftun hale getirdi. Önce, din dersleriyle beraber orta öğretimden mûsıkî dersi kaldırılmıştı. Ahlâk bilgileri de "medenî bilgiler" haline konuldu. Lise son sınıflarında ahlâkla estetik pek kısaltıldı; metafizik kaldırıldı. Tarih dersleri, esasen bir insan ve şahsiyet laboratuvarı ve insanlığın tekâmülü tarihi olmaktan ziyade eşya dersleri gibi okutuluyordu. Bütün ruh ilimleri üzerinde budama ameliyesi yapılırken, mekteplerde müsbet ilim derslerine ait laboratuvar çalışmaları, müsbet ilim ve matematiğin sade müfredatı, yani cansız yükü halindeydi.

Sonra musıkî ve din dersi programlarda yer aldı. Lâkin din dersi gayesinden çok uzak; musıkî kültürü de pek kifayetsizdir. Mekteplerde bunların sade ismi var gibidir.

Ruh ve ahlâk kültürünün kurban edildiği ilk basamak, ilk mektebin eşiğidir. İlkokulda, çocuğun kendi içine dikkatini çevirme gayesiyle, daima eşyadan ve olaylardan başlayarak kendine doğru dönüş metodu diye bir şey yoktur. Sürekli dikkat alışkanlıkları ve olaylar karşısında aklını kullanma sevgisi aşılanacak yerde, zekâ testleri gibi alıştırma metodlariyle elde

edilen dış dünya ezberciliğine başvuruldu. İnsan unutuldu ve içte barınan kavrama hamlesi, daha ilk öğretim çağında kısırlaştırıldı. Öğretim, ilim ideali için vasıta iken, hayatın realitesinde muvaffakiyete basamak haline geldi. Mekteplerden ulvî hakikat eliyle temizlenmiş, sade gerçeğe hayran, saf kalpler yetişecek yerde, hayatta muvaffakiyetin yollarını inceleyen ve bu yolların refaha götürenini tercih eden maddî fayda müşterileri mezun oldu. Genel olarak, talebenin en iyi derece alanı mühendis ve doktor, orta derecedekiler hukukçu, ancak en geri olanların bir kısmı muallim olmak emelindedirler. Bu bilanço gösteriyor ki, mektepte okumak sadece pratik hayatta muvaffakiyete hazırlıktır. İlimden alınacak kuvvetle hayat nizamını değiştirmek sözkonusu değildir. Hayatımızı ebedî değerlere kavuşturacak ilim ideali, günlük hayatın realitesine feda edilmiş, ilim hayata teslim olmuştur. Her sahada muvaffakiyetin sırlarını araştıran ve pratik muvaffakiyete hakikat unvanını bağışlayan Amerikan felsefesi pragmatizm, her şeyden önce maarifte muvaffak olmuş bir musibettir. Bu sistemin dikkatsiz ve idealsiz hayranları, ilk öğretimden başlayarak bütün maarif müesseselerinde, "insanı eşya vasıtasiyle" tanıtan, onu küçülten, karakterini yontan ve hayat bezirgânı haline koyan bir eşya terbiyesi kullanılmaktadır. Mektep mâbet olmaktan çıkmıştır ve hayatla mektep, hüviyetlerini karşılıklı mübadele halindedirler. Mektep bugün, aile ile, ticaretle, sosyal yardım işleriyle, spor ve bale kulüpleriyle, trafikten rozetçiliğe kadar çeşitli içtimaî çalışmalarla elele vermiş bir müessesedir. Onun, mektep karakterini taşıyan pek dar bir tarafı kalmıştır. Bu kadar değişik işlerin başarılmasını, aynı zamanda kendi karakterini muhafaza ederek kendi işlerinin de görülmesini, bir bankadan veya bir kışladan beklerseniz size kapılarını kapar, şaşkınlığınıza hükmeder. Ya mektep? Öyle ya, bu kadar genç adam neci duruyor? Bütün bu işleri yapsınlar! Zavallı mektep!..

Ana prensipleri ilgilendiren bu hatalı yürüyüşlerden sonra,

dil meselesi karşımıza çıkıyor. Filhakika dilimizde yapılan birkaç ameliyat mektepte onu adem-i iktidara uğrattı.

Hatanın tarihi yine eskidir. Arap ve Acem dillerinin terkipleri, âhengi ve grameriyle hâkimiyetini temin için güzel Türkçemiz kıyasıya doğranmıştır. Kırk yıldan bu yana tabiî bir ayıklanma ile dilimiz kendine geliyordu. Fakat yavaş yavaş...

Acele ettik. Aşırı bir cesaretle dilimizi ameliyat masasına oturttuk. Olgun operatör bulunsa, bu ameliyat da belki faydalı olacaktı. İlim metodunun icabı şu idi ki, bu ameliyatı yapan, dile ait zaruretlerden başka hiçbir endişe gütmesin... Öyle olmadı. Başka düşüncelerle dilimizin yer yer maddesi, âhengi ve grameri sakatlandı. Onu fakirleştiren, küçülterek haysiyetini azaltan kötü bir ameliyat yapıldı. Arap ve Acem dillerinden alınarak asırlardan beri işlenip Türk dilinin hayatiyetini kazanmış kelimeler atıldı. Bir yandan öz Türkçe diye, Türk dilinin âhengine ve estetiğine aykırı kelimeler, öbür taraftan Fransızca, İngilizce, Almanca terimler ve bu dillerden azman kelimeler Türkçemize sokuldu. Arap ve Acem azınlıkları gitti; Batı'nın azınlıkları dilimize saldırdı. İş bu raddeye gelince, yeni ameliyatlara elbette ihtiyaç hasıl olacaktır. Zira, bugünkü melez ve henüz dil birliğini bulmamış durum, öğretimde ciddî güçlükler, âdeta buhran yaşatmaktadır. Aynı fikirler, aynı şeyler, çeşitli derslerde, ayrı kelimelerle ifade olunmaktadır ve bu hal bilhassa kültür derslerinde derinleşmeye bir engel, ruh tahlillerine ve mücerret idrake çekilmiş bir duvardır. Zengin ifadeye en fazla muhtaç olan ilim ve bilhassa mânevi ilimler, yeni bir hayata ve ferahlığa kavuşmak için, bugünkü durumun ıslahını beklemektedirler. Aşağılık duygusunu en az dilimize yakıştırırım. Yunancadan alınan lise kelimesiyle, Lâtinceden alınan fakülte ve üniversite kelimelerini öğretim yuvalarımızın alnına yazmak, Türk çocuğuna ıztırap vericidir. Bu derdin çaresini Çin'de de olsa er geç arayacağız.

Öğretimde ihtisasa değer verilmeyiş, maarifimizin üzerinde hiç durmadığı bir hatadır. Asrımızın, ihtisas asrı olduğu ve

bütün ilim kollarında keşiflerin günden güne çoğaldığı inkâr götürmez bir realite iken, ilkokulun dördüncü sınıflarından lisenin son sınıfına kadar dersleri birbiri üzerine yığıyor ve herbirini döne döne tekrar ediyoruz. Gaye bu dersleri unutmamak veya tekrar tekrar hatırlamak mı, yoksa bu derslerin herbirinin yardımiyle zekâyı başka sahalarda işlemek mi? Bu bilinmediği için tekrarlar zarurî görülüyor. Sanki gaye, insanlığın bütün tarihini öğretmekmiş veya milletimizin edebiyat tarihini başından sonuna kadar aynı tempoda tanıtmakmış gibi, bunlar ilkokulun dördüncü sınıflarından itibaren eşit parçalara bölünerek üç defa tekrarlanıyor. Acaba birkaç asır sonrakiler, o zamana kadar ilimlerin alacağı genişlik içinde hasıl olacak müfredatı bu sınıflara nasıl bölecekler? Acaba öğretim yıllarını on beş, yirmi, otuz, kırk seneye çıkarmak mı lâzım gelecek? İnsanın ömrü de acaba artacak mı?

Yalnız lise son sınıflarında iki şube halinde ihtisasa ayrılma pek kifayetsiz bir şeydir. Her telden biraz çalmak, pek sathî ansiklopedik bilgilere sahip olmak, insanı derin tefekküre ısındırmaz.

Öğretime, keyfiyet değil, kemiyet değeri verildi. Çok sayıda mektep açmak, diploma dağıtmak yarışı, öğretimi cansız ve kansız bıraktı. Okuyup yazma bilenlerin sayısı arttırıldıkça, öğretim, değerinden kaybetti. İlim ideali kemiyyetçi halk eğitimine feda edildi. Okuyanların sayısında kısa zaman içinde ne büyük nisbetlerde çoğalma olduğunu görmek için, son elli yılın maarif istatistiklerini gözden geçirmek kâfidir. Her sene büyük bir yekûn halinde arttırılan mekteplerin muhtaç olduğu muallim kadrosu nerelerde yetiştirilmiş? İşte bütün mesele burada! İyi kötü bir bina bulunarak mektep açılmış, içine talebe doldurulmuş... Sonra da muallim bulunup "Bunları yetiştirin!" denilmiş. Nasıl mümkünse öyle muallim temin edilmiş. Ancak altmış küsur kaynaktan muallim temin eden himmetler de kâfi gelmemiş... Birkaç ay doktor, biyoloji ve yabancı dil derslerine girmiş; sonra eczacı bu dersleri üzerine

almış... İki ay sonra o da bırakmış, dersler boş geçmiş... Sene sonunda müfettiş gelmiş, bütün sınıfa tam not vererek mezun etmiş... Bu hikâyenin benzerleri maarif tarihimizde yüzleri bulmuştur. Yetiştirici elemanlarını hazırlamadan mektep açan, mektepte kemiyyet iddialarını bilgide kemiyyet prensibiyle yarış ettiren zihniyetin ulaştırdığı âkıbet, millî maarifin kabiliyet ve değerini günden güne düşürmek olacaktır.

Mektepte kaydedilen bu kayıpların yanında hayat, ciddî ve çetin bir müsabaka sahası olmaktan çıktı, bir kumar masası halini aldı; diploma, gence hayat sahnesinde verilecek yeri tayin etmez oldu. Büyük diplomalarla sürünenlerin yanında, küçük diplomalarla, hattâ onlarsız yüksek mevkilere çıkanların çoğalması, mektebin itibarını sarstı. Onu elde etmek için en değerli gençlik enerjisini harcayanların emeği küçümsendi. Sınıfta birinci olanın hayatta sonuncu olması tabiî karşılandı. Cemiyet nizamındaki adaletsizlik, mektebi gözlerde çok küçültmüş ve cemiyet hayatiyle mektep arasındaki en değerli münasebeti felce uğratmıştır.

Kadınlık terbiyesi ihmal edildi. Kadına hayat tarafından ayrılan ev sanatlariyle küçük çocuğunu yetiştirme mesleği, kızların öğretiminde değerli yerini almalıydı. Enstitülerin sanat dersleri, kız mekteplerinde kimya ve jeoloji derslerinin yerini kısmen tutabilir, en başta musikî gelmek üzere güzel sanatların hepsine buralarda daha fazla yer verilebilirdi.

Bu hususlar, şüphesiz ki ilk sınıflarından başlıyarak ihtisas bölümlerine ayrılmış bir orta öğretimde temin edilebilecek şeylerdir. Kadınlığın yetiştirilmesinde iç hayatın pek esaslı kültürüne yer verilmezse, bir liseli veya üniversiteli genç kızı, sokaklardaki herhangi bir kadının davranışlarına sahip görürüz. Kaba bir insiyak halinde moda bir cemiyet için felâket olabilir. Kız öğretiminde kalbin terbiyesine pek büyük önem vermenin lüzumu ve bu terbiyeye temel olarak din ve sanatın rolü hiç anlaşılmadı.

Özel okul ne demektir? Bir milletin mektepleri ya devlet tarafından idare edilir veya özeldir. Mekteplerini devlet idare eden bir memlekette özel okulun yeri ve varlığının hikmeti nedir? Bunu söylemek, fazla konuşmaktır. Mektep ihtiyacını tamamlıyorlarmış deniliyor. Mevcut yapılarını hemen maarife devretsinler, himmetlerine teşekkür edelim.

Ecnebi mektep meselesi ise derin bir yaradır. Dâvanın siyasî zaruretleri bizi alâkadar etmez. O hususa temas etmiyoruz. Ancak prensip itibariyle, her milletin kendi vatanında kendi mektepleri vardır. Yabancı mektepte okumak istiyenler yabancı vatanlara giderler. Mektep; millet kültürünün, millet ruhunun bayrağıdır. Vatan topraklarında yalnız o bayrak dalgalanır. Yabancı mekteplerin yayacağı kültürler, bir memlekete medeniyet ve irfan getirmez, belki o milletin kültürünü yara bere içinde, perişan bırakır, millî şahsiyetin millet kültürü ile vücut kazanmasını imkânsız kılar. İleri bir milletin kültüründen faydalanmak için, kültürün tarlası olan vatana gitmek lâzımdır. Memleket içinde yabancı mektep, millet kültürünün ağacını köklerinden tahrip eden ona zararlı bir nebattır. Kendi vatanında millî kültürünün değerlerini yaşatan yabancı mektep, vatanın dışında misafiri olduğu milletin kültürüne karşı koyan menfi bir kuvvettir. Öz vatanında kendini isteyen çocuklarına sevgi ile sunulur. Yabancı bir vatanda, o vatanın çocuklarının kalbiyle, onlar ister farkında olsunlar, ister olmasınlar, çarpışır ve kalplerini aşındırır. Her milletin vatanperverliği, samimi olarak, kendi vatanında yaşanır. Başka milletlerin milli değerlerini tanıyarak faydalanmak isteyenler, onu kültürün ancak kendi vatanında bulurlar.

Mektebe siyasetin sokulması, affedilmesi güç bir insafsızlıktı. Yakın bir mazide kültür derslerinin hemen hepsine sokulan altı oklu rejim ve parti propagandasiyle, aşkın ve ilmin ocağı, yalanla ve ihtirasla karartıldı. Mektep çağındaki çocuklara iktidarda bulunan partinin nakaratlı kasidelerinin ezberletilmesi, netice olarak kitaplara, ilme itimadı azaltmıştı. Aynı

zamanda muallime karşı duyulan hürmet de sarsıldı. En fecisi, bir zümrenin siyasî ihtirasları hesabına beyinlere indirilen propaganda yumruğuna, "millî duyguları kuvvetlendirme" adının verilmesidir.

Cemiyette başıboş terbiye vasıtalarının çoğalması, mektebin gençler üzerindeki tesirinin sahasını daraltmaktadır. Çeşitli içtimaî gayelerle kurulan derneklerle spor kulüpleri, radyo ve gazeteler, terbiyede önemli bir rol oynamaktadır. Bugün, medrese devrinin çocuğu gibi, yalnız talebelik vasfını taşıyan gençler karşısında değiliz. Bugünün genci, hem de kendi hevesleriyle seçtiği bir kulüp veya cemiyetin üyesi, bir siyasî gazetenin okuyucusu, ekseriya aşağı sınıf halkı eğlendiren radyonun dinleyicisidir. Bunlara sinema ile sahne de ilâve edilince, bilhassa büyük şehirlerde, muallimin çocuk üzerindeki tesirinin ne kadar güçleştiğini anlamak kolay olacaktır. Bütün vasıtalar, terbiyede muallime yardımcı olsalar ne âlâ! Ancak bunların hiçbirisi pedagojik bir kontrole tâbi değildir. Herbiri kendi âleminde serbesttir ve müşterisinin iltifatına tâbidir. Bu tarzda çalışan içtimaî vasıtalardan, kimsenin haberi olmaksızın gençlerin ruhuna ya fitne ve dedikodu hastalıkları, ya hakikat düşmanlığı, ya irade düşmanlığı, ya da iradesizlik ve mâcera zevkleri sızabilir. Bu vasıtalar, ilmin, pedagojik endişelerin, mukaddesat ve ahlâk otoritesinin kontrolünden kurtulunca, bilhassa gençlik için çok tehlikeli olur. Bunlar arasında bugün en kontrolsüz bir gelişme arzeden spor iptilâsı, medenî spor sevgisi olmaktan çok uzak, bir mücadele ve yenme hırsı, muvaffak olanı ve sadece seçileni alkışlama merakı, iptidaî insanın içgüdüsü gibi bir şey; ruhun hürriyetini, müsamahayı, geniş görüşlülüğü, merhameti, dostluk ve fedakârlık duygularını, tahammülü, kendinden çıkarak âleme yayılmayı, bir kelime ile ruh dünyasındaki insanlık alışverişlerini güçleştiren ve yıkmaya çalışan, kalpleri daraltan, muazzam bir musibettir. Daha yedi yaşında spor kulüplerinin zaferiyle öğünen ve etrafında kendine düşman

arayan çocuğun ruhuna, yalnız başına mektep ne yapabilir?

İçtimaî sınıf imtiyazlarını, nihayet irade ve değerler sahasında ortadan kaldıran modern demokrasi, iyi anlaşılmadığı için, memleket vücudunda, acele ile yapılan bir ameliyat gibi, zararlı sonuçlar doğurdu. Aşağı sınıf halkı tutup kültürlü insanların seviyesine doğru yükseltecek ve o seviyenin frenleriyle bütün hayatı bir tempoda yürütecekken, üstün seviye ve kültür sahiplerini halkın hizasına indirdi; onların iradesini halkın emrine verdi. Bu tehlikeli deneme, münevverlerin beynini az hırpalamadı. Yirmi yıla yakın mazisi olan okul-aile birliklerinin gelişmesini iki devreye ayırmak kabildir. İlk devre, mektebin ve muallimlerin tenkidi devresidir. Hiçbir fikrî değer taşımayan bu kontrol, mesleğin şerefine hürmetsizlikler doğurdu. Mektep içinde açılan mektepten şikâyet kapısı, mektep denilen müesseseye karşı yalnız ailelerin değil, çocukların da hürmetsizliğini çekti. İkinci devrede okul-aile birlikleri kendilerinden birer yardım cemiyeti haline geldiler; öğrenci yardımlaşma dernekleriyle birleşerek talebeden para toplayan kurumlar oldular. Mekteplerin bu dernekler vasıtasiyle velilerden ve bahusus zengin şahıslardan maddî yardım görmesi, bazen idarî istiklâllerini sarsıcı âmil olmuştur. Demokrasinin mekteplerinde imtiyazlara yer verilmiş ve pedagojik otoriteler gevşetilmiştir.

Disiplin çok sarsıldı. Mektebin içinde ve dışında, onu baltalayan bunca âmiller varken, elbette sarsılacaktı. Mektebin şahsiyeti, yukarıdan beri saydığımız âmillerle yıpratılırken, ceza sisteminin hakikaten yok denecek hale getirilmesi, en büyük gafletti. Suçluyu değilse bile suç hâdisesini ceza ile karşılamayan bir içtimaî organ felce uğramış sayılır. Vicdan tepki kabiliyetini kaybetmiş demektir. Yalnız, ceza anlayışına dikkat edelim: Her şeyden önce bilinmelidir ki, ceza, her zaman şiddet veya kırbaç değildir; tehlikeyi karşılayan bir müdafaa âletidir. Cemiyet için bir paratoner, fert için sıhhat verici bir ilâçtır. Bazen bir vicdansıza, vicdanla ve

âlicenaplıkla karşı gelmek, en büyük cezadır. Sözleriyle saldıran bir şaşkın adama karşı, sadece susmak ceza olur. Ceza anlayışını kaldıran sistem, hakkın tahammül etmeyeceği bir duygusuzluk doğuruyor. Vicdan bundan şikâyetçidir. Herhalde suçun ele alınması, mahkeme huzuruna çekilmesi ve suçlu affedilse bile, suçun mahkûm edilmesi lâzımdır. Cezanın mâhiyeti, ruhî bünyeye göre takdir edilir. Burada hürriyetine kavuşması lâzım gelen, suçlu değil, adalettir. Adalet serbestçe mesul edemezse, hem mektebin vicdanî emniyetini kaybeder, hem de mektep, mesul olmasını bilmeyen vicdanları yetiştirir. Mektepte varlığı kuvvetle hissedilen huzursuzluğun başlıca sebeplerinden birisi budur. Disiplinsiz ne bir millet, ne bir ordu, ne bir aile, hattâ ne de bir ticarethane idare edilir. Bugün talebe mektep kapısından girerken üzerinde içtimaî tazyik denen kurtarıcı baskıyı duymuyor... İstediği zaman ve istediği gibi mektebe gidiyor, hocalariyle münasebetlerinde de tamamen kayıtsızdır. Bu kayıtsızlık, gençlerin konuşma, gülme, yürüme ve her türlü etkileri karşılama halinde beliren bütün davranışlarını, sokaklarda ve stadyumlarda gördüğü çoğunluğu teşkil eden aşağı tabakanın davranışlarına benzetmekte. O serbest bir takım kayıt ve kaidelerle çevrilmiş olduğunu hissetmiyor. Zira bugünkü mektepte hareket kaideleri yok gibidir. Sonra da bu hali, okulda demokratik eğitim diye vasıflandıranlar olmuştur. Mektep hayatına dışarıdan teoriler teklif edenler bilmiyorlar ki, hürriyet, kaidesizlik demektir. Müesseselerin hürriyeti, bizim tarafımızdan konulmuş veyahut bizim tarafımızdan benimsenmiş kaidelerin ancak çokluğu sayesinde gerçekleşir. Onlarsız hür olamayız. Kaidesizlik içtimaî hayatta anarşiye sürükler, ferdi, içgüdülerinin esiri yapar ve otomatizmin eşiğine kadar götürür. Disiplin, cemiyetin şuurudur. Gençlerin mektep duvarları arasında bir esaret hayatı geçirir gibi bunalmada oluşları, mektebin havasına serpilen sevginin azlığından olduğu kadar, gencin hareketlerine huzur ve emniyet verici kaidelerin yokluğundandır.

Mektepte talebeye ders dışı işler gördürülmesi, disiplin şuurunu sarsmak suretiyle talebe şahsiyetini zedelemiştir. Önce mektep çocuklarına bayram günlerinde rozet dağıttırmak ve böylelikle şeref duygularını örselemek, kötü bir taktiktir. Pedagoklarımız düşünmediler ki, dilencilik para almak değil, el açmak sanatıdır. Öbürü hırsızlıktır. Ve karşılıklı mukaveleye dayanmayan her istek, hangi gaye için olursa olsun, izzetinefsi ve onunla birlikte ruhî iktidarı ve hür hareketlere girişme gücünü törpüleyicidir.

Daha yakın yıllarda, demokrat eğitim yapan mektebin idare işlerine talebenin de karıştırılması esası kabul edildi. Böylelikle gençlerin iradeleriyle iş başarma melekelerinin kuvvetlendirilmiş olacağı umuluyordu. Halbuki bu prensip, mektebin idare işlerinin az memur ve az masrafla görülmesi için benimsenmişti. Yapılan tatbikat, bundan üç çeşit fenalığın doğduğunu ortaya koydu:

1. İradenin henüz olgunlaşmamış çağında bu melekeleri çalıştırmak, vaktinden evvel yapılan hareketlerin ruhta doğurabildiği hoyratlıkları meydana çıkardı. Hareket kolaylığı, en fazla kendi içini yoklamaya ve içyapısını en derinden işlemeğe muhtaç olunan yerde, yani mektepte, genç ruhlardaki otomatizm istidadına süratle hareket kazandırdı. Ruhî ideallerin yanında pratik tatbikata yer verilmesi, idealin değerini gözden düşürdü ve fikir adamının hareket adamına üstünlüğü tezini mektepte çürüttü. Bahusus spor ve izci teşkilâtlarının, jimnastik dersleri bahanesiyle mektebe sokulmuş olması, bu en tehlikeli sonucu doğurmuştur.

2. Mektep içinde idare ve muallimlerle işbölümü yaparak çalışma, talebenin, muallimlere ve mektep idaresine karşı hürmetini azalttı.

3. Nihayet kültür kollarına, sınıfın ve mektebin idaresine ait çalışmalar, çok kere talebeye derslerini ihmal ettirici sebepler oldu.

Böylece mektep dışı tesirler talebenin bir kısım kuvvetlerini telef ederken, bunlara mektebin içinde yine talebelik iradesine zararlı bir takım tesirler de katıldı. Yani hayat dışarıdan, mektep içeriden gencin ruhunu, ders denen ulvî idealin dışında harcayıp durmaktadır. Bir insan her şey olamaz, talebe de hayat adamı değildir. O ne memurdur, ne esnaftır, ne diplomattır, ne de idare adamı... O sade talebelik mesleğinin adamıdır. Ancak zihin yetilerinin inkişafına çalışan bir atlettir. Çok cepheli ve çeşitli çalışma onu çok yorar, gayesinden uzaklaştırır. Bu bahsi bitirirken, meslek adamının, milletimizi yükselten büyükler tarafından nasıl anlaşıldığını bir misâlle belirtmek istiyorum:

Kanunî, bir muharebeye giderken atının özengisi kırılır. Kırılan özengiyi bu sanattan anlayan bir askere tamir ettirirler. Padişah kime yaptırdıklarını sorar. Askerin yaptığını öğrenince hiddetlenir ve "Demek ki orduya esnaf karışmış!" diyerek özengiyi yapan askeri ordudan dışarı atar, yeniçeri ocağından çıkartır.

Viyana kapılarına kadar şerefimizle birlikte irademizi götürmesini bilen Türk ordusunun büyük kurucuları, mesleğin, meslek keyfiyetinin, meslek safiyetinin ne olduğunu biliyorlardı.

Talebeyi imtihan tarzı ve metodları çürütülmüştür, âdeta skolâstikleştirilmiştir. Şu mânada ki, imtihanlar muallimin talebe hakkındaki bilgisine bir şey ilâve etmiyor. Onun sene içindeki kanaatini tekrar ederken, buna yalnız bir imtihan şansını ve birkaç haftalık emeğin süzgecinde kalan hafıza ağırlığının şefaatini ilâve ediyor. Her muallim, bilhassa kültür derslerinin imtihanında, kendi zihnî imkânlarına göre öğrettiklerini talebeden istiyor ve herbiri kendine göre notlar takdir ediyor. Neticede, herhangi bir mektepte fena bir notla muvaffakiyetsizliğe uğrayabilecek bir talebe, kendi mektebinin muallimleri tarafından takdirle karşılanıyor ve muvaffak olmuş sayılıyor.

İlk ve orta öğretimde lüzumsuz bir merasim halinde tatbik edilen bu imtihan sistemi, bu şekliyle bilhassa orta öğretimde aşikâr bir adaletsizlik doğurmaktadır. Bu sistemin diğer fenalığı da muallimi yetiştirici olmayışıdır. Zira nasıl olsa kendi kanaatleriyle notlarını verecek olan aralarında anlaşmış muallimlerden ibaret imtihan heyetleri, bu şekilde talebe ile birlikte ve talebeye okuttuklarından kendileri imtihana çekilmiş olmuyorlar. Talebinin muvaffakiyetsizliğinden doğrudan doğruya kendilerine mesuliyet gelmiyor. Bu sistemle imtihan muallimi yetiştirmiyor, mesul ederek çalıştırmıyor. Mektep kitaplıklarını daima örümcekler kaplıyor. Bu mahzurun teftiş yoliyle önüne geçileceğini ummaksa tamamen boş görünüyor. Muallim okumuyor, çalışmıyor, kendisiyle uğraşmıyor. Hatta derslerle meşguliyeti yüzünden, çok kere o, okumaktan hoşlanmayan adam olarak yaşıyor.

Muallim meselesi, maarif dâvamızın ana meselesidir. Maarifi yapacak olan muallimdir. Şayet değerlendirilmezse, maarifi yıkan da o olur.

Evvelâ muallimin meslek adamı olması, muallimliğin bir meslek haline gelmesi lâzımdır. Az zamanda çok mektep açma iştihasına kapılarak ölçüsüz şekilde kabartılan muallim kadrosu, altmış çeşit meslek ve menşeden insanları içerisine aldı. Muallim doktor olamaz; lâkin doktor muallim olabilir. Muallim avukatlık yapamaz; fakat avukat muallimlik yapabilir. Muallim tüccar değildir; ama tüccar muallim olur. Çünkü bütün bu insanlar birer mesleğin insanıdırlar; yalnız muallim mesleksiz adamdır. İşte eğer varlığı kabul ediliyorsa, maarif fâciasının sebebi bu hâdisedir. Çok çeşitli mesleklerin karışığı olan muallimlik henüz meslek olamamıştır. Bu durum, feci neticeler doğurdu: Evvelâ muallimle ilim adamı arasında bir uçurum açılmak istendi. İdeal muallim, sadece sınıfa zamanında girip çıkan ve müdürüne itaat eden bir insan olarak alındı.

İlim, idarî âmir ve nizamlardan müstakil kalmadı; ve maarifte,

idare âmirlerinin ilmî değerleri mutlaka üstün kimselerden seçilmesi çok kere ihmal edildi. Düşünülmedi ki, insanoğluna yapılan bunca zulümlerin en fecisi şudur: Âlimin cahiller elinde kalması ve kuvveti kullananlar tarafından tehdidi...

Muallimin, ilim ve ideal adamı olabilmesi için her şeyden evvel gönlü, fikri, istiklâli olmalıdır. Bu bakımdan en iyi mektep, ekseriya müdürsüz mekteptir. Teftiş bir merasimdir ve bazen de bir darbedir. Maddî bakımdan muallimin ne kitap alacak parası vardır, ne de okuyacak vakti... Muallim odalarının en canlı faaliyeti ya kooperatif işleri üzerindedir, yahut kahve ocağına aittir, yahut da alınan çelenklerin veya arkadaşlarının düğün hediyelerinin hesaplarına aittir. Bütün bu işlerin yanı sıra müdür odasından gelen emirler, ihtarlar görüşülür.

Bilmiyorum, acaba ne zaman, hangi devirde ve hangi tarihte, hangi mektepli muallim odasında ilmî bir konuşmanın, metodlu bir münakaşa halinde devamlılığı görülmüştür?

Mektepte nöbet tutma ve bir takım kolların idaresi gibi vazifeler, muallimlik mesleğine, muallimin elinden alınan meslek adamı olma imkânlarına vurulmuş darbelerdir. Koridorlarda talebeyi takip eden ve sınıflarda para toplayan muallim, ideal görevlerinden uzaklaştırılmış bir insandır. Onu mukaddes idealinden uzaklaştırıcı olan bu şartlar, zamanla doğurdukları alışkanlık yüzünden, muallimi, kitaptaki bahislerin sınıfta tekrarını yapan bir büro müstahdemi haline getiriyor; vazifesi, sınıflara vaktinde girmek ve nöbet zamanları koridorlarda görünmek, Vekâlet'in kararları, neşredilen dergileri tastamam imzalamak ve müdürü memnun etmekten ibaret olan, talebeye karşı muamelesinde çekingen, imtihanlarda idareli, cebindeki not defteri özel işaretlerle dolu, altmış meslekten herhangi birisinin müntesibi bir küçük baremli...

Muallimlik mesleğinin mevcut olmayışından şikâyetle bahsettik. Acaba daha önce çocukluk mesleğinden bahsetmek

lâzım değil miydi? Çocuğun, bizimkinden başka bir yapısı, başka bir hayatı ve başka bir dünyası olduğunu biliyoruz. Öyleyken gerekli hayat şartlarını ona bağlamış değiliz. Mektep çağından evvel ve mektebe giderken çocuk nerede vakitlerini geçirir? İstanbul sokaklarını bir gün dolaşsanız, yüzlerce çocuğun kaldırımlarda yatan sefaletine şahit olursunuz. Çocuk seyyar satıcılar arasında, sokakların toz ve çamur dünyasında, reaksiyonları kontrolsüz, sataşma, tekmeleme, ağlatma ve sövme zevklerine terkedilmiş; sahipsiz ve kendisi farkında olmadan muhtaç olduğu mânada, tatminsiz ve saadetsizdir. Büyük şehirlerin dışında durum normal olabilir. Bilhassa köylerde çocuğun yetişmesi, bir yandan tabiatın serbest dekoru içinde yaşaması, öbür yandan üzerine aldığı işlerin kendisine rehberliği sayesinde, tabiî metodlara tâbi ve ciddî oluyor. Köy çocukları ancak büyük şehirlere gelince bozuluyorlar.

Büyük şehirlerde yetişen çocukların, hem de bizim dünyamız içinde, bizimkinden ayrı bir dünyası, başka hayat şartları, bizimkinden ayrı eğlence ve yaşama vasıtaları olmalıdır. Medenî memleketlerin çocukları, şehirlerin yanıbaşında veya içerisindedir. Cemiyet, çocuğun hayatını omuzlarının hizasına yükseltmiş, yarının ergin insanı olarak çocuğa hizmetten çekinmemiştir. Yetiştirilmeleri uğrunda en ufak külfetlerden kaçındığı çocuklarını sokaktan geçen her çeşit insanın, vasıtaların, çamurun ve ahlâk düşüklüklerinin sinesine fırlatan, küçük çocuğunu verdiği mektebi, kendisini dertten kurtaracak bir sığınak sayan, daha ileri yıllarda mektepten sade not ve diploma bekleyen, çocuklarının midesiyle giyiminden başka yavru mesuliyeti bilmeyen, "çocukluk mesleği" iklimine yol açmayan bir cemiyette insan yükselmez, büyük ruhlar yetişmez... Çocuklar aramızda ve âdeta ayaklar altında, kendi kendine büyüyor, bizden iradeli fedakârlıklar görmeden nebatî bir zeminde yetişiyorlar. Fert ve aile olarak, çocuklarımızın sadece maddî hayat şartlarını tedarik için

bunalmaktayız. Onlar için ayrılmış dünyamız yok, bir çocuk şehrimiz yok... Üstümüzde bizimkinden geniş bir çocuk ruh dünyasının barındığının farkında değiliz. Bunu bilmediğimiz için çocuklarımızı her an heder etmekteyiz. Cemiyet olarak çocuk için harcadığımız emekler, fedakârlıklar ve gayretler pek değersiz ölçülerdedir. Medenî dünyada bir şehir yapılır veya canlandırılırken, projeye konacak ilk işaretler, çocukların ihtiyaçlarını bilen pedagokların direktifi oluyor. Bütün medenî insanlığın dikkatle üzerine eğildiği çocukluk mesleği; vücudiyle, ruhiyle, sporu ve temaşasiyle çocuk olarak yaşamasını bilmek, çocukla ergin insan arasındaki basamakları birer birer aşabilen mesut varlık olmanın hazzını doya doya tatmaktır. Mâsumluk çağının sanatını yapmadan kurnazlaşan, neşenin ebediliğini tatmadan korkular, tahakkümler, tehditler altında beli bükülen, hakikatler dolu kâinata hayranlıkla çevrilmeden, her görüşte asılsız bir yalan, bir izafilik hissesi bulmaya çalışan insan, çocuk olmamıştır. Bu, ilâhî çocuklar tarlasında mahsul vermemiş, yarı ölü bir hayattır. Çocukluğunu yaşamadan gömen insanların cemiyeti, hilkate hayran dâhîler, mesut yapıcılar, çılgın idealistler ve murada ermiş âşıklar yetiştiremez. Yarınki hayatı yaşanmaya değer yapan çocuklarımızdır. Onlara ne emek verdik ki, gençliğimizden ne bekleyelim?

Son tenkidi, mektebin binasına karşı yapacağız. Medresenin, içinde okunan kitapların kalın cildini andıran tipik bir yapı tarzı vardır. Bu üslûp, aynı zamanda kendi içine kapanan okuma adamının beli bükük oturuşunu da canlandırmaktaydı. Her nerede bu yapı tarzını görsek, oranın medrese olduğunu, orada kitap ve talebe bulunduğunu anlar ve sesimizi hürmetle alçaltırdık. Mektep devrinde, okuyanların yeri belli olmadı. Talebe kütlesinin barındığı her yere mektep denildi. Ama yapı, bir mektep binası mıdır? Buna ehemmiyet veren olmazdı. Her insanın gelişigüzel her çeşit iklimde barınamayacağı hesaba katılmadı. Eskimolarla zencilerin, Hintlilerle

Sibiryalıların ayrı ayrı iklimleri olduğu gibi, talebenin de ruhuna uygun bir iklim vardır. Her binada ders okutulmaz. Barınılan binanın üslûbundan taşarak ruhlara dağılan telkin, ilmin "hazır ol!" kumandasıdır. Ancak böyle mekânlarda ders yapılır. Mâbetteki "ibadete hazır ol!" sesine benzer bir sesi her köşesinde sızdırmayan bina, mektep binası değildir. Yeni mektep, açıldığı günden beri, kendinin olmayan binalarda muhacir veya sığıntı gibidir. Şöyle böyle mektep denmeğe değerli yeni ilkokul yapıları bertaraf edilirse, orta, lise ve yüksek okul binalarımız yoktur. Bunların kimi saray, kimi konak bozması, kimi yurt, kimi devlet dairesi, kimi Yunan mektep binası, kimi eski belediye dairesi, bir kısmı da mektep diye yapılmış, lâkin mektep ruhiyle alâkasız üslûpta yapılardır. Hiçbirisi mektep değildir. Türk mektep bina üslûbu diye karakterler taşıyan ve millî ruhumuzun bütün çizgilerinden taşıran bir üslûp tanımıyorum. İstanbul ve Ankara Üniversiteleri arasındaki derin ve esaslı üslûp başkalıkları da, müşterek bir Türk mektep üslûbu fikrine henüz sahip olmadığımızı göstermektedir. Halbuki memleketimizde bulunan yabancı mekteplerinin herbirinin ayrı ve pek karakteristik üslûbu göze çarpıyor. Fransız liselerinin, bir avlunun etrafını saran galeriler halinde, medreselerimizin loşluğuna mukabil, kilisenin sahte ruhaniyetini dolduran akademik yapıları; Almanların, metafizik düşüncenin azametine teknik zaferin ışıklarını karıştıran kütle mimarisi; Amerikalıların, büyük bahçelerin içinde dağınık villâlar halinde serpilen kolejleri, bu milletlerin mektep mimarî üslûplarını yaşatmaktadır.

Pek acı bir hâdise ile karşı karşıyayız: Sadrıâzam konağının, vergi dairesinin, bankanın, kasap dükkânının birer yapı tarzı olsun da ruhları işleyen mektebin yapı tarzı olmasın!.. Buna hayretler gerekir. Hakikat şu ki: Caminin yanında, ruhumuzun hayatını en derinden kavraması lâzım gelen yapı ifadesini mektebe bağışlamak lâzımdır.

Mekânını yapamadığımızdan bellidir ki, işin ruhunu bilmi-

yoruz. Mektebi ruhta idrâk etseydik, mekânda da yerine getirebilirdik.

Bugünkü maarifimizin beyninden başlayarak binasına kadar bütün eksikliklerini gözden geçirdik. Gerek şekil, gerek ruh ve zihniyet bakımından "millî bir maarifimiz var" demenin güçlüğünü itiraf edelim. Eğer bu milletin azamet ve tarihine yaraşır millî mektebi, kendi varlığını hakkiyle ortaya koyabilmiş olsaydı, bugün ne dini ticaret vesilesi yapan mevlidci ve duacıların serseri feryatlarının şehrin sokaklarına serpilmesine dinî kültür diyenlerin, ne de tarihini altından bir dehliz gibi dolduran Türk büyüklerinin ismini anmayı millî küfür gibi bir şey sayıcı zavallı nesillerin karşısında olurduk. Kendi öz yurdundaki yabancı millet mekteplerinin yanında küçüklüğünü hissede ede barınan bugünkü mektebin, ruh bakımından, binası kadar muvaffak olduğunu umuyoruz. Millî mektebi kurmanın mevsimi gelmiş olmalıdır. Medresenin mektebini yaşattık. Bu buhran ve sarsıntı devri idi. Şimdi millî mektebimizi yapmak isterken, onun hangi unsurlardan meydana geldiğini düşünelim. Geniş mânada maarifi içine alan bütün hüviyetiyle mektebi meydana getiren dört unsur vardır: Ders, talebe, muallim ve dar mânada öğretim yeri olan mektep... Bu dört unsur, mektep denen içtimaî müessesenin dört duvarı gibidir. Bu dört duvarın hepsinin de sağlam oluşu ile mektep ve maarif ayakta durur. Dersi, ezbercilik ve nakilcilikten ibaret olan, muallimi, her meslekten alınan, talebesi, hayatın her sahasına benliğini dağıtmış ve şehirlerinde kendi çocuklarına mahsus bir hayat sahası ayırmamış bir cemiyet içinde, henüz mektebinin çehresi bile çizilmemiş olunca, orada gerçekten millet mektebi var denebilir mi?

Şimdi, kısaca, millî mektebin dört duvarı hakkındaki fikirlerimizi hulâsa edelim:

1. Ders, hakikatlerin araştırılmasıdır. Teknik ancak ilimlerin tatbikatı diye ve onlardan sonra ele alınır.

Ders okumak, bazı hayatî faydaları sağlamak için bir vasıta

değil, hakikatler peşinde koşmak için başlıbaşına bir gayedir. En temiz Türk dilini kullanan ve dış dünyanın her çeşit ifade ve ihtarlarından başlayarak, her varlığa bağlandıktan sonra insana doğru götürücü ders öğretimi, millî kültürü meydana getirir.

İlk öğretimin gayesi kalbin terbiyesi, orta öğretimde gaye aklın terbiyesi, yüksek öğretimde ise ihtisaslardır. İlkokul, kalbi temiz bir maya ile yoğurmak içindir. Bu maya, dinin sevgi telkinleriyle bütün mazi ve millî mefahir olmalıdır. İlkokulda çocuklara verilmesi lüzumlu olan eşya bilgisi pek az bir şeydir. İlk mektepçilik denen büyük sanat, dindeki aşk idealini damla damla çocuğun kalbine aşılamak ve o kalbin çarpıntılarını millî mefahirin temposuna uydurmak sanatıdır. Bu aşk idealiyle birlikte sunulan değerler, hakikatlerin sevgisi, hayatın ve başkalarının sevgisi, kendi ruh hayatını samimiyetle ve dikkatle yaşamak sevgisidir. Orta mektep ve lisede aklın, Doğu'dan, Batı'dan her taraftan sızan bütün ışıklariyle yüklü metodlu hakikat araştırmaları, Fârabî ve Gazalî ile Pascal ve Pasteur'ü yanyana yaşatmalıdır. Zira akıl, milletlerin sınırlarını geçer, bütün insanlığı kucaklar. Ancak ilim zihniyetinde ve sanatların üslûbunda milletin ruhu hâkim olacaktır. Liseler, ilk sınıflardan başlayarak ileride yüksek öğretimin ihtisasına hazırlık yapacak bölümlere ayrılmalıdır. İlkokulda olduğu gibi, orta ve lise sınıflarında da çocuğun ruhunu hakikat idealine kavuşturucu aşktan ibaret olan enerjiyi harekete geçirecek en güzel vasıta, musıkîdir. Bunun için bütün ilk ve orta öğretim yapan mekteplerde, sabahları derse başlamazdan önce, kısa bir zaman için bütün talebeye, insan ruhunun ulviyete tırmanışını terennüm eden musıkî dinletilmeli; sınıflara, ruhlar böyle ilâhî iksir ile yıkanıp temizlendikten sonra girilmelidir. Başka merasim ve nutuklara lüzum yoktur. Bugün ahlâkî kültür diyebileceğimiz çalışmaların başında musıkî terbiyesi yer almalıdır. Yalnız çocuklar değil, bütün cemiyetimiz bu terbiyeye şiddetle muhtaç durumda bulunuyor.

Orta öğretimde imtihanların, muallimin elinden alınarak -belki muallim sadece müşahit olarak imtihanda bulunmak şartiyle- o dersi okutmamış, yabancı heyetlere verilmesi, hem orta öğretimin ciddîleşmesine sebep olacak, hem de muallimlerin daima okuyup ilimde ilerlemeğe mecbur olduklarını kendilerine hatırlatacak ve onları daha iyi yetişmeğe zorlayacaktır.

2. Talebe, hakikatler peşinde koşmayı meslek edinen insandır, gayesi mânevî olgunlaşma olan bir mesleğin insanıdır, mekteplerin diploma müşterisi ve istikbalin mevki dilencisi değildir. Disiplinin, kâinattaki nizam gibi bir zaruret olduğuna inanmış, diğer içtimaî sınıf insanlarına örnek olacak kabiliyette bir üstün insan namzedidir. Çocukluk mesleğini hakkiyle başarmış, talebelik mesleğine siyasî maksatlı dernekçilik, sporculuk, izcilik, rozetçilik, reklâmcılık gibi çok küçük meslekleri bulaştırmayan şerefli insandır. Talebenin davranışları öyle olmalıdır ki, mabette olduğu gibi esnafla temasında da büyük ruhî varlığını hissettirsin ve her yerde kendisine ve mesleğine karşı hürmet uyandırsın. Talebe, halkın girdiği her yere girmez, halk gibi konuşmaz, âvare insanlar gibi yürümez. Bir şehrin maddî zabıtası polis teşkilâtı olduğu gibi, mânevî zabıtası da, din adamlarının hemen yanında yer alan talebe zümresi olmalıdır. Katolik filozofu Ollé Laprune kilisenin tahsil gençliğine hitap ederken, "Siz büyük adamlarsınız. Parlak elbiseler giymek size yakışmaz!" diyordu. Bütün mektep gençliğimize diyorum ki; "Siz büyük adamlarsınız, halka karışmak size yakışmaz! Siz halkın önünde yürüyeceksiniz!"

3. Muallimin, maarif dâvamızın yapıcı ve en esaslı unsuru olduğunu ve muallimliğin meslek olması lüzumunu yukarıda belirtmiştik. Hepsinin mesleği yalnız muallimlik olan ve bu ulvî vazifeden başka iş görmeyen idealistler ordusuna sahip olduğumuz gün, ilk zafer borusunu çalacağız. Bu gayeye doğru yürürken muallimleri ilim ve irfan seviyelerine yükseltmeğe mecburuz.

Avrupa'nın büyük üniversitelerinde, lâkin kısa birkaç yıllık değil, uzun yıllar tahsil görmüş çok sayıda muallime ihtiyacımız aşikârdır. Liselerimizin en iyi mezunlarını Avrupa üniversitelerine ve sıkı disiplinli şartlar altında altı, sekiz veya on yıllık tahsile tâbi tutmalıyız. Üniversite mezunlarını doğrudan doğruya muallim kadrosuna almak hatalıdır. Lisanstan sonra muallim olmak için, Avrupa'daki agregasyon imtihanına karşılık olacak bir imtihanı da vermenin şart koşulması lâzımdır. Bu imtihanda, kendi ilim dalına ait bir yabancı dilde yazılı eserleri okuyup anlama kabiliyeti ile tenkit ve araştırma yetilerinde olgunluk arayan ilim zihniyeti yoklanmalıdır. Muallimlik değeri ancak böyle ölçülebilir. Muallimlik sanatı ise, mektep kırtasiyeciliğine boyun eğerek dergi imzalayıp talim sicillerini doldurmak değil, milletinin çocuklarına feda olmasını bilmektir. Bu fedakârlık, harpte kanını akıtmaktan daha değerlidir. Kılıç kahramanlığının devri artık geçmiştir. Milletimizin çocuklarına, dünyanın çocuklarına her gün ruhumuzdan bir parçayı daha aşılamak, bunun için yaşamak ve bu yolda ölmek, bugünkü, insanları ümitsiz dünyamızın ve çocukları sahipsiz milletimizin beklediği kahramanlıktır. Muallim, bu cihatta muzaffer olursa, dua ile tedbiri birleştiren, halkını muvaffak olmuş ve kendi sırlarına âşina hayranlarını; hayatın sonsuzluğa götüren bir yolculuk olduğunu anlamış, ilmin, sanatın, ahlâkın ve dinin gerçek idealistlerini göreceksiniz. Türk muallimi, yarınki Türk mektebinin ve yarınki Türkiye'nin temel taşıdır. Onlar, Gazalî'lerin, Necmüddin'lerin, Akşemseddin'lerin irfan ve iman çocuğu olan gaziler...

4. İlim mabedimizin dördüncü duvarı, mektebin kendisidir. Millet mektebinin dışında yer alacak özellik ve yabancılık tanımayan, kutsal çatısı altında siyasete asla yer vermeyen, muallimin ilmî ve ahlâkî otoritesinden başka hiçbir otorite tanımayan, ruhları huzur içinde birleştirici disiplinin barındığı mektep, ideal çatı...

Talebeyi muayyen mekteplere devam ve mutlaka muayyen muallimlerin derslerini takip için zorlamak, ilmin hür otoritesiyle bağdaşamaz. Her sene sonunda mualliminin idare etmediği heyetlerin huzurunda imtihan edilecek talebe, mektebi ve muallimi de kendi serbestçe seçebilmelidir. İstifade edebileceği hocaları, mektebi arar, bulur. Ona bu hürriyeti vermezsen, imtihanlarda muayyen ilimlerin müfredatından onları muayyen ölçülerde mesul etmeğe hakkımız olmaz. Hem de böylece eseri kontrolsüz kalan muallim, bazen dağarcığındaki bir avuç bilgiyi otuz, kırk sene tekrarlar, öğretimde ilerleme görülmez. Bugünkü yerinde sayma hali asırlarca devam edebilir. Yükseltebilen muallimleri, talebe serbestçe arar ve seçerse, bu iktidara sahip olmayan muallimler ya mesleğe veda eder veya çalışırlar.

Temel duvarlarını tanıtmaya çalıştığımız mektep denen millî müesseseyi bugünden kurmaya başlamalıyız. Bu müessese, ilimle dinin bize emaneti olacaktır. Onda barınacak varlığımızı bütünüyle ilme teslim etmemiz lâzımdır. İlme teslim oluştaki hiçbir menfaat gözetmeyen hakikat aşkı ve sonsuz şeylerin sevgisi, dinin kaynaklarından hayat alacaktır. Bu mektebin çehresi gibi, düşünüş tarzı, sporu ve sanatı, bin yıllık tarihinin bütün çizgileriyle bütün terennümlerini kendinde toplayacaktır.

Millî marş düşünülürken mehter musıkîsini unutmayacak; Selçuk mimarisinin, seher vaktinin ışıklarını andıran ruhanî ve içten tebessümünü toplayacak; içerisinde, Ebu Hanife'nin hak ve dâvasına tertemiz ışıklar saçan dehasiyle Dekart'ın düşünceye doğru yolları gösteren metodlu zekâsını birleştirecektir. Bu mektep, Türk milletinin, kendi vücudiyle, kendi kalbi ve kendi diliyle çevrildiği kendi çocuklarının mektebidir. Aynı zamanda bu mektep, bütün insanlığın zekâsına önder olacaktır. Ve bu mektebin, çocuklarına göstereceği yol, hakikatlerin, Allah'ın yoludur.

Avrupa medeniyetinin yaptığı hataları yapmamak, Avrupalı gibi makine âşığı değil, ruh ve vicdan âşığı yetiştirmek istiyorsak, Avrupa'dan aldığımız öğretim metodlarını değiştirmemiz lâzımdır. Vaktiyle, Fransız maarifini adım adım takip ederek mekteplerimize mal ettiğimiz öğretim şekilleri bizi, dar kafalıkta çığırından çıkmış olan medreselerden kurtarmak için büyük rol oynamıştır; mânasını ve değerini kavrayamadığı birçok şeyleri ezberlemeyi hüner sayan geçen devrin softalarından uzaklaştırmıştır.

Fakat, medreseyi maziye mal eden yeni mektep eksiksiz çıkmadı. Kendisini örnek almakla işe başladığımız Fransız orta öğretimi, tekrar 1902 programlarına doğru bir dönüş fikrine sahip olmaya başladı. Hiç olmazsa onların bu yolda yönelişleri de bizde bir evrim, daha doğrusu öğretimde tam bir devrim arzusu doğurmalıdır. Maarifte devrim demek, cemiyetin kafasını değiştirmek demek olacağına göre, bu işe, yapacağımız işler arasında ön sırayı vermek lâzımdır.

13 Mayıs 1957'de Eminönü Öğrenci Salonu'nda verilen konferans; *Büyük Doğu,* sayı: 25-32, 25 Ağustos-9 Ekim 1959'da tefrika (8 yazı); *TMD*/1, 2.

## İLK ÖĞRETİM

İlim ve ahlâk hayatı, millî eğitim çalışmalarının mahsulüdür. Millî eğitimin saha ve istikameti, herhangi bir idare mekanizması tarafından düzenlenmez; millet üniversiteleri tarafından düzenlenir, devlet eliyle gerçekleştirilir. Üniversite beyin olarak bütün eğitim işlerini ele alırken ilk mektepten işe başlar. İlk mekteplerin kitaplariyle müfredatı, çocuğa toprak sevgisini ve tarihinin bütün mefâhiriyle her sahadaki oluşunun sevgi ve acılarını duyurmalıdır. Tarih şuuru eksik bırakılarak yetiştirilen çocuk gerçek vatandaş olamayacaktır. Bizim Malazgirt'ten bugüne kadar dokuzyüz yıllık tarihimizin hayat damarları, çocukluk çağımızdan başlayarak varlığımıza bağlanmalıdır; öyle ki her Anadolu çocuğu bütün ömrünce dokuzyüz yılı kendinde yaşatabilsin.

İlkokullarımızın Avrupa tekniği içinde, renksiz, hüviyetsiz, ateşsiz, sevgisiz ve realitesiz kitapları, insan değil, sadece tabiata bağlı canlı varlıklar yetiştirmeye kifayetlidir. Yanyana

getirilse, Avrupalıların sömürgelerindeki nesillere okutulan kitaplardan farksız olduğu görülür. Onların da korkuya bağlı meddahlık sayfaları, onların da tabiat hâdiselerini aşk ve iman yerine geçiren iptidaîlikleri var. İstiklâl Marşı'mız olmasaydı, son nesillerin ilkokul kitaplarına ruh yerine mutlak boşluk ve hüsran kalırdı. Eğer millet eğitiminin kökleri olan ilk mektebi bugünkü karanlığından kurtarmak istiyorsak, Mehmet Âkif'in yedi ciltlik *Safahât*'ını sayfa sayfa nesirleştirip, bazılarını nazmiyle aynen, ilkokulun beş yıllık okuma kitaplarına aktarmak icabedecektir ve zannediyorum ki bugün iki kıtanın taklidi yüzünden hayatımızda açılan boşluk, bir Âkif'in ruhu ile tamamen dolacaktır. Yoksa Âkif, sade merasimlerdeki gırtlak idmanlarına eseriyle sermaye olsun diye yeryüzüne gelmedi. Ancak, bunu yapacak vasıta, milletin tarih ve toprağına her bakımdan yabancı tufeylilerin barınağı haline gelmiş kozmopolit üniversiteler olamaz. Millet üniversiteleri, millet çocuklarının eline geçmedikçe, millî eğitimden bahsedilemez. Zira, abes olur, yalan olur, iftira olur.

İlk hız, temel hayat [bilgileri] çocuğa ilkokulda verilir. Çocuğa insanlık duyguları da millet hayatının hâdiseleri arasında öğretilir. Çeyrek asırdan beri çocuklarımıza öğretilen müşahade metodları, bu nesilleri, ancak yemini ve yerini iyi seçmesini bilen hayvan seviyesinden yukarı yükseltmedi. Çünkü bu metodu körü körüne tatbik edenler, müşahedenin, ancak aklın idaresi altında yapıldığı takdirde faydalı olabileceğini ve aynı zamanda insanın tabiat içinde sık sık kendine dönmeğe muhtaç olduğunu bilmediler, anlamadılar. Bunun neticesi olarak, işte etrafımızdaki şaşkın ve dümensiz nesil meydana geldi. İlim ve irfan iddiasiyle milyonlarca insanın emeğini sömüren eğitim çalışmalarımız, yetmiş yıllık ömrünün sonuna kadar, kendi açtığı kapıyı kapamak lâzım olduğunu bilen insan yetiştiremiyor da yüz milyon liraya üniversite binası yaptırıyor: Duvarlarının etrafı çepçevre

dilencilerle çevrilsin diye!.. Bize, kendi varlığımıza aydınlık olabilecek müesseseler lâzım. İlkokulda çocuğa, adım adım tarihinin sevgisi aşılanırken ve kendi varlığı, tarihinin hâdiseleri arasında kendine tanıtılırken, ona insanlık dersi de tertemiz örneklerle, sevgi ve merhamet metodlariyle aşılanır. Biz çocuğa sadece maddî tabiatı tanıtmakla, bütün âlemi öğrettiğimizi sanıyoruz. Meyvaların ve oyunların adını, şehirlerle kıtaların adını, hayvanları ve nakil araçlarını öğrenmekle hayat anlaşılır zannettik. Halbuki, dünyamız her şeyden önce, hareketlerin dünyasıdır. Fransız çocuğu, Lafontaine'in masallarında hayatın ilk hikmetlerini buluyor. Bizim zengin halkıyatımızın mekteplerden içeri giremediğini düşünmek insana yeis vericidir.

Çocuğa yemişlerle hayvanların adları ezberletilip kendileri gösterilmekle, hayat tanıtılmış olmaz; sade bir takım şekiller ezberletilmiş olur. Hem onları, çocuk yaşarken tanıyacaktır. Mektep bu hayata mânasını vermelidir. Aklın idaresi altında çalışan bir müşahede terbiyesi çocuğu şu yolda yetiştirecektir:

Meselâ, çocuğa "hayatın kıymeti"nin ne demek olduğu anlatılır. Ama çocuk, bu terkipçi ifadelerden önce bir şey anlamaz. Bunu anlatmak için o sokağa çıkarılır. Hayatın kıymetini bilmeyenler, dilenciler, kahvede oturanlar, sinemalardan baca dumanları gibi püsküren halk ona gösterilir. "Bak, işte bunlar hep vakitlerini ve hayatlarını telef etmeye çalışanlardır" denir. O zaman çocuğa en çok zevk aldığı bir hareketin egzersizleri yaptırılır. En sonra, ahlâkın emri ona sunulur: "Bu insanlar gibi olma!" denir. O vakit çocuk bu sözü benimser, hissine mal eder.

Ona insanın yeryüzünde en kıymetli varlık olduğu mu anlatılacak? Önce insana has olan vasıflar sayılır. Sonra İstanbul sokaklarındaki nakil vasıtalarının insanlara, ancak birer sinek kadar değer veren gidişleri bizzat gösterilir ve "İşte

bu hal, insan kıymeti bilmeyenlerin eseridir" denir. Bir asabiyetle cana kıyan katiller ve tramvay basamaklarına yüklenen serseri çocuklar, kaldırımın sırtını yatak yapan hastalar, cemiyetin her tarafı gezdirilerek ona gösterilir; "İşte bu gördüğün, insana kıymet vermesini bilmeyen bir cemiyetin hayatıdır" denir.

İzzeti nefs anlatıldıktan sonra, dilenciler, rozetçiler ve her köşede pazarlık yapan satıcılar gösterilerek, "bunlar, yaradılışın sade insana bağışladığı izzeti nefsi tatmadan ölmeğe mahkûm bedbahtlardır" denir.

Hakikat sevgisi hakkında iki üç cümle söylenir söylenmez, hemen arkasından kumarla piyango ve talih hesaplariyle yaşayanların hali uzun uzadıya anlatılır, âkibetleri tanıtılır ve "Bunlar, hakikatten zerre kadar hisse almasını bilmeyenlerdir" denir. Çocuk, böyle düşündürülür. Böylelikle o hem eşyayı tanır, hem kendi ahlâkını yapar. Mektepteki merasim ve tatsız eğlencelerin kucağından kurtarılarak hayat ve realite duygusu ile yetiştirilmiş olur.

İlk öğretim, müşahede terbiyesini böylece aklın hizmetine teslim ederse, daha sonra, üzerine ilimle ahlâkın muazzam binaları kurulabilecek insan ruhundan ibaret sağlam temeli koymuş sayılır. Millet yolunda mücahedeye azmetmiş olan fedakâr zümre, parlak seçim nutuklarını bir tarafa bırakıp, her şeyden önce ilk öğretim dâvasını ele almak ve ilkokul kitaplarının, şimdikilerden tamamen aksi istikamet ve ruhta hazırlanmasını gaye edinmelidir.

"Milli eğitimde ilk öğretim", *Komünizme Karşı Mücadele*, sayı: 28, 15 Ocak 1952 (dergideki ilk iki paragraf kitaba alınmamıştır); *AN*/1; *TMD*/2.

## İLKOKULLARDA AHLÂK EĞİTİMİ

Asrımızın başından bu yana memleketimiz, ilk öğretimde hiç küçümsenmeyecek kadar önemli ilerleyiş kaydetmiş bulunuyor. Millî Eğitim'in yukarı basamaklarındaki bocalamaların yanında bu ilerleyiş, ümit ve cesaret vericidir. Öğretim metodları ve öğretimin amaçları bakımından maarifimizin feyizli ağacı, ilkokulda meyvasını vermiş bulunmaktadır. Şüphe yok ki, her gün ilerleyen pedegoji görüşleri ile bu eser, bu bina daima tamamlanacaktır.

Ancak çocuğun ahlâk eğitimi hususunda henüz oldukça geri durumda bulunuyoruz. Çocuk üzerinde ahlâk eğitimi, hiçbir zaman tükenmeyen, aşınmayan enerji istemektedir. Bu adeta kendi hayatî varlığını başkasına nakletmek gibi bir olaydır. Bilineni, öğrenileni, başka bir elden alınanı yine başka birine nakletmek gibi bir araçlık rolü ile yapılmaz. Bizzat kendi şahsiyetini, cömertlikle, verme ve bağışlama sevgisi ile bir nevi fedakârlıkla yapılacak iştir. Eğitimci, tohum olmak için

toprağa girmenin zevkini yaşamalıdır.

Biliyoruz ki şahsiyetin üç unsuru vardır: Maddî unsur, Ruhî unsur, İctimaî unsur. Şahsiyetin maddî unsuru, biyolojik varlık olan vücudumuzdur. Ruhî unsur, duygular, tasavvurlar, istek ve ideallerle örülen iç varlığımızdır. İctimaî unsur, aile ve cemiyetteki yerimiz, şöhretimiz, başkalarının bize bağışladığı vasıflarımızdır.

Önceden sırf bedenden ibaret maddî şahsiyete sahip olan insan, kendi iç dünyasının yaptığı hamlelerle kendi kendini yoğurarak ruhî şahsiyetini elde ediyor. Duygular, tasavvurlar, ideallerle istekler, insana insan olan şahsiyetini kazandırıyorlar. Ruhî şahsiyet gelişerek kuvvetlendikçe, maddî şahsiyet zayıflıyor, eriyor, bazen adeta yok oluyor. Vücut var olduğu halde, şahsiyet unsuru olmaktan çıkıyor. Bu olgunlaşma, insanın insanlaşmasıdır. Bu hal insanın yükselişidir. Maddî şahsiyetini, mikroplardan kurtulan bir salgı bezi gibi küçülten genç, ideallerinin dünyasında yaşamaktan zevk alıyor. Bütün yüksek duygular onda, başkalarına çevrilen ahlâk iradesi oluyorlar. Eğer ruhî şahsiyet işlenmez de maddî şahsiyet değerlendirilirse, bundan hoyratlık doğuyor. O zaman midelerin selâmeti için yaşanıyor, bedenler kutsallaşıyor, şiir ve san'at zevkinin yerine otomobil sevdası ve maddî saadet sevgisi geçiyor, muvaffakıyetin mânası maddîleşiyor, ruha ait olan aşkın yerini bedenden fışkıran kin ve haset tutmaya başlıyor, stadyumda kardeş kardeşi boğazlıyor.

Şahsiyetin üçüncü unsuru, içtimaî unsurdur. Her birimiz baba-evlât, amir-memur, patron-işçi veya usta-çırak durumundayız. Bulunduğumuz durumda dışardan bize çevrilen görüşlerin hakemliğini kabul ediyoruz. Ya hürmet veya istihfaf görüyoruz. Şerefsiz veya şerefli bir insanız. İşte varlığımızın bu tarafı, şahsiyetimizin içtimaî unsurunu meydana getirmektedir. Şahsiyetimizin bu unsuru dışardan bize sunulan elbise gibidir. Ruhî şahsiyetimizin bizde aşk ve ilham ile

yükseltilerek zenginleştirilmesi, bizi samimi ve kendimize yeter hale koyar. Ruhî şahsiyetin ağır bastığı fertte içtimaî şahsiyet mühim rol oynamaz. Ruhî şahsiyetin ona tabiî ve samimî olarak kazandırdığı içtimaî şahsiyeti benimser; ona minnet etmez, ona ihtirasla bağlanmaz. Zira iç âlemi ona yeter, onu doyurur. Lâkin ruhî şahsiyet zayıf ise, işlenmemiş ve beslenmemişse, o insan cemiyetin kendisine bağışlayabileceği şöhretlere, unvanlara, sahte şereflere minnet edecektir ve bunun için kendi olduğundan başka türlü görünecek, riya ile müdâhaneye teslim olacaktır. Kendisine şöhret ve ikbal tedariki yolunda, kula kul olmak için ne lâzımsa yapacaktır. Haksıza yaranmak için Hakkı çiğneyecek, kendi iradesini inkâr ederek her sahada, ailede, örfte, ahlâkta ve millet hayatında bile taklitciliğe bağlanacaktır.

Bütün bunlar, aşağılık duygusunun sonuçlarıdır. Ferdi ve cemiyeti kendinden uzaklaştırır, varlığını kendi dışında arar hale getirir. İşte bu şahsiyetin iflâsı demektir.

Zaman zaman ortaya çıkarak varlığımızı şimşek gibi aydınlatan hâdiseler, cemiyetteki yeri ne olursa olsun bu sonuncu tipi yaşatanlara "Şahsiyetsiz insan" dedirttiği gibi, ruhî şahsiyetini, her ne pahasına olursa olsun içtimaî şahsiyetine üstün tutanlara da "şahsiyet sahibi insan" dedirtir.

İlkokulda elimize gelen çocuk, bazı kalıtımlara kabiliyet halinde sahip olmakla beraber henüz uzviyetinden ibaret maddî şahsiyetini yaşamaktadır. Biz onu şahsiyet sahibi olmaya hazırlayacağız. Bunun için ruhî şahsiyetini işleyeceğiz. Ruhî şahsiyetin, insanın insan olan yapısını, Jan J. Ruso'nun deyimi ile kalbine uygun olarak işlenmesine "ahlâk eğitimi" diyoruz. Ahlâk eğitiminin başında hürmet duygusu gelmektedir. Çocuğa ilk sunulacak olan hürmet duygusudur. Hürmet, alelâde alçalma ve kendini inkâr veya eksiltme değildir. O, insanlık cevheri karşısında yaşanan sevgi ile karışık bir hayranlıktır. Bir nevi ibadet halidir. Aşkın, adeta bütün

varlıklara çevrilen şeklidir. Hürmet halinde insan, hürmet konusu olan varlığın huzurunda küçülmek istedikçe kendini yükselmiş, yükselmiş ve bizzat kendisinin üstüne yükselmiş hisseder. Küçülmek istedikçe yükseltilir. Terbiyede ilk işimiz çocuğa, hürmet denemesi yaptırmak olmalıdır. Önce tarihin ve ecdadın ruhlarından olaylara akseden büyüklükler anlatılmalı, ibadet böylece onlara öğretilmelidir. Zira hürmet, ibadetin temelidir, ruhudur. Hürmetsiz ve ibadetsiz insan birbirine saldırır, hürmetsiz gençlik mitinglerde yumruk yarışması yapar. Her sokak köşesinde dalaşan, birbirini tekmeleyen çocuklar uzvî yaşayışlarına terk edilmiş, ihmal edilmiş çocuklardır. Bunlardan yarın zalimler ve katiller çıkacaktır. Sokak, yarınki hayat bahçemizin fidanlığıdır.

Hürmeti, insanlara, fikirlere, hislere, hayata hatta eşyaya ve bütün kâinata hürmeti öğrenen çocuğun kalbi ister istemez ve kendiliğinden hemcinsi hakkında merhamet duygusuna açılacaktır. Hürmet ettiği varlığın sefâletine razı olamayan gönlü kurtarıcı bir irâde ile dolduğu anda, merhametin ilâhî eseri meydana çıkacaktır. Başkalarına yardım etmek isteği, ancak kendinde biriken ve merhamet denen yaratıcı ızdırap sayesinde hareket haline gelir. Bundan hizmet irâdesi doğar. Hizmet sevgisi, insanın kendinden taşarak âleme yayılması gibi bir şeydir. Hizmet ve fedakârlık duyguları taşımayan insan, önceki hürmet ve merhamet basamaklarından geçmemiş demektir. O, kısır ve hoyrat varlıktır. Bir uzviyetin üstüne giydirilmiş elbiseden fazla bir şey değildir.

Çocuğa merhamet, telkin yoluyla aşılanarak ruhî varlığındaki hayvanî ve hoyrat unsurlar ayıklandıktan sonra, ona hizmet ve fedakârlık denemeleri yaptırılmalıdır. Çocuğa, her yaşa uygun ölçüde, arkadaşlarına ve başkalarına yardım vazifesi yüklemelidir. Bu ödev, onda sevgi oluncaya kadar, usanmadan yapılacak telkinlerin önemi pek büyüktür. Psikoloji ilmi, zamanımızda telkinin her sahada pek büyük tesirlerini ortaya koymuş bulunuyor.

Çocuğa sadece daha iyi metodlarla daha kolay öğrenmeyi öğretmek, ilkokulun ilk ve asıl hedefi değildir. İlkokul çocuğu bilgin adayı olarak değil, olgun insan, ahlâklı insan adayı olarak ele alınmalıdır. Devrimiz, insanı hoyratlaştırmaya, zalim ve insafsız, gaddar ve sevgisiz yapmaya kabiliyetli bir devirdir. Zira daima ilerleme yolunda yürüyen insanlığın kılavuzu, kalpsiz, vicdansız bir varlık olan makinedir. Birbirlerini ezerek, hayat sahnesinden dışarı atma yarışında olan iki büyük cemiyet, dünyamızın bütün insanlarını tahakkümü altına aldıktan sonra bu insanlık hem üretim hem tüketim sahasında, hem kuvvet hem de kültür meydanında, bu iki büyüğün birbirini ezerek mahvetme emellerine hizmetten başka bir yolu tutamayacak hale geliyor. Bâhusus geri kalmış memleketlerde bu hâdise aşikâr görülmektedir.

Kültür hayatımız, bugün fen yani teknik bilgi ihtirası içinde kıvranmaktadır. Maarif dâvası, makineye daha büyük saltanat sağlamak ve farkında olmadan ona daha kuvvetle esir olmak davası haline geliyor. Bu dâvanın samimî müdafaası, ruhları imha yolunda yarışan iki büyüğün müdafaa vekilliğini üzerine almadan yapılamaz.

Bu durum karşısında, ahlâkî yapı, çocukta âdeta yok olup dumura uğrama tehlikesindedir. Makineye şahsiyet verilemez. Biz şahsiyet sahibi insanlar yetiştirme yolundayız. İlkokulun ilk ve asıl işi bu olmalıdır. Çocuğu hem aşağılık duygusundan hem de hoyratlık ve saldırganlıktan koruyucu ruhî telkine, onun bütün ruh yapısı açık bulundurulmalıdır. Çocuğa aşağılık duygusu aşılayıcı hareketlerden kaçınırken, meselâ ona rozet dağıtıcılık yaptırmamalıyız. Saldırganlık örnekleri devrimizde ondan daha yaygındır.

Bugünün cemiyeti maalesef bütün menfi telkinleri ile, gazetesinin menfaatçi samimiyetsizliği ile, radyonun duygusuzluğu, sokaktaki şoförün insafsızlığı ile, hatta ağabeylerinin kendilerine çok kere kötü örnek olan hürmetsiz hareketle-

riyle, seçim nutuklarının saldırıcılığı, spor meydanlarının bazen arenaları düşündüren vahşet sahneleri ile, çocuğun ruh yapısını harap etmektedir.

Hürmetsizlik hayat mücadelesi sayılırken, çocuk hürmeti nasıl anlasın? Küçüğün büyüğe olduğu kadar büyüğün de küçüğe karşı sevgi ile yüklü hürmet vazifesi olduğunu çocuk, hangi hayat denemesinden çıkarsın? Büyükleri tarihe, dine ve Allah'a saldırırlarken bütün büyüklükleri, gayeleri olan ideal büyüğe bağlayarak bu büyüklükler mertebelenmesi içinde kendi dileklerinin ve ideallerinin yerine hangi ruh kuvvetiyle, hangi içsel kılavuzu seçip insanoğlunun ezmek ve devirmekten başka sahada iradesini denemediği devrimizde, merhametin âleme taşan sonsuz lezzetini nasıl tatsın? Mitingler, ihtarlar, protestolarda yumruklar sıkılırken, kendi varlığını ilâhî merhametle sarıp kucaklayacak merhameti ve insandaki egoisizmi bütün ömür boyunca azar azar eritecek feragat ve fedakârlık cevherini nerede bulsun? Nerede arasın?

Bütün bunları ilk öğretimden beklemek durumundayız. Bir bakıma bugün ilk öğretim, hayatla mücadele yeri olmak zorundadır. Çok kere etrafında iyi örnek bulamayan çocuk, öğretmenini örnek insan olarak alacaktır. Öğretmen en büyük gücü ile çocuğun ahlâkî yapısına yönelecek, telkinin bütün vasıtalarını bu yapıyı yoğurmak için kullanacaktır. Din dersinin bu hususta büyük önemi vardır. Ancak din bütünüyle insanın varlığına çevrildiği için din kültürü, yalnız bir ders içinde verilemez. Belki Kur'ân'ın insan anlayışına uygun telkin ve davranışlarla dinî ruhun tam ve gerçek şekilde aşılanması kâbil olur.

Eğer azar azar, adım adım teknik hırsı, bizi efendiler hesabına feth eder de çocuğun ahlâk yapısını bir gün tamamen ihmal edersek, o zaman makine kadar gaddar ve merhametsiz, kindar ve hürmetsiz olarak yetişecek gençliğin karşısında, büyük din ve ahlâk dâhimiz Mehmet Âkif'in şu acıklı hitabı, ister istemez dudaklarımızdan fışkıracaktır:

"Bırak tahsili evlâdım, sen ilkin bir haya öğren!"

Biz, tahsilden önce hayâyı pek iyi bilen, kendini bilen, cesur, fedakâr, vatansever, imanlı bir nesle ilk öğretimin kutsal kapısını açmak zorundayız.

*İslam Medeniyeti*, I/4, Kasım 1967.

## ORTA ÖĞRETİM

I

Maarif teşkilâtımızda ortaokul diye üç sınıflı bir bölüm var. Lise kısmından ayrılmış olduğuna göre, bunun gayesi kendi başına ne yetiştirmektir, bilinmez. İlk öğretim şehir çocuğuna az geliyor. Liseyi herkes okuyamıyor. Şurası muhakkak ki, ortaokul diploması ile hayata atılanlar için bu tahsil hiçbir boşluğu doldurmamaktadır. Ortaokulun kendisine özel bir fonksiyonu olmayınca, onu liseye hazırlayıcı mı saymak lâzımdır? Böyle düşünmek mânasız olur; çünkü bu takdirde onu liseye ilâve etmekten başka yapılacak iş kalmaz. Bizce tamamiyle fonksiyonsuz olan ortaokul kaldırılmalı; ilk üç senesi tek kol halinde, son üç senesi kollara ayrılarak okutulmalıdır. Lise tahsili yapmayacaklar için, köylerde, kasabalarda, iki veya üç senelik hayat veya iş mektepleri açılmalıdır. Bu mekteplerde, ziraat ve teknik öğretilmeli, aritmetik, tarih ve din dersleri okutulmalıdır.

Liselerin bugünkü hali, yüksek öğretime kabiliyetli elemanlar

hazırlayıcı değildir. Ortaokulun derslerini genişleterek tekrarlayan lise sistemi değiştirilmeli; lisenin şimdiki ortaokulu karşılayacak ilk üç sınıfından sonra, üç senelik son kısmı şu şekilde kollara ayrılmalıdır: İlk iki sene fen ve kültür kollarına ayrılmalı, sonuncu yılda ise, bu kolların her birisi de ikiye bölünmelidir. Böylece, fen kolu matematik ve tabiiye bölümlerine, kültür kolu ise felsefe ve lisan bölümlerine ayrılmalıdır.

Lisede dersler, hangi zihniyet ve gaye ile okutulmalıdır?

İlk üç sınıfta kâinat hakkında ilk müspet bilgiler verilir ve ilim zihniyeti aşılanır. Bunu yapmak için, her ders kendine mahsus metodlarla okutulmalıdır. Matematik dersleri, zihnin hayâlsiz işleyişini sağlayan aklın çözümleme ve indirgeme metodları ile; tabiat dersleri, gözlem ve deneyden asla ayrılmayan karakterlendirme ve sınıflama metodu ile; tarih, sanat ve felsefe gibi kültür dersleri ise, aklın değer hükümlerinin realitelerle karşılaşmasından en mükemmel neticeler çıkarmaya elverişli çeşitli metodlar kullanarak okutulmalıdır. Dil öğretiminin, mantığa bağlanan ve dile ait tekniği çözümleyici metodlarla yapılması lâzımdır.

Bu arada, kültür derslerine büyük önem verilmesinin lüzumu üzerinde duracağız.

Filhakika, insanın mânevî yapısı düzenlenmedikçe, onun teknik bilgileri bir işe yaramıyor, hattâ faydalı olmaktan çok, zararlı oluyor. Nitekim, en az kırk yıldan beri Avrupa ile Amerika'ya binlerce, hattâ onbinlerin sayısına giren talebe gönderip buralarda yetiştirdiğimiz halde bunlar, memleketin maddî huzur ve selâmetine faydalı olmamıştır, demekten daha tok ve daha doğru söz olamaz...

Bu bir ahlâk meselesidir. Öğrenmek zekânın, yapmak ahlâkın işidir. Liseleri fen derslerine ait nâmütenâhi maddelerle yükleyenlerin, bunu bilmesi lâzımdır. İlimlerin öğretimi hatta üni-

versiteye kadar, gerçek gayelerinden uzaklaştırıcı metodları kullandı. Meselâ matematik dersinin gayesi, zihnin hayalsiz olarak işleyişini temin etmek ve bu yolda kabiliyet kazandırmak olduğu halde, bu derste formüller ezberletilerek zekâlar ezildi, harap edildi. Matematik dersi, hâlâ bir tahammül testi gibidir. Aynı mânasızlık fizik dersinde tekrar edilerek, gayesi maddî dünyamızın kanunlarını tanıtmak olan bu ilim de ancak zekâ tahribine yarar bir bomba haline konuldu. Fizik ilminin sadece bir kolu, bir şubesi olan kimya derslerinde, zekânın olgunlaşmasında hiç rolü bulunmayan, ancak bu ilmin mütehassıslarını ilgilendiren formüllerle muamelelerin ezberletilmesi, jeolojide taş isimlerinin bir bir belirtilmesi, sanki zekâları dondurup taşlaştırmak içindir. Biyoloji derslerinde, bizi çepeçevre kuşatan canlıların üstüne tecrübenin yardımıyla eğilerek, onları en yakından ve bizzat incelemek suretiyle hayatın kanunlarına yükselecekken, hayat türlerinin hazırlanmış listelerini ve canlı varlıkların organlarının isimlerini ezberletmek yolunu tuttuk.

Bugün, hâlâ edebiyat dersinin bir metin sergisi ve hal tercümesi tarzında okutulduğunu biliyoruz. Liselerde aynı metodla bir de yarım-yamalak Batı edebiyatı dersi okutulmaktadır. Her çeşit ilâveler, aynı metodlara tâbi olduktan sonra, gençliğin edebî kültür ve zevkinin teşekkülüne hiçbir zaman çare bulunmayacaktır. Edebî kültür ve sanat zevki bizce şu yoldan giderek verilebilinir: Lise sınıflarının herbirinde devrine hâkim olan bir veya birkaç büyük sanatçının bütün eserleri başından sonuna kadar okutulur ve açıklanır. Mümkün olduğu kadar bu eserlere varlık kazandıran iç hayatları yaşatmaya çalışılır. O devir içinde yaşayan diğer sanatçıların eserleri bu büyük şahsiyetlerin etrafında toplanmak suretiyle kısaca incelenir. Meselâ edebiyatımızda Fuzulî, Bakî, Hâmid, Namık Kemal, Âkif böyle birer büyük merkez şahsiyettirler. Servet-i Fünûn okutulurken Tevfik Fikret de böyledir. Devrin diğer kalemleri bu merkezlerin etrafında küçük büyük daireler

halinde sıralanırlar. Çocuklar coğrafya derslerinde, şehir ve dağ isimleriyle, milletlerin mahsul ve insan sayılarını ezberlemekten usandılar.

Tarih kitapları ve dersleri hâdiselerin hazırlanmış hesapları gibidir; tam bir kronoloji ve vak'a ezberciliğinden ibarettir. Esasında, hâdiseleri aklın mahkemesi huzuruna getirip muhakeme eden ve onların sebeplerini araştıran tarih ilmi, mekteplerimizde, masalcılıkla efsaneci zihniyeti besleyen, ezberciliğe yol açan zararlı bir nakil olmuştur. Her şey, Ortaçağda nasılsa yine öyle öğrenilmektedir. Hükümdarlar sıralanıyor, zaferler alkışlanıyor, kuvvetler tebrik ediliyor ve genç dimağlara sergerdelerin uşak vak'anüvislerinin satılmış hükümleri hakikat diye sunuluyor. Hiç böyle olmasaydı tarih sayfalarında Hulâgû ile Hallâc, Cengiz ile Gandi aynı hizada yer alırlar mıydı? Hattâ kılıç kullanıp kan içmek ihtirasının sahipleri yanında, öbür velî ruhlu, insanlık hamurunu yoğurucu, medeniyet kurucu büyük ruhlar, ekseriya yer almaya bile değerli görülmemiştir. Okutulan tarih, kuvvetlerin, akıtılan kanların, saltanatların tarihidir. Medeniyet tarihi, daha mekteplerimizde günyüzü görmemiştir. "Yurt bilgisi" veya "Medenî bilgiler" adı altında orta mektep çocuğuna, resmî dairelerin hepsini, bütün iç teşkilâtlariyle, daire ve şube müdürlükleri, teftiş heyetleri vesairesiyle oda oda, kapı kapı, pafta pafta tanıtan bir dersin bulunduğunu hayretle söylemekten kendimi alamayacağım. Bu ders, hangi zekâ fonksiyonunu harekete geçiricidir, anlayamadım. Anladığım, mektebin kendi fonksiyonunu kaybettiğidir.

Felsefe derslerinin ise, felsefî kültüre sahip insanlar tarafından okutulmaları lâzım geldiğini söylemek kâfi olacaktır. Zira, bütün hükümlerimiz felsefenindir, onda dâvaların hepsinin hâl çaresini bulacağız. Elverir ki, felsefenin kendisine vukufumuz olsun!..

Liselerin son üç sınıflarında, öğretimin gayesi artık ilimlere,

sanatlara hazırlık yapmaktır. Bu hazırlık öğretiminin metodları, yine ilk üç sınıfta kullanılan olacaktır. Ancak, ilkin iki ve son sınıfta dört kola ayrılan bu sınıflarda dersler, evvelkinden daha geniş ölçü ile okutulur.

Lise öğretiminin, böyle bir ihtisasa doğru gitmesi zamanı gelmiştir. Bunu kabul etmezsek, yetiştireceğimiz nesiller, iki gruba ayrılacak: Üniversite mezunları, lise mezunları. Koca bir memleketin, bir ziraat memleketinin bütçesinin hemen yarısını kendilerine tahsis edeceğimiz bu iki zümreden birinciler kuvvetli ve değerli tavsiyelere yapışarak kalemlerin baş tarafındaki maroken koltuklara kurulacaklar, emredecek, şiddet kullanacaklar ve her kâğıdı imzalayacaklar. İkinciler ise, çok sıkıntı ile açık buldukları bir kapıdan içeri uzanarak, kuru sandalyalarda ömür çürüteceklerdir.

II

Bu durum bir vicdansızlık ve merhametsizliktir.

Orta öğretimden şu gayeleri bekliyoruz:

1. Genel kültür vermek. Medenî adam, düşünen adam olmak için, hayatın her alanında, insan ruh ve zekâsının nüfuz edebildiği bilgilerin hepsinden bir ortalama edinmek lâzımdır. Düşünen adamın, düşünme sermayesi, her şeyden önce ve hem de ihtisasın mevzuu ile birlikte, bu genel bilgileri olacaktır. Acaba filozof coğrafyaya, sanatkâr matematiğe hiç muhtaç olmadan tam olarak düşünüp duyabilmek imkânına sahip midirler?

2. Her ilimden bir çeşni tattırmak. Liseyi bitiren gençlerin çoğu yüksek tahsile devam edeceklerdir. Orta öğretimin gayesi ihtisas öğretimine hazırlamaktır. Lise sınıflarında, ilimlerin hepsinden birer parça tadarak kendi kabiliyetini sezip keşfetmek ve ona ait ufak bir hazırlıkta bulunmak lâzımdır. Fakat bu hazırlığın lüzum ve değerini mübalâğalandırmamalıdır. Liseden çıkan genç kendi ihtisasının fakültesine ayrılınca, o kısma ait lisede uzun yıllar içinde edindiği bilgileri orada

pek az zamanda alabiliyor.

3. Ruhun bütün melekelerini birbirleriyle düzenli olarak inkişaf ettirmek. Orta öğretimin ulaştıracağı gayelerin en önemli ve değerlisi budur. Başka başka dersler, herbiri kendi mevzuunun kuvvetleriyle gencin ruhuna nüfuz ederek onda, her taraftan adım adım ilerleyen kuvvetler halinde, bir genişleme ve bir yapıcılık kudreti yaratırlar. Yalnız zekâ değil, duygular ve dilekler de, bütün eserini mektepte vermeseler bile, mektebin eseridirler. Tarih dersi yalnız bilgi olsun diye değil, daha çok irade olsun diye, coğrafya dersi vatan sevgisi, fizik dersi kâinat sevgisi olsun diye mektepte okutulmalıdır. Edebiyat okuduğu halde, ancak okuduğu şâirleri sevebilen genç sadece şiir ezberlemiş, sadece sevgi ezberlemiş demektir. Edebiyat ve felsefe derslerinin verebildiği hakikî sevgi ise, insanda insanı ve kâinatı tekrar yaratan sevgidir. Zekânın bir büyük ambar olmaktan ziyade, ince ve keskin bir kılıç haline gelmesi orta öğretimin asıl işidir.

Bu gayelerden hiçbiri feda edilemez. Bunları pek az sayıda gence değil, neslin pek çoğuna nasıl ulaştırabiliriz?

Bu ideale ulaştıracak çareler pek çokları tarafından bilinmektedir. Biz de bu satırlarda onlara kısaca işaret etmekte fayda buluyoruz:

1. Programlar, kavranamayacak kadar yüklüdür. Çok mikyasta ezbercilikle işleri halletmek zorunda bırakıyor. Derslerin sayısı çoktur. Talebe zekâsının benimseyebilme kudretlerini çok aşkındır. Genci, fikir hamalı haline getiren bu hâdise, lisenin son üç sınıfında daha fazla göze çarpıyor. Derslerin müfredatı azaltılmalıdır.

2. Fransız liselerinin, nihayet ilhamlarına dönmek zorunda kaldıkları 1902 programları bizce dikkate değer. Biz de, kendimiz için orta sınıflardan sonra birçok kollara ayrılan bir lise programı yapmalıyız. Şu şekilde kollara ayrılan bir program düşünülebilir:

Lisenin ilk iki sınıfında edebiyat ve fen kolları ayrılır. Şimdi, lise son sınıflarında bu isimler altında yapılan ayrılık, daha bu sınıflardan başlatılmalıdır. Lise son sınıflarında ise, bu kolların herbiri tekrar ikişer kola ayrılır. Edebiyatın kollarında da, en büyük önem ve daha fazla saatler ayrılarak felsefe ve tarih dersleri esaslı yer tutar. Edebiyatın ikinci kolunda dil, edebiyat, yabancı dil dersleri müfredatının esaslı yükünü, hemen hemen hepsini teşkil eder. Fen kollarında ise, birinde tabiat bilgileri (fizik, kimya, biyoloji), öbüründe matematik dersleri talebeyi ihtisasa hazırlarlar.

Bütün sınıflarda, her dersin aşağı yukarı aynı önemle okutularak, hepsinin müfredatına, birbirine pek yakın yer ayrılması, birçok derslerin lüzumsuz yere tekrarını teminden başka şeye yaramıyor. Sadece bu hal, talebeyi ezberciliğe sürükleyen sebeplerden birisidir. Lâkin lise sınıflarının kollar halinde ayrılmasından beklediğimiz asıl gaye, orta öğretimde ihtisasın başlaması değildir; zekânın ve bütün ruh melekelerinin inkişafına bir istikâmet, bir mâna getirmektir. Zekâ, boşuna tekrarlar içinde körleşir, onun yerini ekseriya ahmakların zihnî sermayeleri olan hâfıza tutar. Zekânın olduğu gibi, duygularla irâdenin de genç kafalarda hız almak isteyişi, gencin hoşlanmadığı bir sürü dersleri kendisine belletmek zorluğu içinde kösteklenirse, felce uğratılabilir. Hiç olmazsa, bu kabiliyetlerin inkişafı için genç ruhların en elverişli çağları boşuna geçirtilmek suretiyle öldürülmüş olur.

Ruhun en gürbüz, en ateşli çağları gençlik yıllarıdır. Gençlere her şeyden önce çok okumak tavsiye eden mürebbiler, softa yetiştirebilirler. Çok okumak, okuduklarını anlayıp benimseyebilmek gibi kuvvetli bir şahsiyetin kefil olmasına muhtaçtır. Yoksa, her sene okuduğu kitapların tesiri altında meslek değiştiren fikir adamlarının acıklı hali karşısında çektiğimiz ıztıraptan kurtulamıyacağız.

3. Genç ruhların kabiliyetlerini ayrı yollardan inkişaf ettire-

bilmek, yani muallimlik elbette bir sanattır. Bu yolda hiçbir fedakârlıktan çekinmeden, istikbâl için çok mektep usulünü hasretle düşünmek acaba aynı zamanda Eflâtun'un akademisiyle, Gazalî'nin ders vermiş olduğu Bağdat medreselerinde okuyamamış olmanın ıztırabı mıdır?

*Hareket,* I/11, Nisan 1943 ve *Komünizme Karşı Mücadele,* sayı: 32, 15 Mart 1952 (birinci yazı); *TMD*/2; *AN*/1 (yalnız 2. yazı).

## LİSE DERSLERİ

Geçen yazımızda, orta öğretimde yapılmasını istediğimiz devrimin ana hatlarını çizerken liselerde okutulan derslere ait öğretim metodlarının değiştirilmesi ve programlara yeni bazı dersler konulması lâzım olduğunu söylemiştik. Bu yazıda orta öğretimin ruhunu ilgilendiren bu ders meseleleri üzerinde duracağız. Filhakika zekâ ve ruhumuza bir yük değil de irfan ve olgunlaşma aracı olabilmesi, liselerimizin birçok şeyler bilerek hiç düşünmesini bilmeyen bir tek makineden çıkarılmış sürü halinde kafalar değil de şahsiyet sahibi fertler, haksızlığa ve eksikliğe isyan ederek eser yaratabilen kuvvetli ruhlar yetiştirebilmesi için temel olan iş, derslerin bugünkünden başka metodlarla ve başka ruh ve gayelerle okutulmasını temine çalışmaktır. Maksadımızı aydınlatmak için okutulan ve okutulması gerekli olan dersleri bir bir ele alarak herbiri hakkında birkaç söz söylemek istiyoruz.

Edebiyat dersinde esas eskiden metin şerhi idi, şimdi de

edebiyat tarihidir. Her ikisi de bu derse esas oldukları müddetçe faydasızdır ve bu dersten beklenen gayeye, yani genç ruhlarda sanat kültürü, güzellik heyecanı, ruh sevgisi uyandırmaya kabiliyetli değildiler. Fuzulî'den başka divan şairlerinin göbekleri üzerinde çubuk yakarken veya ağızlarına avuç dolusu inci doldurulurken yazdıkları maharetli, işlemeli, parlak kafiyeleri şerh etmekten bıkmış, usanmıştık. Zira bunlarda ne tabiat aşkı, ne de muztarip insan ruhu bir kelime ile insanın trajedisi görülmüyordu. Son senelerde esas olarak edebiyat tarihine dönüldü. Bundan da hikâyecilik hüner halini aldı. Edebiyat dersi kitabı yazmak isteyen her meraklı zat, Bâbıali caddesindeki vitrinlerde duran ve edebî markasını taşıyan kitaplarla onların yazıcılarını incelemekle işe koyuldu. Bu imzaların hepsi de kalın ciltli romanlarla mecmualarda en çok görülen şiirlerin taşıdığı imzalar, bu edebiyat tarihlerine bir kere girdi mi, artık kitaptan kitaba reklam yolile edebî dehalar arasına karıştı. Bir de gençliğin alicenaplık damarlarını kızıştırıcı "biz büyüklerimizi tanımıyoruz, gençlik nankör yetişiyor" gibi sözler bu reklâmı emniyet altına alınca, sanatkârlarımızın düzineleri pek arttırıldı.

Divan şairlerinin imzaları da henüz sermaye olarak durmaktadır. Edebiyat hocaları artık bu zevatın edebî şahsiyetlerini şahlandırarak hangi tarihte doğup hangi tarihlerde eserlerini meydana getirdiklerini, eserlerinin isimlerini mutaassıp bir dikkatle okutmaya başladılar. Tam mânasile gayesiz olan bu rakam ve isim ezberciliğinin talebeye gurur bağışladığını da söylemek lâzımdır. Sinema ve spor zevkinden ötesine ve biraz yükseğine asla ulaşamamış olan bu nesle edebî zevk, sanat ruhu ve ruh aşkını vermek istiyorsak, edebiyat derslerine temel olarak estetik ve ruhbilim kültürünü almamız lâzımdır. Kalıptan ruha yükselmenin yolu budur. Ama edebiyat hocalığı güçleşecekmiş, olsun. Devrimler kolay yapılamaz. Bu temel üzerine metin tetkik ve eleştirimi edebiyat derslerinin konusu olur. Edebiyat tarihi ise bir teferruattan

ve şahsiyetler arasında sıra bellemekten ibaret sırf sanat ve edebiyat bakımından hiç önemi olmayan bir iştir.

Tarih dersi ise tam mânasile bir vak'anüvislik veya masalcılık, geçmişe ait bir dedikodu, yani efsanecilik halindedir. Gördüğü iş, maziye küfredip hal için meddahlık ve dalkavukluk egzersizi yaptırmak ve bu gaye uğrunda hafızaları zorlayıp genç zekâları çürütmektir. Buradaki gerek bilim gerek ahlâk hezeyanını ortadan kaldırmak için, tarihin olaylarını geçmişe ait değil de hal içinde yaşayan şeyler gibi ele almak lâzımdır. Tarih öğretiminde temel ise olaylar arasında nedensellik (sebepler araştırma) bağıntısı kurmak olmalıdır. Şu halde tarihin olaylarını, hep birbirlerini açıklayan (izah eden) bugünün olayları halinde anlamaya çalışmalıyız. Tarihte temel olarak olayların zaman sırasına bağlanması, gayesiz bir masalcılıktan ileri götürmez. Edebiyat hocası estetik ve ruhbilim bildiği gibi, bugünün tarih hocası sosyoloji bilmelidir. O bir kere olayların zaman sırasının üstünde yer alan nedensellik sicimini kaybetti mi söz tatlı hikâyelere dökülür; talebe, olup biten şeylerin bütün sebeplerini bilmeden kendisine yalnız bir vakanın iskeleti anlatılan aldatılmış hâkimlere, daha doğrusu böyle bir muhakemenin dinleyicilerine döner. Tarihte sebep fikri başa geçmeli, zaman fikrinin ona tâbi olduğu bilinmelidir. Tarih hocası, tâ başlangıçlara ve en derinlere götüren nedensellik zincirini bir an bile koparıp kendiliğinden hükümler vermemeli; tarihin olayları, bugünün olayları halinde ve vaktile onları zorunlu olarak yaratmış olan nedensellik zinciri içinde âdeta bizim tarafımızdan tekrar yaşanıyorlarmış gibi ele alınmalı; tarih kitaplarını dolduran bir sürü lüzumsuz teferruat ve pek çok isimler silinip atılmalıdır. Bugün hiç düşündürmeyen, zekâyı işletmeyen tarih dersi böylelikle en geniş bir alanda düşündürücü olur; hafıza yükü olmaktan çıkar, muhakemeyi işletici olur. Filhakika iyi bir hâkim, tarih bilen değil, tarih kültürüne sahip olan insandır. Bu kültür verilmedikçe insanın mazi ve istikbalile

bütün varlığını kucaklıyan felsefe derslerini, hele sosyoloji dersini lâyık olduğu gibi okutmanın hepimiz imkânsızlığı karşısında bulunmaktayız.

Felsefe derslerini muhtaç olduğu zihnî emek ve kabiliyetler bakımından üç gruba ayırmak kabildir:

1. Sosyoloji, tarih dersi gibi sebeplerle açıklayıcı bir bilimdir. Son sınıfta okutulması zorunlu değildir. Felsefe grubundan ayrılabilir. O, cemiyet hayatını çevirmekte olan bütün olayları eleştirerek tanıttığından, vatandaş için en lâzım derslerden birisidir.

2. Mantık, daha yüksek bir hazırlığa ihtiyaç gösterir. Bu ders okutulmadan evvelki sınıflarda bilimler hakkında talebeye oldukça tam bir genel kültür verilmiş olmalıdır.

3. Ruhbilim ve felsefe ise felsefe grubu derslerinin esaslı olanlarıdır.

Felsefenin, ruhbilim temellerine ihtiyacı vardır. Bunun için evvelâ ruhbilim okutulması lâzımdır. Her iki dersin de anlaşılarak okutulabilmesi için, tarih, edebiyat ve matematik derslerinin zihinlerde yaratmaları lâzım olan hareketlerin doğmuş, talebenin bu ruhî işleyişlerle hazırlanmış olması zorunludur. Bu yapılmadığı müddetçe, Garb felsefe dünyasının meşhur isimlerini, sistemlerinin klişe haline gelmiş kalıpları içinde ezberlemekten öteye hiçbir zaman gitmeyeceğiz. Talebenin kafasını fabrika makinesi halinden çıkarıp küçük sanayi ustasının ferdî meharetlerile bezemenin sırrı, saydığımız derslerin seneler içinde onlara yaptırdığı çıraklık devresinin çalışmalarında aranmalıdır. Tarih ve edebiyat derslerinde yapılacak değişiklikleri söyledik. Talebede dil kültürünün geriliği sebebile düşünme işinde uğranılan büyük güçlüğe de işaret etmek istiyoruz.

Ana dilini hakkile bilmeyen, bu dilin inceliklerine ve kaidelerine tam mânasile sahip olmayan gençler ne kendi ruhla-

rına çevrilmek, ne de ruhlarını kâinatın sırlarına çevirmek yani ruhbilim ve felsefeyi anlamak yolunda başarı gösteremezler. Zira düşünmek, bir nevi içinden konuşmak demektir. Konuşmasını iyi bilmeyen bu (edebiyat okumuş!) gençler maalesef düşünemeyeceklerdir.

Felsefe, dolayısile matematik dersine de dokunduk. Matematik, zihnin soyut (mücerret) kuvvetlerini işletip meydana çıkaran derstir. Bu bakımdan önemi pek büyüktür. Fakat formüllerle teoremler ezberletmek yolu bu dersin önemini sıfıra indirmiş, faydalı olmaktan çok zararlı yapmıştır. Matematikte ezberlenecek hemen hiçbir şey yoktur. Matematik, zihinde bir kudretin, sonsuzluk içinde bir ölçü kudretinin, bütünile orantılara dayanan bir düzen (nizam) halinin, her türlü nicelik (kemmiyet) basamaklarında yükselebilen bir dinamizmin (hareket edicilik) keşfedilmesidir. Orantılı bir düzen aynı zamanda ruhun yaşayışına estetik bir karakter getirir. Bu yüzden bir çözme (halletme) sistemi, güzellik taşıyan bir manzara gibi bizi karşılar. Estetik zevkin belki ilk basamağında bulunan yaratma sevincini duyurur. Formüllerle teoremler ezberleten hoca, matematiği öldürmüş, genç zekâyı karartmış demektir. O, sıfırcılığı ile şöhret kazanmak için dersinin güçlüğü ile safiyâne övünedursun, ileride bu gençlere felsefe öğretmeyi de çok güçleştirmiş olan zararlı bir mürebbidir. Matematiğin muamma haline geldiği, talebeye aman dedirttiği yerde matematik öğretmesini bilen yok demektir. Liselerimizdeki matematik hastalığının sebebi de budur.

Fizik ve coğrafya dersleri, dünyamızla fizik kâinatının kanunlarını tanıtan derslerdir. Fizikte formüller ezberletmek gibi coğrafya dersinde şehirler, miktarlar, bölgeler, isimler ezberletmek bütün mânasile değersiz gayretlerdir. Fizikte madde dünyası bütün karakterleri ve kanunlarile bilinmeli; coğrafyada ise dünyamızı kuşatan olaylar tasvir ile değil, açıklanma (izah) yolile anlaşılmalı, haritayı okumak öğretilmelidir.

Bugün tam mânasile verimsiz, liselerde kültür ve terbiye bakımından büsbütün değersiz halde bulunan kimya ve jeoloji dersleri, taslağını geçen yazıda çizdiğimiz liselerin ancak son sınıf tabiat bilimleri bölümünde birer ders halinde okutulmalı; diğer sınıflarda kimya, fizik derslerinin sonunda ilâve ve bir bahis halinde, jeoloji ise coğrafya kitabının sonuna eklenen bir formalık ders halinde gösterilmelidir. İzahlı bir tarafı bulunmayan, baştan aşağı ezberlenmeğe muhtaç formüllerle dolu kimya dersinin lise talebesine hiç lüzumu yoktur. Zira onda hiçbir zihnî melekeyi inkişaf ettirici değildir. Lise talebesine sadece kimyanın kısımlariyle kanunlarını bilmek kâfidir. Bu da sınıfların birinde fiziğe eklenecek üç, beş saat içinde olabilir. Jeoloji dersinde yine ezberlemekle geçirilen vakte ve yıpranan zekâlara acımalıdır. Bu dersin izahlı olan mahdut bahislerinin coğrafya dersine birkaç saatlik ilâve halinde öğretilmesi, sayısız taş ve fosil isimlerile genç dimağların taşlaştırılıp fosil haline konulmaması, lise derslerinde yapılacak evrimin tamamlayıcı kısımlarından sayılmalıdır.

Biyoloji derslerinde, insan vücut ve hayatının öğretilmesine en büyük yer verilmeli, sayısız nebat ve hayvan isimleri ezberletmekten vazgeçilmelidir. Dünyamızda hayatın evrimini idare eden kanunlar ve bunlara bağlı açıklamalar bu dersin belkemiğini teşkil etmelidir.

Yabancı dil dersleri bugünkü programlarla öğretilemiyor. Bunun için orta kısımla lise arasına eklenecek bir senelik yabancı dil sınıfı acaba bu gayeye götüremez mi?

Liselerde okutulmakta olan derslerde yapılması lâzım olan bu değişikliklerden sonra, yeni bir takım derslerin okutulmasını da lüzumlu bulmaktayız. Bunlar sanat tarihi ve müzik, ahlâk, ekonomi, sağlık dersleridir.

Sanat tarihi liselerimizde okutulmalıdır. Zira okutmazsak, gençlerde tabiat aşkı ve ona bağlı olan bütün ruh incelikleri

asla doğamaz. Bedbaht nesil bilârdo masasile, mağaza vitrinleri önünde, saç tarama ve spor meraklarile, şaka mecmualarile sinemaya hayran olarak böyle perişan sürüklenir. Milliyet de bir kelimeden ibaret kalır. Anadolu çocuğu Avusturya'nın nüfusunu, Norveç'in meşhur şehirlerini, İtalya'nın sanayi merkezlerini öğreniyor da, Selçuk mimarisindeki, tabiatın ruhundan fışkırmış gibi, ruha sükûn getiren mütevazı güzelliğin ne olduğunu bilmiyor; Türk mimarisini ve güzel sanatlarını, İslâm sanatlarını anlamıyor. Ve elbette iptidaî sanatın zevkine varamıyor, Rönesans sanatının değerini kavramıyor, hattâ günün sanat hareketlerinden habersiz yaşıyor. Süleymaniye ve Fatih camilerinin emsalsiz değerine ait hiçbir şey bilmediği halde, hiçbir inceliğe sahip olmayarak sade kütlenin ağırlığı altında bulunan, dejenere denecek kadar basit eserlerle dolu bir yabancı millet sergisini ağzını açık bırakan bir şaşkınlıkla seyrediyor.

Gençler en bayağı ve hayvanî zevklerle vücuda tapınıştan ruha yükselebilmek için liselerimizde mutlaka sanat tarihi okutulmalıdır. Lise sınıflarında okutulabilecek sanat tarihi kitapları, şimdilik Garplıların neşriyatından küçültüp basitleştirme yolile yapılacak tercümelerle meydana konulabilir.

Şehveti, daha damarlarda hükmünü yapamadan aşk haline koyacak olan müzik kültürünü orta ve lise sınıflarında bol bol gençlere vermeyi ihmal etmeyelim. Her talebe hiç olmazsa bir müzik âleti çalmayı öğrenmelidir. Ve bu dersin, derslerin üstünde değere sahip olduğu fikir ve inancı gençlere aşılanmalı, anlatılmalıdır.

Ahlâk, son sınıf felsefe dersleri arasında okutuluyor. Fakat yalnız son sınıfta birkaç derslik ahlâk öğretimi, işi ciddiye almak değildir. Her zamanki gibi zamanımızda da bir ahlâk buhranı vardır ve ahlâk insanın her an yaşadığı bir gerçekliktir. Hareketlerimizin ilmi demek olan ahlâk bilgisi lisenin bütün sınıflarında, her sınıfın seviyesi ölçüsünde olarak

tenkit ve münakaşalı bir şekilde okutulabilir. Her rönesans hareketinde olduğu gibi, lise öğretiminde de fizikten ahlâka doğru cesaretle yükselelim. Ekonomi dünyasında bile düzen varlığının, zamanımızın pek güzel ortaya koyduğu gibi, ancak ahlâk sayesinde kabil olduğunu unutmayalım.

Ekonomi dersi de liselerde okutulmalıdır. Yarının dünyası mutlaka ahlâka bağlı bir ekonomi sistemi üzerine kurulacaktır. Ve dünyamızda insanlık yolundaki her harekete düşman olan Yahudi hâkimiyetini yok edebilmek için bu düşmana kendi silâhlarile karşı koymak, yani ekonomi yönünden yürümek lâzımdır. Yarın için ekmeğini alın terile kazanan, helâl lokma ağzına koyan bir insanlığın temellerini kurmalıyız. Sağlı, sollu her bakımdan haksız ve hasta ekonomi temelleri üstünde yaşayan dünyamız bu anlarda ta temelinden çatırdıyor. Maarifte inkılâbımız lise sıralarında yarınki dünyanın hazırlığı endişelerile kıvranan bir neslin zafer sedalarında görülecektir. Ahlâk gibi ekonomi de her sınıf talebesinin anlayacağı dille öğretilmeye elverişlidir. Daha geç kalmayalım. Hem de unutmayalım ki ekonomi, ahlâkımızın hiç yanından ayrılmaz bir yoldaşıdır.

Lise talebesi, yarım doktor denilecek kadar sağlık bilgisine sahip olmalıdır. Ufak tefek hastalıklarında kendine iyi bakamayan, her türlü hastalık halinde doktor gelinceye kadar hastalığı karşılayamayan, çocuk sağlığı hakkında bilgisi olmayan adam, her halde tam adam değildir. Doktorların yüzünü görmekten biraz mahrum kalmak bazı kere büyük saadettir. Bütün sporlardan evvel sağlık dersi lâzımdır.

*Hareket*, I/12, Mayıs 1943; *Bilgi*, IV/34, 1 Şubat 1950.

## LİSELERDE DİN DERSLERİ

Ortaokullara din dersi konulması iki sene evvel epeyce dedikodu mevzuu olmuştu. O zaman lehte ve aleyhte birçok fikirler ileri sürüldü. Hattâ İlâhiyat Fakültesi Dekanı "Bunun sonu irticaa varabilir" demiş, böylelikle inkılâba sadakatini göstermek istemişti.

İşin tuhafı şu ki, lehte ve aleyhte söz söyleyenlerin hiçbirisi de, yapılacak din öğretiminin mahiyeti üzerinde bir an bile zihin yormadı. Okutulması bir tarafça zararlı ve tehlikeli olacak olan akâid bilgisi midir? Mucizeler ve mitoloji mi? Din tarihi mi? İslâmiyet'e dair içtimaî bilgiler mi? Basitleştirilmiş felsefî görüşler mi? İslâm ahlâkı mı? Bu hususu hiç tasrih etmeksizin alelıtlak "din dersi iyi midir, fena mıdır?" gibi acayip bir anket taslağı ile ortaya çıkmak hiç şüphesiz ki "hayat iyi midir, fena mıdır?" gibi bir soru kadar mânasızdı.

Hayat, elbette şuursuz için fena, şuurlu insan için iyidir. Onu yumrukla karşılayan için kötü, kalple karşılayana iyidir.

Istırabı çekenler için acı, saadet sahipleri için tatlıdır. Din dersi okutma da böyledir, şekillere göre hükümler alır.

Öyle zannediyoruz ki muhafazakâr zümrenin, nasıl olursa olsun din dersi okutulmasına taraftar oluşuna karşılık devrimciler, her türlü dinî fikir ve hislerin, her çeşit dini kültür ve ahlâkın aleyhindedirler.

İki seneden beri ortaokullarda din öğretimi denemesi yapıldı. Alınan netice nedir? Yoksa çocuklarımızda bir dinî hayat ve sevginin başladığı mı görüldü? Okul duvarları arasındaki neslin bütün bir devir içinde frensiz bırakılan hareketlerini düzenleyecek bir ilâhi kudret duygusunun ruhlara sindiği mi görüldü?

Maalesef hiçbiri değil. Çocuklarımızın sâde sınıf geçme emelleriyle ezberledikleri bir sürü derse bir tanesi daha katıldı. Vâkıa evhamlı muarrızların zannetikleri gibi bundan irtica doğmadı. Belki din aleyhtarlarının hoşuna gidecek bâzı neticeler alındı.

Her şeyden önce ortaokul programlarına girecek dinî öğretimin konusu olması gereken meseleler, bu öğretimin metodları sarih şekilde önceden tespit edilmek lâzım gelirken, böyle bir ilmî metodla hareket edilmeyerek ancak mücerret bir dinî gayretle hazırlanmış, gelişigüzel birtakım dinî telâkkiler karmaşığı olan kitaplar programa alındı.

Öğretimin aktif unsuru olan muallime gelince, asıl burada fecaatli bir durum karşısında kaldık. Zira din öğretimi yapacak öğretmenin tâyini işi okul müdürlerinin kanaat ve takdirlerine bırakıldı. Bir kısım okullarda dürüst hareket eden müdürler bu dersi medrese görmüş olan veya din bilgilerine az çok vukufu bulunan öğretmenlere verdiler. Ancak bu öğretmenlerin bazıları kifâyetsiz telkinleriyle çevrenin istihfafını çekici iptidaî bir doğmatizmin kucağına sığındılar.

Bazı ortaokul müdürleri ise, kendilerine sunulan salâhiyeti

kötüye kullanarak okulun en fazla dine ve İslâm kültürüne aleyhtar öğretmenini bu ders için seçtiler. Bunlar din dersini, din aleyhinde propaganda için vesile edindiler.

Her iki halde de din dersi, körpe zekâlara yarı mitolojik bazı tohumlar serpen çelimsiz, sıska ve faydasız bir propaganda dersi olarak beden terbiyesiyle müzik dersleri yanında karnede yer aldı.

Bugün liselerde din dersi okutulması münakaşa edilmektedir. Umumî efkârın şahit olduğu bu münakaşada iki taraf, iki sene evvel olduğu gibi, yine dâvanın ruhunu değil de kendi his ve alışkanlıklarının müdafaasını yapmaktadır.

Pedagoji Cemiyeti Reisi pedagojik bulmuyor. "Neyi" derseniz; binlerce seneden beri insanlığın pedagogluğunu yapmış olan dinî müesseseyi. İnkılâp softası din dersini inkılâba aykırı bulurmuş! Beşerin tarihinde en büyük inkılâpların dinler ve bahasus, İslâm dini tarafından yapılmış olduğunu bilmemek onların şânındandır. Buna da söylenecek şey yok. Hesabı kendi aramızda görmeliyiz.

Asıl liselere din dersi konulmasını sevinç ve tehalükle karşılayanlar yanılıyorlar. Bu tarzda ilimsiz, metodsuz, sistemsiz, felsefesiz olarak canlandırılmak istenen dinî kültür ruhlarımıza selâmet getirecek değildir.

Gözlerin önüne sermek istediğimiz şu tenkidî muhasebe bir hakikati canlandırıyor. Şöyle bir dilemma karşısındayız: İnsan cemiyetlerinin yine insanlığın tarihinde hiçbir devrede ve hiçbir yerde kendisine bağlanmadan yaşayamadıkları din ortadan kaldırılamaz. Diğer taraftan bugün dinî esaslara aykırı bir takım hurafeler XX. asrın akl ü iz'an, ilm ü irfanı huzurunda bir gün bile kabul olunamaz. Bu iki imkânsızlığın arasında tutulması zarurî bir yol kalıyor: O da ilme, akla, felsefeye dayanan gerçek bir din kültürünün ihyâsı yoludur.

Şu halde tedrisat cephesine geçerek din kültürünün nasıl elde

edileceğini düşünebiliriz. Din, her şeyden önce insan ruhu için bir idealdir. İdeal diye, hem zekâya, hem de duyguya tam tatmin verebilen tasavvurlara denir. İdealler hakikat, sanat, ahlâk ve din idealleri olmak üzere gruplanırlar. Hepsinde de müşterek olan vasıflar, akla bağlı olmaları, hiçbir menfaat gözetmeyişleri ve sonsuzluğa çevrilmiş bulunmalarıdır. Bunlardan din ideali diğerlerini kucaklamaktadır. Bu sebepten din öğretimini, insan ruhunun ulaşmak istediği bütün ideal sahalarında, hakikat, sanat ve ahlâk sahalarında yapmak zarureti vardır. Dinî kültür muayyen mevzulara ve yalnız bir dersin sınırları içerisine hapsedilemez. O takdirde köksüz ve hayattan mahrum, hakikat değerleriyle alâkasız bir kültür haline gelir. Bu kültür kendisine saha ararken vehimlerle safsatalara bağlanır, hurafelerden medet umar, ruhsuz teganniilerle avunur, ahlâk diye beş on hareket kaidesini benimser. Dinin bir nevi içinden çökmesi demek olan bu tehlikeden korunmak ve gerçek dinî hayat tesis etmek istersek, dinî kültüre felsefede temel aramak, onu sanatlarla işlemek, tarih içinde din hayatından örnekler çıkarmak lâzımdır.

Dinî hakikatlerin kaynağı ve temeli olan felsefenin ruh ve Allah bahisleri, yani metafizik yirmi yıldan beri lise programlarından çıkarılmış bulunuyor. Bilinmesi tehlikelidir diye Allah'ı, O'na götürecek diye de ruhu felsefe tedrisatından dışarı atanlar, dinî hakikatlerin temelini kurutmak istemişlerdir. Bunlar dünyanın hiçbir felsefe okutan müessesesinde yapılmayan suikasti yaptılar. Bu hal, kenarda okutulup kalmış olarak, hattâ din lisesi oldukları halde kasdî bir fikirle İmam-Hatip Okulu adı verilen mekteplerde bile devam etmektedir. Ruhun bilgisini bile genç ruhlardan esirgeyen dünkü zihniyet, şimdi birkaç yapraklık din öğretimine aleyhtar olacak kadar Allahsızdır.

Kültür derslerinden birisi de tarih dersidir. Bu derste İslâm'a ait bahisler hem dar hem de medeniyet ve kültür elemanlarından sıyrılmış iskelet hâlinde bulunuyor. Bu hususta Ahmed

Refik'lerin, Ali Reşad'ların kitaplarının okutulduğu yakın mazimizden maalesef pek uzakta ve pek gerideyiz.

Edebiyat dersine gelince, Mehmet Akif'in hâlâ bir kuru nazımcı gibi okutulduğu, Fuzûlî ile Şeyh Galib'in, Süleyman Çelebi ile Yunus'un sanatlarından bir dinî edebiyat bahsi çıkararak kendine mahsus karakterleriyle okutulması lüzumunu hâlâ idrâk edemeyen edebiyat muallimlerimiz, pek eskimiş metodlarla divan edebiyatının ilk basamaklarından başlayarak edebiyatımızı zamanımıza kadar getirenlerin hal tercemelerini ezberletip mısralarındaki edebî hünerleri tekrarlatmaktan başka bir şey yapmıyorlar. Bütün bu edebî kervanın içinde Allah'a götürücü bir ruhun varlığını belirtmiyorlar. Bilmiyorlar ki, gençlere idealler sunmak için sanat en kuvvetli vasıtadır ve meselâ din ruhu aşılamak için bugün her sanatkârdan birkaç parça okuyup geçen gençlere faraza bütün bir sene yalnız Yunus'un ve Akif'in, lâkin tam olarak, bütün eserlerini satır satır tahlil etmek şartiyle okutulması, ezberletilmesi, sevdirilmesi kâfidir.

Kültürün bütün bu kaynaklarını kuruttuktan sonra mekteplerimizde okutulacak birkaç sayfalık devşirme din dersleriyle din kültürünün yapılacağını ummak abestir. Bu türlü denemeler buz üzerine yazı yazmaktan ileri gidemez, dinî ruhu değerlendirmez, zayıflatır ve din düşmanlarının ekmeğine yağ sürer.

*Sebilürreşad,* XI/264, Mart 1958.

## OKULLARIMIZDA DİN VE AHLÂK EĞİTİMİ

Okullarımızda ahlâk ve din eğitimi meselesi, zamanımızın en hayati dâvasıdır. Milletimizin ayakta durması, istikbalimizin kaderi ne Kıbrıs meselesine ne de seçim dedikodusuna bağlıdır. Mukadderatımız, yarını hazırlayacak olan genç neslin ahlâk ve din yapısına sımsıkı bağlı bulunuyor. Bu yapı bugün mecalsiz ve sıska bir yapıdır.

İnançlara indirilen yumruklar, neslimizi bitap bıraktı. Asrın ızdırabı, irade ve iman hastalığıdır. Şefkat ve merhametle tedavî edilecek yerde, kin ve gayzla yumruklanan yaralarımız kanıyor. Vicdanımızın ve imanımızın su-i kasdcılarını boğacak olan işte bu kandır.

Ruh kuvvetimizden başka bir şey olmayan imanımızı ve bu imanın yaşadığı vicdanımızı çürütmeye çalışan kuvvetler günden güne çoğalmaktadır. Bu kuvvetler, bizim kendi içimizden türeyenlerden başka, bunları destekleyen yabancı istilâlar, maddeci barbarlıklardır. Bütün dünya bugün bir

ahlâk buhranı geçiriyor ve dünyanın buhranı, bizim buhranımızı alevlendiriyor.

Tarihi maddeciliğin hemen hemen kırk yıldan beri bünyemizi yıpratıcı tesirlerinden sonra Amerikan emperyalizminin az zamanda ateşten bir gömlek gibi varlığımızı kavrayıp harap eden meşum aşısı, her taraftan varlığımıza zehrini akıtmaktadır. Bu emperyalizmin en tehlikeli tesiri, şüphe yok ki kültür sahasında olanıdır.

Bugün okulu sadece bir atölye, bir laboratuvar haline getirmek isteyen gizli kuvvet, onun esaslı olan insan varlığını yok etmeye çalışmaktadır. Şüphe yok ki, tekniğin zamanımızda büyük önemi vardır ve onu ilerletmeye çalışmak da vazifelerimiz arasındadır. Ancak okuldan insanı kovarak sadece tekniği geliştirmek ve insanı tanıtacak olan ilimlerden de insanı çıkarmak, tekniği insanın üstüne yükselttikten sonra tekniğin ayakları altında ezmek insanın ve insanlığın yükselişi değildir. Bu, insanın yıkılışıdır ve insanlığın yıkılışı bu felâketli adımdan doğacaktır.

Bütün büyük medeniyetler, insanlığın manevî kudretlerinin hayata hâkim olmasıyla meydana çıkmıştır. İlk çağın Çin ve Mısır medeniyetleri, İslâm medeniyeti, rönesanstan romantizme ulaştıran Avrupa medeniyeti gibi. Maddeye üstünlük sağlayan ilerleyişler, medeniyetler yıkmıştır. İlk çağın renk renk donatılmış hayat ağacını kaba bir kılıç darbesiyle deviren barbarlar, maddî kuvvetin harikası idiler. Ortaçağda din adı ile gerçek imanın dünyasını devirmeye azmeden Haçlılar da daha önce benzeri görülmeyen maddî iktidarı yaşatıyorlardı. Her ikisi de medeniyet yıkıcı oldular. Batının XIX. asra kadar şâhâne yükselişinin sırrını da ilim, felsefe ve sanat alanlarındaki manevî gücünün ortaya koyduğu harikada aramak lâzımdır.

Asrımızda kendini gösteren, son yıllarda ise göz kamaştırıcı ve ürpertici hal alan buhran, bütün dünyayı sarsan kasırga

ve yıkım Batı'nın manevi yapısındaki çöküntünün aşikâr mahsulüdür. Bütün Batılı düşünürlerin, bütün gören gözlerin itiraf ettiği hakikat şudur ki, Batı'da teknik gücü, başka adıyla söylenirse makinalaşma hareketi ağır basmış, önce ahlâkı esareti altına almıştır. Şimdi onu hayat meydanından tamamen dışarı atmak istiyor.

Bütün dünyaya hakim olan iki kuvvet, Rusya ve Amerika'nın her ikisi de teknik ve madde iktidarını memleketlere yaymaktadırlar. Biri açık, öbürü gizli ve çok tehlikeli vasıtalarla, insanlığın kurtuluşunu maddenin sultanlığında aramaktadırlar: Biri ezilen bir sınıfın haklarını, öbürü ezen zümrenin doymayan açlıklarını, ya maddi kurtuluşun kucağında veya maddi pençenin tırnaklarında arıyorlar. Böyle olduğu için karanlık yolda yürüyorlar.

Her yerde maddeci emperyalizmin milli kültürleri kemirmekte olduğu aşikâr iken, kanlı sahneleri örtüp saklayan perdenin önünde durup da halkın, gururunu okşayan sözlerle bu hâdiseyi inkâr edenler, milletleri avutarak uyutmak isteyenler, vicdanları satılmış, sahtekâr şarlatanlardır. Bunlar milletin ve hakikatin düşmanlarıdır. Gizli kaynaklara uzanan elleri ile kendi vicdanlarını hançerledikten sonra halkı aldatarak menfaat mabuduna kul olanlardır. Bunlar, şahsi menfaatleriyle hırsları uğrunda milletlerini feda edenlerdir.

Sizi size medh edip de mest edenler değil, acı söyleyenler sizin dostunuzdur. Onlar sizden hiçbir şey beklemiyorlar. Dilenci ve meddah över. Sizi seven size ağlamasını bilir...

Yabancı okul faciasının, bizzat millî okulu da bünyesinde eritip yok etmede olduğu bir devrede kültür emperyalizmi yok demek, güneşi görmemek gibi bir körlüktür. Ya onu gözlerden saklamaya çalışmak nasıl adlandırılır?

Sokrat'ın, Avrupa medeniyetine temel olan eski Yunan kültürünü yükseltirken yaptığı iş, felsefeyi fizikten yani maddenin bilgisinden ahlâka yükseltmek oldu.

Yarım asra yakın bir zamandan beri maarifimizin bütün gayreti, bütün imkânları, öğretimi ve gençliğin terbiyesini ahlâktan fiziğe yani maddenin bilgisine inandırmak [indirmek] olmuştur. Zamanımızda bütünüyle benimsenen Amerikan terbiyesi ve teknik hâkimiyetinin okullarımıza ve öğretime yerleşmede olduğunu görüyoruz. Aşağıda programları ele alırken bu meseleyi izah edeceğiz.

İnsanlığın yüzyıllarca süren emek ve feragatlerinin mahsulü olan bir büyük medeniyeti, temellerinden çatırdatan Amerikan kültür ve zihniyeti, İslâm ruh ve ahlâkının büyük ve ebedî eserlerine de musallat olmuştur. Yarım ilim ve yarım ahlâk her felâketi getirebilir. Riyayı alkışlamak değil, hakkı aydınlatmak kutsal vazifemizdir.

Önce şu hakikatı aydınlatmak isteriz ki, hakikat aşkından başka bir şey olmayan ilim ve felsefe ile Hakka teslim olmanın yolu olan din, birbiriyle çatışmak şöyle dursun, birbirlerini tamamlarlar. Hakikatın araştırmasına ilim yolu ile başlayan insan, mutlakın şuuruna felsefede ulaşır, onun bizzat yaşanması ise dinin dünyasında gerçekleşir. Bizim ruhî ve manevî irşadımız ilim sayesindedir. O, kurtarıcımızdır. Manevi varlığımız için tehlikeli olan, ilmin hakikat mürşidi olmaktan çıkarak teknik yani tatbikat için, pratik menfaatlerimiz için âlet haline getirilmesidir; maddi menfaat ve teknik cihazının insanda hakikat sevgisini esareti altına almasıdır; böylelikle zâlim menfaatlerin kurduğu madde saltanatının ebedilik yolunu tıkamış olmasıdır.

Biz ilme değil, teknik ihtirasının ilmi, pençesi altında yaşatmasına karşıyız. Evet, teknik, ilimlerden zaruri olarak çıkar ve insanlık kendisine kolaylıklar sağlayan teknikten faydalanır. Bu gidiş tabii yolda yürüyüştür. Ancak, tekniği bütün hayatımıza hâkim kılmamak, ilim ve hakikat aşkını tekniğe feda etmemek şartıyle; mesut bir insanlık için mutlaka ilim önde, teknik onun arkasında yürümelidir. Bizde madde ile ruh münasebeti nasıl düzenlenmek icap ediyorsa, ilimle tek-

nik münasebeti de öyle düzenlenmelidir.

Biz Amerikan pragmatizminin mutlak hakikatı reddeden, "Hakikat, fayda fikrinden ayrılmayan doğru olan, faydalı olandır." diyen iddiasını kabul etmiyoruz. İnsanlığın hemen hemen üç bin yıllık hakikat cihadını tekmeleyen bu iddia, ilim ve hakikatın yerine menfaatleri ve maddenin hâkimiyetini geçirmek isteyen ihtirası kutsallaştırıyor.

Dâvamız, her devirde olduğu gibi, hakikatın kurtarılması, hayatımıza hâkim kılınması dâvasıdır. İnsanlığı her zaman hakikat cihadı yükseltmiştir. İnsanlığın yükselmesi ve yıkılışları yine her zaman okulda hazırlanmıştır.

Genç ruhların okulda yoğrulması, geleceğin hayatını hazırlar. Bugünkü okul, manevî kudret kaynağı olmaktan çıkmıştır, sönmüş bir ocaktır. Yarım asra yakın bir zamandan beri bu ocağın nasıl söndürüldüğünü bilmek gerekir.

Bilindiği gibi okulda insan ruhuna çevrilmesi bakımından iki zümre dersler okutulur. Maddi kültür ve manevi kültür dersleri. Bunların ikisi arasında denkleşmeyi sağlamak, eğitimde esaslı dâvadır. Bizim için madde ihtiyaç, mâna iktidardır. Yarım asırdan beri ufaltıla ufaltıla, yıpratıla yıpratıla bugünkü okulda serçe kanadından daha sıska kalan kültür, manevi kültürdür. Maddi kültür ise bizzat kendisinin de temeli olan hakikat aşkından ayrılarak kutsallaştırılmaktadır.

Manevi kültür, insana, sanata, cemiyete ve tarihe uzanır. Onun özü, insan sevgisidir. Gayesi Allah sevgisidir. O, yalnız bir ders içinde verilmez. Sanat ve edebiyat, yurttaşlık, tarih ve felsefe derslerinin hepsi, manevi kültür dersleridir. Onu yalnız bir dersin içinde sıkıştırmak, kendi hayatından, kendi dünyasından ve bizzat kendi özünden ayırmaktır. Hayati cevheri, barındığı hücreden ayırmaktır. Ayrıldığı yerde hayatiyeti kaybolacaktır.

Manevi kültürün insan sevgisi yaşatan özü ahlâkın saha-

sı, onun gayesi olan Allah ideali ise dinin sahasıdır. Din ile ahlâkın birbirinden ayrılmaz oluşu ezeli hakikatlardandır. Yunan'dan Kant'a kadar din, ahlâkî hareketlerimizdeki mecburiliğin yaratıcısı olarak kabul ediliyordu. Kant, ahlâkı bütünüyle pratik aklın eseri yaparken, imanın sahasına aktarmaya mecbur oldu. Asrımızda Bergson, din ile ahlâkın müşterek kaynaktan doğduklarını ortaya koydu.

Şu halde din ile ahlâk kültürü, aynı aşıyla, aynı öğretim yollarıyla verilecektir. Din ve ahlâk kültürünün zayıflatılması, önce ilk öğretimde başladı. Bugün, içerisinde manevî kültürün bir efsane sayıldığı ilkokulda duyuların hizasından yukarı çıkmayan, akla da yükselmeyen geri bir eğitim sistemi kullanılıyor. Asrımızın başında kaçak eşya gibi mahiyeti anlaşılmaz değer kazanan Pozitivizmin tesirleri, din ile beraber felsefeyi, değersiz meta haline düşürdü.

Hâlâ ilmin ne olduğunu da bilmeyen orta ve yüksek öğretim üyeleri, müsbet ilim adını tapılacak put haline koydular. Onu da anlamadılar ve insan ilgilerini, çevrildikleri saha içine basamaklar halinde sıralayan kültür seviyesine bir türlü ulaşamadılar. Din götüren bu yarım ilim, ilkokul seviyesinden bütün hayata sıçradı. Bu hatalı ve yarım ilim anlayışı az zamanda maddeci felsefeyi kucaklamakta gecikmedi. Arkasından Amerika'nın tek felsefesi olan ve pratik fayda ve menfaat fikrini hakikat diye kabul eden pragmatizm, hayatî menfaatten ibaret çirkef ve batakta kıvranırken etrafına bencillik, kurnazlık ve muvaffakiyet maharetlerinden yapılma çamurlar sıçratan menfaat bezirgânlarının "amentü"sü haline geldi.

Kuvvetin zulmüne muvaffakiyet hiyle ve hünerleri de eklenerek insanın ideali haline getirildi. Sonsuzlukta ideal araştıran ahlâk ile dinin değerleri zavallıların, muvaffakiyete ulaşamayan hasta bir zümrenin varlığına bağışlandı. Bugün, ilk öğretimde ahlâk telkini metodları ve disiplini diye bir şey

yoktur. Hayata hazırlanan gençlik, bu durumda, batıdan bir sel gibi akıp gelen, bitki gibi yaşayanların akımına elbette kendini teslim edecektir. Bizim onu tutacak ve durduracak elimiz yoktur. Orta öğretim ise din ile ahlâkın yüksek şuurunu, manevî kültür derslerinin hepsiyle verecektir. Tarih ve san'at tarihi derslerinde, büyük mazimizin iman ve hamiyet hamleleri ruhları kımıldatmalıdır.

Tarihi, siyasi olaylar yığını halinde okumanın, geri bir öğretim olduğunu söylemeye hâcet yoktur sanırım. Siyasi ve içtimai olaylar, iman ve iradenin eserleridir ve öyle okutulmalıdır.

Devletimizin kurucusu Osman Bey'i tanımak için en başta müşahhas olay olarak, Anadolu'ya geldikleri zaman misafir oldukları evde, Allah Kitabı önünde yatıp uyumayarak, sabaha kadar huzurunda ayakta durduklarını söylemek yeter ders değil midir?

Hüdavendigâr'ın yaralı düşmana bile su vermek emeli ile Allah'a yaranmak istediği anda şehit edildiğini mânalandırmak, din ile ahlâkın kucaklaştığı ulvi bir anın tesbiti demek olmaz mı?

Yine, Osman Bey'in oğluna nasihatı gibi II. Murad'ın vasiyetnamesi de, çocuklarımızı Allah ve insan sevgisi ile dolduracak muhteşem ve eşsiz vesikalardır. Fatih'in, tarihte devir açacak fethi yaparken Hacı Bayram'ın müridi olan şeyhi Ak Şemseddin'e danışması ve istiharenin müjdesiyle bu büyük harekete girişmesi, eşi tarihte görülmüş bir iman hareketi midir? Yavuz Selim'in sırf vatan sevdasıyla henüz kanlanan kılıcı elinde kurumadan, İbni Kemal'in atının ayağından kendi üzerine sıçrayan çamuru şeref bilerek, hürmetle onu çıkarıp da kaftancı başıya verirken; "Bunu tabutuma örtünüz. Zira ulemanın atının ayağından sıçrayan çamur dahi bizim için şereftir" deyişi cihan tarihinde görülmemiş ve belki de görülmeyecek bir ilim ve ahlâk harikası sayılmaz mı?

Efes'i ziyaretten önce gençlerimize Yavuz Selim'in türbesini ziyaret ettirip de beşyüz yıllık ilim aşkıyla hürmeti tanıtan dinin sevdasını anlatmak kimsenin aklına gelmiyor. Nerede böyle Allah'a yönelen ahlâk müzesi vardır? Serapa abideleşen insan varlığı ile dopdolu bir tarihimiz var iken, devrimler yapıp da kendimizi aramaktan korkumuz, ahlâkî bir gerileyiş, bir iflâs değil de nedir?

Cami, çeşme, sebil, medrese ve kervansaray halinde bir kısmı hâlâ ayakta duran ecdat eserleri, irademize kuvvet katacak, hayat ve ideal kaynaklarıdır. Tarih ve sanat tarihi derslerini gerçekçi metodlarla okutmak, ahlâk ve din öğretiminin bence temelini teşkil edecektir.

Yurttaşlık dersi bugün, vergiler ve seçimler hakkında halk bilgisi vermektedir. Zamanımızda radyoların halk için yaptığı yayınlar bu gayeyi sağlayabilir. Eğer gençlerimizin ahlâk yapısında bir seferberlik lüzumu duyuyorsak, yurttaşlık derslerinin ahlâk dersi haline getirilmesi lüzumunu kabul etmeliyiz. "Öğüt vermekle ahlâk sunulmaz" diyenler bilmiyorlar ki insanda hareketler meydana getiren, inanılmış sözler ve telkinlerdir. Zamanımızda telkinin insan ruhundaki feyizli rolü, ilim âleminde anlaşılmıştır. Karşımızdaki bedbaht gençlik ise, "Bize hayatın hakikatlarını ve bağlanmamız gereken değerleri tanıtmadınız" diye bar bar bağırırken hâlâ susmak ve durmak, genç nesilleri hayatın insafsız akışına terk etmek, ondan daha insafsız, hatta zalim olmak ve şuursuzca zulmetmek değil midir?

Edebiyat dersi bugün ne bir sanat dersidir, ne de ideal aşısıdır. Sadece yazarların hal tercümelerini nakleden iskolâstik bir öğretim sahasıdır. Bize Yunus'tan, Fuzulî'den, Şeyh Galip'den, Hamit'den, Akif'ten ruh ve iman dalgaları getirecek büyük edebiyat dersini hasretle bekliyoruz. Sanat için sanat sevgisi, bizi Allah'a tırmandıracaktır. Biz henüz insanı sevmesini bilemedik, insanı arayamadık.

Maarifte işlenen ilmî suikastların en tehlikelisi felsefe programlarında yapılanıdır. Otuziki sene evvel felsefe programlarından mutlak hakikatı araştıran metafizik'in Allah bahsi kaldırıldı. Allah'a götürüyor diye ertesi sene ruh bahsinin okutulması yasaklandı. Sonunda hakikat sevgisi uykuları kaçırdığı için liselerden bütün metafizik kovuldu. Maneviyata karşı koyan saldırı birbirini takip etti. Öteden beri ayrı bir ders halinde okutulan ahlâk, "vakti geçmiş olduğu bahanesiyle" müstakil ders olmaktan çıkarıldı. Bütün felsefe derslerinin sonuna eklenmiş bir iki bahis halindedir. Bugün ruhlar dünyasını çatırdatan kaba gövdeli, tarihsiz, felsefesiz, idealsiz ve inançsız Amerikan kültürü, aşağılık duygusuna sahip geri ve mecalsiz dimağlara nüfuz ederek ruh olaylarını tanıtan psikolojiyi de sade teknik bilgiler veren pratik faydalı sonuçları devşirilen bir teknik bilgisi haline getirmek istemektedir.

Salahiyetli yere oturtulan, kolejlerden çıkıvermiş çocuk, "kitap böyle olur" diye lâboratuvar ve test psikolojisi kitabını göstermektedir. Ruh hayatının bütününü kavrayıcı bilgileri veren psikoloji dersinin yerine yakında pratiğe elverişli test ve tatbikat psikolojisi koyacaklarını, hattâ bütün felsefe derslerini bu zihniyetle alt üst edeceklerini vaadediyorlar. Hakikatları ve ruhî çalışmaları bile hayat bezirgânlığına tebdil edenlerden ahlâk ve din eğitimi beklemek beyhudedir.

Din ve ahlâk eğitiminin yalnız bir derste verilmeyeceği aşikârdır. Çünkü bunlar varlığımızın her sahasına nüfuz etmiştir. Ve bütün hareketlerimizde yaşamaktadırlar. Yalnız yürekler parçalayıcı bir sahne karşısında ahlâklı ve sade ibadette dindar olunmaz. Ahlâk ve dindarlık bütün hareketlerimizde, insanlarla her temasımızda meydana çıkan hâdisedir.

Din ve ahlâk kültürümüzün değerlendirilmesi ve yükseltilmesi yukarıda belirtmeğe çalıştığım esaslı gayelerine uygun olarak okutulmalarıyla kabil olan iştir. Onların ese-

rini tamamlamak için yeni dersler de konabilir. İlk ve orta öğretimde yurttaşlık derslerinin ahlâk dersi hâline getirilmesi lüzumludur. Lise son sınıflarında felsefî disiplin olarak ayrıca ahlâk dersleri de konulmalıdır.

Din dersi ilk okulda, dinî menkıbeler ve ahlâk aşısı halinde her sınıfta okutulmalıdır. Ortaokulda geniş ve tam, İslâm medeniyeti tarihi okutulmalı, temel akaid bilgisi verilmelidir. Lise bölümünde Kur'an'dan parçalar izah edilmeli ve İslâm felsefesi okutulmalıdır.

Ancak böyle ciddî ve ilmî bir öğretimle dinî kültür gayesine doğru götürülür. Dâvanın fikir ve ilim çevresinde lâyık olduğu değerle karşılanması için, devlet programıyle yapılması istenen bu öğretim tek başına hâkim olmalı, kurslar halinde fertlerin ve zümrelerin yaptığı yarım ve şuursuz ilimsiz öğretime son verilmelidir. Aynı zamanda dini değerleri gözden düşüren çalışmaların, büyücü, bakıcı ve üfürükçülerin kalpazan şeyh taslaklarının, mülevves mürşitlerin, seçim namazlarının, hac ticaretcilerinin, dini neşriyat bezirganlarının, din istismarcılığının varlığına son vermeyi göze almalı, özlediğimiz inkılâbı yapmak isteyenler buna söz vermelidirler.

Din ve ahlâkımızın, bir kelime ile ruhumuzun selâmeti o zaman başlayacaktır.

*İslam Medeniyeti*, 1/1, Ağustos 1967.

## ÜNİVERSİTE

Millî bünyemizin derinlerine işleyen dertlerinden biri de üniversite meselesidir. Otuzyedi sene evvel eski Darülfünun'u lağvederek büyük vaatlerle açılan üniversite, gömdüğü Darülfünun'a nazaran her bakımdan gerilemiş durumdadır. Bugünkü parlak yapılarının örttüğü iç yüzü, çalışmaları ve eseri göz önünde tutulunca, ilk açılış nutkunu yapan rektörün ağzı ile Süleymaniye külliyesinin devamı olduğu ifade edilen bu müessesenin, Darülfünun'dan yüz sene, Süleymaniye külliyesinden dörtyüz sene daha geri olduğu görülecektir. Bu gerilik ilim, ahlâk ve hukuk alanlarında göze çarpmaktadır.

İlim alanında üniversite asrın ilim hayatına hiçbir eser, bir fikir, yeni bir görüş katamadığı gibi, yaptığı neşriyat çok kere en basit ve iptidaî bilgilerin dışına taşmamakta ve bunların yazarları bazen Türk dilini dosdoğru kullanma nasibinden de mahrum bulunmaktadır.

Çoğu kere hocaların şahsî menfaat ve şahıslarına hizmet

ölçüleriyle seçilerek yükseltilen elemanlar arasında, değil yalnız sahasına ait genel bilgilere sahip olma bakımından, hatta üzerinde ihtisasını yaptığı konuda bile salâhiyetsiz olanları çok görülmektedir. Bunlar arasında liselerle ortaokullarda ders okutabilecek ilmî salâhiyete sahip olmayanları da çoktur. Bazılarının orta öğretimde okutulmak üzere hazırladığı kitaplar, üniversitedeki gerilik sırrını etrafa yaymak suretiyle bu koca gövdeli müesseseyi gülünç vaziyete düşürücü mahiyettedir. Üniversitenin başlıca eseri, kuruluşundan bu yana çoğu Batı memleketlerinde belli başlı tahsil yapmamış olan genç elemanlarının bu ilim yuvasında kendi aile yuvaları için öğrencilerinden birer eş seçmiş olmalarıdır. İlmî yetersizliği iddiasıyle lağvedilen eski Darülfünun'un elli yıl önceki seviyesi, Abdurrahman Şeref'ler, Ahmet Refik'ler, Ahmet Naim'ler ve İzmirli İsmail Hakkı'larla, Mahmut Esat'lar, Ebululâ Mardin'ler, Salih Zeki'ler, Âkil Muhtar'lar ve Mazhar Osman'larla bugünkü üniversitenin kat kat üstünde idi. Onu yere batıranlar tarafından kurulan üniversitenin bilhassa edebiyat ve hukuk fakülteleri, tarih, edebiyat, felsefe bölümleri asırlık gerileyişler kaydetmiş bulunuyor. Çoğu Türk diline yan bakan zayıf tercümelerin yanında sistemsiz ve tenkitsiz devşirme eserlerden ibaret iri ciltleri yüzlerce liraya satmaktan başka ilim ideali yaşatmayan üniversite, bugün kocaman ve içi kof bir vücut halinde.

Ahlâkî bakımından üniversite bir millete meşale tutacak, gençliğe örnek olacak durumdan çok uzaklarda bulunuyor. Asistanlarını özel kliniklerinde çalıştıran, üniversite laboratuvarlarındaki âletleri, kendi kliniklerinde kullanan, üniversite kliniklerinde haftanın birkaç saatında lütfen gözüken profesörler, gelecek nesillere örnek olamazlar. Kendisinin istediği şekilde hizmetlerine âmade olmayan asistanını tekmeleyen, küfürler savuran hoca, neslin mürebbisi yerinde durmamalıdır. Hastahane servislerini kendi hususî hastalarına ayıranlar, ufacık dikkatsizlikleri yüzünden hastasının

ölümüne sebep olanlar bir millet müessesesinin sahipleri sayılmamalıdır. Umumî efkâra bir tahkikât hâdisesi halinde aksettikten sonra, daima olduğu gibi, neticesi üniversitenin mahrem localarında yok oluveren ahlâk ve iffet hâdiseleri, profesörlerin talebelerine tecavüz vak'aları bir ilim müessesesinin yüzünü ağartacak şeyler değildir. Hoca beylerin hususî işlerine hizmetle asistanlar görevlendirilemez. Bazen bütün bir sene veya birkaç sene derslerine uğramadığı halde sadece maaşını alan profesör gençliğe parlak ve temiz bir vicdan örneği vermemektedir. Bütün bu nevi hâdiseler ihanet olaylarıdır, fikir âleminde cinayet olaylarıdır.

Hukukî alanda üniversitenin yaptığı haksız tasarruflar yüzleri geçmiş bulunuyor. Hiçbir üstün otorite tarafından dışardan kontrol edilemeyen, muhtariyeti böylece derebeylik mânasında kullanan üniversite bugüne kadar ne bir heyet, ne devlet, ne de millet huzurunda mesuliyetlerinin hesabını vermiş değildir. Devlet içinde devlet yaşatan bu korkunç teşekkül, tam mânasıyla despotik bir iktidar ile istediği şahıslara kapılarını açmış, istemediklerini, müşterek menfaatlerin daima birlikte kımıldattığı ellerin işareti ile dışında bırakmıştır ve bunları tam bir fütursuzlukla yaparken en ufak bir korku, bir tereddüt, bir devlet ve millet huzurunda olmanın en ufak endişesini kendinde yaşatmamıştır. Allah'tan aldıklarını iddia ettikleri iktidarla istedikleri haksızlıkların hakimiyetini yaşatan hükümdarlar ve tiranlar gibi bunlar da yeryüzünde hiç kimseye hesap verme lüzumunu bir an bile duymamışlardır. İcabında karar yırtmış ve dosya yok etmişlerdir. Yirmi sene, otuz sene dolaplara gömülen eserler öldürülürken daha dün kabul edilen tezler, yüksek fiyatlara satılarak sahibine servet getirmesi gayesiyle, üniversitenin bütçesinden büyük masraflarla bastırılmıştır. Elemanlarının sayıca yetersizliği bahanesiyle onbinlerce genci kapılarının dışında bırakan üniversite, aynı elemanlara pek yüksek ücretler veren, yeni icat o özel yüksek okullarda, büyük para

karşılığında Türk gençliğini insafsızca sömüren bezirgânlarla böylece işbirliği yapmaktadır; hem de tahsilini bu yoldan giderek yapabilen gençliğin yarın memleket hayatında hangi ideale bağlanacağından asla endişe etmeyerek. Üniversiteye imtihanla öğrenci alınmasına gelince, bu her şeyden önce orta öğretimi inkâr etmektir. Sonra da kayıt parası bulunmayan gencin okuma hürriyetini tanımayan aynı zamanda iktisadî bir faciadır. Nihayet eğitim kaidelerine aykırı olarak her gencin, kendi istidadı dahilindeki mesleği seçmesini imkânsız bırakmakla şans ve tesadüf yolları ile meslek seçmeye onları mecbur etmektir. Birincisi, kendini millet maarifinden ayırmak gibi bir şaşkınlıktır. İkincisi, demokrasi ile uzlaştırılamayacak bir haksızlıktır. Çünkü bununla bir zengin sınıf imtiyazı tanınmaktadır. Üçüncüsü ise, ferdî kabiliyetleri yok etmenin yoludur. Zira bu usul ile hukuku seven genç, imtihanını kazandığı edebiyat fakültesine, tıbba kabiliyetli olan felsefeye, iktisadı seven eczacı fakültesine girmeye mecbur olmaktadır. Bu hâl XX. asrın pedagoji anlayışı ile taban tabana zıt bir davranıştır.

Her tarafından çürüyen bu müessese lağvedilerek yerine yenisi açılmalıdır. Bunun için önce, üniversitenin dışında ilmî salâhiyetlerin bulunmadığı yolundaki vehim gömülerek, ilmî ve hukukî salâhiyetleri bulunan bir tahkik komisyonuna havale edilsin. Otuz yedi senelik çalışmalar, tezler ve eserler gözden geçirilsin. Bugüne kadar yapılmış olan hukukî tasarruflar da aynı heyet tarafından incelensin. Sayıları oldukça kabaran büyük hâdiseleri ve yolsuzlukları tespit edici şikâyetler dinlensin ve bunların hiçbiri dört duvar arasında kalmayarak basın yolu ile halk efkârına sunulsun. O zaman üniversiteyi lağvetmeyerek bugünkü hali ile devam etmesine, millet huzurunda hiçbir selâhiyetli kişinin gücü yetmeyecektir. Kulislerinde kliklerin çalıştığı, imana ve insan haklarına hörmet duygularının, daima ikbal hırsları ve hasis menfaat hesapları ile kalkan eller tarafından gömüldüğü üniversite

ruh bakımından, son asırların Topkapı Sarayı'ndan farksız hale gelmiştir. Ona âdeta küçük bir devlet bütçesi ayıran millet, bunca fedakârlığı poliklinik kapılarında günlerce sürünmek için yapmıyor. Onların haksızlıklarını neşterleyen faziletli ve temiz elleri kesmek gayretiyle toplantılarda verilen pervasız şiddet ve tehdit kararlarına el kaldırsınlar diye de yapmıyor. Danıştay'dan çevrilerek yüzlerine çarpılan acaba kaçıncı ihraç kararlarıdır? Acaba küçümsedikleri Darülfünun koridorlarında klikler çalışıyor muydu? Süleymaniye külliyesinde devlet darbesine kararlar mı hazırlanmıştı?

Hayır, hayır, hayır... Bu üniversite bir ilim ve fazilet yuvası olacak örnek hüviyetini kaybetmiştir. Bin yıllık tarihi olan büyük milletimiz kendi varlığının ifadesi olacak üniversiteyi yeniden kurabilecektir.

*Hareket,* III/25, Ocak 1968; *TMD*/2. (*AN*/1, 2 ve *YT*/2'de iki tane başka "Üniversite" yazısı bulunmaktadır).

## ÜNİVERSİTE OLAYLARI

Memleket üniversiteleri birbirini takip ederek boykota girdi. Boykot hükümete karşı değil, hükümet içinde hükümet olan üniversiteye karşıdır. Bugüne kadar üniversite, muhtar olduğunu zaman zaman söyler dururdu. Ders müfredatını, yönetmeliklerini, erkân ve vüzerasının nakil ve taltifini, ihsanlara boğulmasını kendi muhtariyeti ile yapardı. Ona kimse karışamazdı. Hoca beyler istedikleri zaman imtihan açarlar, isterlerse imtihanı ertelerler, canlarını sıkan öğrenciyi imtihandan çıkarırlar, müfredat dışında soru verirler, bir kelimeyle istediklerini yaparlardı. Hele şiddetlerinin hududu yoktu. İstikbal bekleyen gençler ise başarıya ulaşmak, köprüyü geçebilmek için onların bütün bu kirli heveslerine boyun eğerlerdi. Hoca beyin arabasının kapısını açmaya hep birden koşar, bazı asistanlar hocalarının özel işlerine el uzatmakta birbirleriyle yarışırlardı. İnsandaki saltanat hevesini ve tahakküm kompleksini, psikolojik deney konusu halinde tanımak ve öğrenmek için, üniversitelerimizin halini

yakından görmek kâfi idi. Cinsî hayatın bol meyvalarını da bu mübarek kültür müesseselerimizin bahçesinde bulmak kabil oldu. Devlet ve servet hırsını, imparatorluğun son üç asrında Topkapı Sarayı'nın surları arasında yaşatanlar gibi, onlardan fazla olarak mahut biraderlerin yıkılmaz ve yenilmez varlığına sırtını dayayan üniversitelerimiz, millete karşı borçlu oldukları büyük görevlerden hiçbirini yapmaya tenezzül etmiyerek yakın tarihin saray kulislerine taş çıkartan politika ve entrikaların barınağı oldular.

Her şeyden önce ilim yapmadılar. Kopya, nakil ve adaptasyon yollarıyla nesilleri oyalayıp son otuz yılın lise öğretmen kadrosunu bilgisizler eline bırakan üniversite üstadları bilgi yarışmasına çıkarılsalar, bütün memleketi büyük bir sürprizle karşılaştırmış olacaklardır. Onlar her zaman liselerimizden şikâyet ederlerken, liselerde okutanların bütün ilmî değerlerini kendilerinden almış olduklarını düşünemeyecek kadar zavallıdırlar.

Sonra da maarifimizin ana dâvaları ve temel yapısı, üniversitenin ortaya koyacağı ideolojiye dayanması gerektiği halde üniversite böyle bir şeyden katiyyen habersizdir. Onlar kendi şatolarına çekilen şövalyeler gibi lakayt ve mağrur yaşamışlar ve şövalyeler gibi saltanat sürmekten hoşlanmışlardır.

Nihayet üniversite, memleket ve millet dâvalarının hiçbirine uzanma imkân ve kabiliyetini bugüne kadar kendinde bulmamıştır. Memlekette gençlik meselesi vardır, çocuk ve kadın meselesi vardır, ahlâk ve adalet meselesi vardır, din ve lâiklik meselesi vardır, sosyal sınıf dâvası ve rejim meselesi vardır. Zaman zaman kütlenin kalp ve idrakine tırmanan bütün bu meseleler köylere kadar uzandığı halde hiçbiri üniversiteye yaklaşmaz. Fikir ve dâva onun kapısından içeri giremez. Saadet ve ikbal hırslariyle kararmış gözler, bu olayların ve bu millet meselelerinin hiçbirini görmezler. "Bizim devletimiz bize yetmiyor mu?" dercesine bir şaşkınlıkla onlar dünya

nimetlerini paylaşmaya devam ederler. Bu sayılan memleket dâvalarından başka ve onların yanı sıra öğrencilerin nice meseleleri olur ki onları da boşverip geçerler. Meselâ Suudî Arabistan'ın ayakbastı parası gibi burada her imtihana giren gençten "giriş imtihanı harcı" alınmaktadır. Ancak hocaların ticaret merkezleri olan özel yüksek okullara yüksek taksit ödeyebilenler imtihandan affedilmiştir. Onların günahı çıkarılmıştır. Üniversitede yeterli imkânları olmadığını ileri süren öğretim kadrosu, özel okullarda saati 100-150-200 liraya ders okuturken, yüksek fiyatlara eşya satan bir Mahmutpaşa esnafı kadar da utanç duymuyor. Esasen klinikler, özellikle tıbbiye klinikleri birer ticarethane kapısı olmuştur. Büyük müşteriler oralarda kazanılmaktadır. Yalnız bir kitabından sade telif ücreti olarak 62.000 lira alan profesör, kendisi gibi düşünmeyen ve millete her yönden bağlılığı kendisininkinden farklı olan Türk gençlerini üniversitenin kadrosu içine yaklaştırmaz.

Herhangi bir ahlâk dâvasına bağlanmayan ve hiçbir felsefî yönü bulunmayan üniversite, bu hâlinde tasasız ve korkusuz devam ederken bir gün âni bir zelzele ile temellerinin sarsıldığını duydu. Sofranın devamlı dâvetlileri evlerine kaçıp sığındılar, telefon konuşmalarını kestiler ve tıpkı Kisra'nın saltanatını yaşatan üniversite sarayının önünden bile geçmez oldular. Acaba muhtarlıkları ne oldu? Muhtar bir üniversite, kendi iradesiyle her zaman kendini müdafaa etmeli ve varlığını devam ettirebilmeli idi. Karşılarında yabancılar değil, kendi eserleri olan Türk gençleri vardı. Onların çürümüş varlıklarına karşı ayaklanan öğrencilerdi. Ortaya atılan meseleler milletin istekleri ve üniversitenin ana dâvaları idi. Böyle olduğu hâlde üniversite, bu isteklerin esaslı olanlarını kabul etmemek için direnmektedir. Hatâ ile zulümde devam etmek isteyen bu inat, şüphe yok ki fena alışkanlıkların eseridir. Eğer bütün millet bu meseleler üzerinde aydınlatılsa aynı dileklerle üniversitenin karşısına

çıkacağı muhakkaktır. Onların birer tüccar hırsıyle müdafaada devam ettikleri şahsî menfaat dâvaları, eğer millet oyuna koyulsa millî nefretle reddedilecektir. Üniversite klinikleri yeterli şekilde bütün vatandaşlara açık olmasın, millet gençleri aynı haklarla üniversiteye girip eşit şekilde çalışarak mezun olmasınlar, asistanlar bütün insan hak ve hürriyetlerini kullanmasınlar, çalışmada yaş haddi devlet nizam ve kanunlarının dışına tırmansın, üniversite kitapları mücevherat kadar yüksek fiyatlara satılsın... Bütün bunlar milletsever vatan çocuklarının ağızlarına alacakları şeyler değildir. Bunlar milliyetçilikle, ahlâk kaideleriyle aslâ bağdaşamayan hasis ve habis isteklerdir. Yıllardan beri bunları bünyesinde yaşatan üniversite, gençlikle milletin kendisine itimadını kaybetmiştir. Bugün istekler hâlinde ortaya atılan esaslar, milletin çalınan haklarıdır. Ve bugüne kadar onların hiçbirisi yürüdükleri yolda haklı olduklarını açık alınla millet huzurunda açıklayıcı bir müdafaa yapmamıştır. İleri sürülen isteklerin haksız ve yersiz olduğunu belirtici bir bildiriye henüz rastlayamadık. Bugünkü durum kendi menfaatlarını mümkün olduğu kadar muhafazaya çalışan bir pazarlık haline benziyor. Bütün haksızlıkları ve yolsuzlukları kabullenerek arayı bulucu bir pazarlık masasında gayret ve hüner harcanmaktadır. Evvelki varlığını direnerek müdafaa etmediğine göre, üniversite kendi muhtariyetini kendisi ortadan kaldırmıştır. Bu durumda onları tamamen safdışı yaparak üstün ve tarafsız kuvvetin üniversiteyi yeniden kurması lâzım gelmektedir. Eşiklerine anarşiyi yaklaştırmayacak, gençliğine ihtilâl bahanesiyle boykot tâlimleri yaptırmayacak bir üniversitenin kurulması, devletimizin ruh yapısının taze hayata kavuşması için bugün bir zarurettir. Bu yapılmazsa bütün emekler boşa gidecektir. Çünkü bu vücudun yama tutacak tarafı yoktur. Yarın üniversitenin ilmî kifayetsizlik bakımından içyüzü meydana çıkarıldığı zaman, maarifimizin orta öğretim kadrosu da kendisine muhtariyet verilmediğinden şikâyetçi olabilecektir. Hayır, bunlara lüzum yok.

Anarşiye son verilmesini, üniversite kapılarının, yalnız şövalyelere demiyorum, bütün millete açılmasını ve içindeki gençliği hörmet duyguları, fazilet ve vatanperverlik idealiyle cihazlandıracak yepyeni bir öğretim kadrosunun işe başlatılmasını istemek ve bu hal tarzına el uzatmak en doğru yolu tutmaktır. Yoksa yine servet hırsiyle gözleri kararark etraftan taş yağdıran adı sağcı basınla yalancı adı milliyetçi olan beyinsiz birliklerin, memleket hayatında yol alan zinde kuvvetleri hiçe sayan davranışları felâkete götürücü olur. İçtimaî hayat kervanı yürüyor. Onu uzaktan sadece taşlayanlar belki ağalardan ihsan alacaklar, ama milletin hayat ve istikbâli karanlık ufuklara doğru sürüklenmektedir. Biz, bu sahte sağdan ve sol anarşisinden ayrı ve onlardan uzak bölgede hak, namus ve millet iradesinin temelleri üzerine kurulacak yeni üniversiteyi bekliyoruz.

*Hareket,* III/30, Haziran 1968.

## MİLLİ EĞİTİM VE MUHTAR ÜNİVERSİTE

Millet meselelerimizden birisi de üniversiteye ait olandır. Son hâdiselerden sonra üniversitenin, kuruluşundan bu yana geçen kısa bir süre içinde kendi kendini tahrip etmiş, yıpratmış ve çürütmüş bir müessese olduğunu bilmeyen kalmamıştır. Bugün üniversite, millet vücudunda bir kanser haline gelmiş durumdadır. Boykot olaylarından önce yayınlanan broşürde üniversitenin halka açıklanan içyüzünü temize çıkartacak tek hareket, bu hususta mesuliyeti benimseyen tek şahıs bugüne kadar meydana çıkmadı. Üniversitenin duvarları arasında yapılan hukukî, malî ve idarî yolsuzluklar, ahlâk ve iffete aykırı davranışlar teşhir edildiği, fâhiş ve vicdansız kitap ihtikârları, kürsü ticaretleri ve ilmî yetersizlikler anlatıldığı hâlde, "bütün bu iddialara karşı kendimizi savunacağız" diye ortaya çıkan bir insan, bir sahip görülmedi. Bari bir istifa cesareti sirayet edebilir miydi? Ne gezer! Midelerin derdi büyük. Olay esnasında evvela sesini, nefesini ve telefonunun hırıltısını bile tıkayan kahramanlarda haysiyetin

mecali kalmamış. Bir neslin, bir milletin hattâ bir insanlığın dâvası bir tarafa atıldı ve hâdise bir sol mücadelesi maskesi ile örtüldü. Böylelikle beyler hesap vermekten kurtuldular. Vaktiyle 147 öğretim üyesi üniversiteden çıkarıldı, çıktılar. "Bunlara gel!" denildi. Geldiler. "Ama ne için çıkarıldım, ne için geri alınıyorum? Ben eşya mıyım? Meselenin ancak muhasebesi ve millet huzurunda muhakemesi yapıldıktan sonra gireceğim. Ben kendi hüviyetimle tanınmak istiyorum" diyen bir haysiyet dâvacısı ortaya çıkmadı. Ancak son olaylar karşısında çiğnenen izzetinefisleri küçük intikam duygularını harekete geçiren bazı patates kafalılar gençlere patates doğratacaklarını vaadediyorlarmış. Hazin kaderle karşılaşma yolunda bu telâşa neden lüzum görüyorlar? Kurulduğu günden beri tek memleket meselesine bağlanmayan, millî terbiye hakkında görüşler ortaya koymayan, ilim âlemine yeni bir fikir getirmeyen, Anadolu'nun cemiyet olarak kalkınmasına el uzatmayan, hattâ medenî bir terbiye önderliğini bile yapmaktan uzak duran üniversite, daha ziyade eski asırların kral saraylarını düşündürüyor. İki yıl derslerini vermeyerek yalnız maaşlarını almaya gelen hocayı sinesinde kaygısızca barındıran üniversite, katıldığı siyasî hareketin hesabını da henüz vermemiştir. Şimdi doğurduğu gayrımeşrû özel yavrularıyla daha âlâ beslenme yolunda yürüyen bu müessese millî hayat ile bütün bağlarını koparmış bulunuyor. Kendisinde ilim ve ideal kaynağı bulmak için köyünden, kasabasından koşup gelen memleket çocuklarından mânasız bir giriş imtihanı için yüzer lira toplayan üniversite, bu milyonlara uzanırken milletten uzaklaştığını da farketmelidir. Yalnız komünizmin değil, cinayetlerin de nüfuz ettiği, saray entrikalarını hatırlatan klik siyasetleriyle ilim ve fazilet mâbedi olmaktan çok uzaklarda kalan üniversitenin muhtarlığı bir millî musibet kaynağı olmuştu. Millet için fikrî çalışmasını kutsal müesseseye hasreden, maddî kazanç iştihalarından nefretle kendini uzak tutan millet üniversitesinin, bu muhtar üniversiteyi

ortadan kaldırması lâzımdır. Bu, milliyetçiliğin başta gelen şartlarındandır.

Millî Eğitim teşkilâtımıza gelince, onun millî vasfı yalnız isminde gözüküyor. Gerçek yapısıyla o, milliyetçilik ve ruh dâva ve ideallerine karşıdır. Önce ruh kültürü ile mücadeleye başlamıştır. Buna da sebep İslâm düşmanlığı olmuştu. Şöyle ki; din adamı geçinenlerin birkaç asırlık geriletici taassup faaliyetlerinin sonunda nesilleri dar görüşlerden kurtarmak için maddeci ve pozitivist kuvvetler harekete geçirildi. İlimsiz, felsefesiz ıslahat yapma plânlarını, millî varlığa garazkâr kuvvetler, kendi dâvaları uğrunda kullandılar. Milletin temelinin tarih şuuru olduğunu düşünerek önce millî tarihe saldırdılar. Mâzi ve mefahir gömüldükten sonra ruhların kuvvet kaynağı sarsılmış olacaktı. Onlar daha bunu başarma yolundayken millet dilini didik didik eden çelişik hareketlerin saldırısı başladı. Bugün Türkçe yazılmış bir "otel" kelimesine hasret gözler o zaman kör edildi. Millet ideali böylesine öldürülürken, millette ruh kültürünün boğulması da başarılacaktı. Otuzüç sene evvel, Eğitim Bakanlığı'nın emir ve kararıyla lise felsefe müfredatından "Allah" bahsinin okutulması yasaklandı. Ertesi yıl, her halde Allah'a götürür diye "Ruh" bahsi de müfredattan çıkarıldı. Nihayet "metafizik" ve "ontoloji" bahisleri bütünüyle atıldı. Bu olaylara seyirci kalan üniversite aynı budama hareketini kendi bünyesinde de yapmakta idi. Sade bazı yabancı elemanlar bu fikrî suikaste katılmıyorlardı. Bu yıkım hareketini tamamlayıcı belki son adım bugün atılmaktadır. Üniversitedeki muhteşem üstadların telkinleriyle çalışanlar, psikoloji dersini sadece bir lâboratuvar dersi haline getiriyorlar. Bununla ruh kültürü tam mânasıyla ve kesin olarak boğulmaktadır.

Adı millî olan maarifimizin içyüzü böyle olduğu gibi dış cephesiyle de o, millî kültürle bağlarını koparmaktadır. Özel okul faciasının yanına eklenen yabancı dilde öğretim yapan okul felâketi, millet bağrına saplanmış hançerdir. Son yıllar-

da maarifimizin bütün gayreti yabancı dilde öğretim yapan liselerle kolejleri çoğaltma, yakın bir gelecekte millet okullarının yerinde bütün bu yabancı kültür yuvalarını yükseltme yolundadır. Vaktiyle mübarek vatanımızda kendi kültürlerini yaymak için, sömürgelerinde olduğu gibi burada da okullarını açmak, hem de bizimkilerini kapatarak açmak, bizim kültür ağaçlarımızı kurutarak kendi fidanlarını dikmek için bu yabancılar, bu yeni Haçlılar neler neler vermezler! Bizi, bizim ruhumuzu fethetmek niçin kolaylaştı böyle? Nasıl kolaylaştı? Gözlerinizden kan akmasını istiyorsanız zengin-fakir, sofu-sâki, kimisi omuzunda eskimiş yara, göğsünde İstiklâl Madalyası ile çocuklarını mutlaka bu okullarda okutmak için halkın, benliğini çoktan unutan bir kalabalığın yabancı ruhlara bağışlanan bu müesseselere nasıl koştuklarını, nelere baş vurduklarını gidip görünüz. Milliyetçilik ideal ve gururu böylesine ayaklar altına serildikten sonra, onun mezar taşına mı iki bin yıllık şu vecizeyi kazıyalım?

"Sizinle olmayan size düşmandır!"

Zavallı millî maarif! Onun her köşesinden millet ve ruh kültürü kovulduktan sonra millet hayatında ruh ve milliyetçilik idealini aramak gülünç olacaktır. Maarif, millet kültürüne dönmeli ve yabancı okulların varlığına son verilmelidir. Milliyetçiliğin temel şartlarından biri de budur.

Millî birliğin kimler tarafından yıkıldığı görülüyor. Onu yıkan elleri dışarda aramayacağız. Maarifi ile, basını ile, sahnesi ile, sineması ile, ailesi ile, partisi ile, bölgeciliği ile hattâ diyanet teşkilâtı ve mezhepçiliği ile bütün kuvvetler ve bütün müesseseler millî birliği parça parça etmektedirler. Komünist bundan faydalanıyor. Lâkin asıl onu yıkan bizim ellerimizdir. İkinci Dünya Harbi'nde Paris'in Almanlar tarafından işgal edildiği günün akşamı, Bordeux'ya sığınan Fransız devlet başkanı Pétain radyoda şöyle demişti: "Dostlarım, zevk bizi mahvetti!" Tarihin şu geçit ânında ben de şuna inanıyor ve

şöyle söylüyorum: "Hevesler ve hırslar bizi helâk ediyor!" Tüccar kazanç hırslarıyla sarhoş, gençlik dünya akımlarının peşinde, halk her akşam kendini eğlendiren bedbaht şarkıcının hayranı, okul çağındaki delikanlının kafası istikbalinin yüksek kazanç ve münasebetsiz maaş hesapları ile yüklü, profesör klinik ve özel üniversite ticaretinin hastası olmuş, kolejli kızını otomobille Avrupa seyahatine koşturan baba berberini de unutmuyor, eski hükümdar sofralarının israfı her umum müdüre, her büyük gölgeye peşkeş çekiliyor; başkasına değil, kendi kendimize zulüm olan bütün bu âfetlerin, bu musibetlerin temizleyicisi, ruhların kurtarıcısı olması lâzım gelen din adamı ise mâbedte ibadet pazarlığı yapıyor; bölük bölük olmuş herbiri bir taraftan, ilme koşan gençliğini taşlıyor. İslâm kültürünü ihya gayesiyle din liseleri, İslâm enstitüleri açtık. Onlarsa mâsum yavruları köy köy toplayıp Kur'an kurslarında yetiştirme iddialarıyla bu ilim yuvalarını taşlatıyorlar. Yaptıkları iş, fitneyi din ve ilim dünyasına salmaktır. Diğer taraftan ithalâtımızın yüzde 85'ini, millî servetimizin buna yakın bölümünü ellerinde tutan Yahudi, hayatımızın hâkim ve sahibi iken komünist düşmanlığı maskesi altında bu Yahudi'nin müdafaasını yine onun mahkûm ettiği vatan çocuğuna yaptırtan kuvvet damarlarımıza kadar sinmiş, içimizdedir.

Bütün şerir kuvvetlerin ve bunca musibetlerin varlığını kabul ederek, bunlarla millî birliği kurma imkânı var mıdır? Millî birliğimizi XX. asırda yeniden, ruh ve kültür dünyasında işe başlayarak meydana getirmek için, onu tehdit eden kuvvetlerin yok edilmesi lâzım geliyor. Yukardan beri saydığımız muzır müesseselerin varlığına son verecek kudret bizde yoksa millî birliğimizi kuramayız. Ancak iman ve iktidar ile kurulacak, millî birlik ise birbirine yabancı, idealsiz ve iradesiz unsurların gelişigüzel birleştirilmesiyle meydana gelmez. Onu meydana getirici cevher, yaratıcı maya, inanan ve imanın verdiği kuvvet ve cesaretle harekete geçen bir

zümrenin eliyle tesir gücünü daima genişletmek suretiyle bu dâva başarılacaktır. Evvelâ devlet kasalarından eller çekilsin. Menfaatler bir batakta boğulsun. Çeşitli yollardan halka para toplama yarışlarına son verilsin. O zaman birbirlerinin vatanseverliğine inananlar, inanmadıkları taraflardan yürüyerek aralarında uçurum açacak yerde, inandıkları ve anlaştıkları yollardan giderek birleşsinler. Bütün prensiplere karşılıklı hörmet edilsin. Kalpler ve hüsnüniyetler birleşsin; derdimiz ve dâvamız bir olsun. Yalnız şekillere ve tatbikata ait şahsî görüş ayrılıklarını göz önünde tutmayalım. Dünyanın bütün yolları Roma'ya götürdüğü gibi hep ayrı yollardan gitsek bile sonunda aynı millet dâvasının huzurunda diz çökelim. Müslüman Türk'ün çarpan nabzına, onu tedaviye koşan bütün eller uzansın. İşte milliyetçilik bu ulvî hizmet ânında başlayacaktır.

*Hareket*, III/32, Ağustos 1968.

## DİN EĞİTİMİ

Din eğitimi her şeyden önce bir kalp eğitimidir. Onu beden hareketleriyle söz ve ses maharetleri halinde ele alanlar sihre yaklaştırdılar ve Frazer'in, dinin sihirden doğmuş olduğu esasına dayanan iddiasını, bilmeden desteklediler. Bu yüzden halka din telkini yapan hoca, hatip, vâiz, hafız vs. din adamlarının Müslüman cemaatının ruh yapısı üzerinde hiçbir tesiri olmadı. Bilâkis bunlar, beden, el, ayak, diz, dirsek hareketleriyle Allah'ın sevgisini kazanarak ebedî saadete ulaşılacağını durmadan halka telkin ettiklerinden Müslüman cemiyetinin ruh dünyası sade işlenmemiş değil, saydığımız beden hareketlerinin yanında değersiz, önemsiz ve mânasız bir boşluğa döndürülmüş oldu. Bunlar, ibadet esnasındaki Allah'ı düşünme ve O'na yakınlaşmayı sırf hayal gücünün fantezisine bağladılar ve ileri dinî davranışlarında kendilerini, polis karakolunda dayak yemeye hazırlanan suçlunun korkusuna sun'i bir zorlayışla sokmaktan başka bir şey yapmadılar. Bizzat kalplerini işleme hususunda, tasavvuf

dünyasının dışında, din adamlarından bugüne dek hiçbir eser ortaya konmadı. Kur'ân'ı ilâhî bir kalp sadâsı olarak anlayan ve dinin yalnız ve yalnız kalp terbiyesi olduğunu bilen mutasavvıflardır. Kendilerine şeriatçı diyen hocalar bir nevi âhiret polisleri gibi aramızda dolaşıyor ve dünyalıklarını bu âhiret sermayesiyle sağlıyorlar. Tekkelerin temiz olduğu ve henüz kalpazanların eline geçmediği devirde tasavvuf, halka gerekli dinî terbiyeyi veriyordu. Gayesi kalbi kibir, kin, haset, fitne, yalan, riya, dedikodu ve çeşitli bayağı hırslardan temizleyerek ona hayır, Hakka ve Hakkın kullarına hizmet ihtirası, menfaatlardan arınma, merhamet ve adalet sevgisi, derece derece aşk halinde varlıklara hürmet duyguları doldurmak olan bu terbiyenin eserleriyle Peygamber ve ashab devrinin ve Müslüman Anadolu tarihinin sayısız olaylar halinde âbideleri dopdoludur. Din denen ilâhî dâvayı evvelce anlatmıştık. Burada mahiyetini özetlediğimiz din terbiyesinin bize ne suretle verilmesi gerekli olduğunu ve millî eğitim dâvasında dinî öğretim programının ana hatlarını tanıtmaya çalışacağız.

En başta şunu söyleyelim ki, yüzyıllardan beri medresenin yaptığı dinî öğretim hatalıdır, arık ve çorak bir yoldan geçip gitmiştir. Gerçekte din, psikoloji ile metafiziğin karışımıdır. Dinî yaşayış psikoloji ile, yani kendini düşünmekle başlar. Böylelikle elde edilen nefsin bilgisinden Rabb'in bilgisine yükseltici bir metafiziğe ulaştırır. Sonunda Allah'a teslim olarak onun bizim üzerimizdeki mutlak hâkimiyetini kabul edici sığınma halinde sürekli bir şevkle yaşatıcı yine psikolojik, yani ruhsal bir hayat ve hareket sistemi olur. Böyle bir hali bizde yaşatmaya yardımcı beden hareketlerine ise ibadet derler. Hakikatta ibadet, bu beden hareketlerinin kendisi değildir. İbadet şevk ve aşk ile tereddütsüz Allah'a teslim olmadır. Beden hareketleri, psikolojik bir kaide olan bedenin ruh üzerine tesirini sağlayıcı ve arttırıcı sistem halinde emrolunmuş bir takım unsurlardır. Bunlar, ibadetin özüne

yabancı olan yardımcılardır. Bu hareketlerin en mükemmeli İslâm'ın namaz ve dua hallerinde göze çarpmaktadır. Bizi Hakka teslim edici olan ruhtaki vecdi ve aşkı ortadan kaldırın, namaz diye mânasız bir cesetten başka bir şey kalmaz. Şimdi camileri dolduran bu cesetlerin gerçek İslâm dünyasının içine bir adım bile giremeyişleri, görülen bütün olaylarla meydanda duruyor.

Din, esası bakımından bir ruhsal hayat olduğu halde onun ahkâm, akaid, fıkıh, feraiz gibi kanun ve şeriat cephesi, bütünü ile bedenin ruh üzerindeki çeşitli tesirlerini tanıtan ilimlerdir. Bunlar dinin kendisini tanıtmıyorlar; dine götüren yolda şu sefaletle yüklü beden gemisinin dümenini dosdoğru kullanmasını öğretiyorlar. Peygamber'in, İslâm'ı "huy güzelliği" diye tarif etmesi üzerinde durulmaya pek değerli bir veciz ifadedir. Bu söz anlaşılınca, kötü ahlâk ve sefaletlerle yüklü kalp sahibi oldukları halde "şeriat istiyoruz" diyenlerin İslâm ile ve her türlü dinî yaşayışla alâkaları bulunmadıkları bilinmelidir. Şimdiki din öğretimi de özellikle son asırların tamamen çürümüş ve her şeyden önce dinin esası ile alâkası olmayarak geçmiş yüzyılların devretmiş olduğu geleneklerin tekrarından ibarettir. Bu bir nevi dinî teknik maharetidir, bir makineyi işletmesini onun işçilerine öğretmekten öte bir şey değildir. Kur'ân kurslarından İmam-Hatip Okullarına ve İslâm Enstitülerine kadar bütün dinî öğretim yapan müesseselerden son ikisi, programlarına fizik, kimya, matematik, tarih, coğrafya gibi modern ilimleri koymakla genç zekâları iskolâstiğin sınırları ötesine götüremiyorlar. Çünkü sıhhate faydalı bir ilâç, yanısıra alınan zararlı ilâcın tesirini yok edemez. Oysa ki bu okullarda okutulan modern ilimler ve teknik bilgiler de din dışı okullardaki aynı anlayışsızlıkla verilmekte ve bir dünya görüşüne götürücü sistemle değil de sadece ezbercilik, çok çok isimler ve formüllerle dağınık bilgilerin tekrarı halinde sunulmaktadır. Öbür taraftan din okullarında din kültürü ile ilimleri çatıştırıp dinî kültürü

zayıflatma gayesi güdülüyor. Birincisi taklitçiliğin, ikincisi zararlı inkılâpçılığın eseri olmaktadır.

Din okullarında yapılması gerekli eğitimin sınırlarını belirtebilmek için daha önce dinin, kendisiyle karıştırılan bazı kültür kollarından ayırt edilmesi gelmektedir. Yani önce din nedir, onu görelim.

1. Din müsbet ilim değildir. Dinin hakikatleri deneyle açıklanmaz ve dinde deneyle kontrolu yapılabilen evrensel kanunlara ulaşılmaz. Matematikte olduğu gibi dinde aklın yapısına bağlı prensipler de yoktur. Onun prensipleri vicdanın yapısına bağlıdır; ilham ve inançlarla beslenir. Bütün hayat tecrübelerimizin yükseldiği sonsuzluktan tekrar varlığımıza dönen ilâhî bir aks-i seda halinde benliğimizi kucaklar. Sonsuzluğun kollarıyla kucaklanma ruh için sonsuz kuvvet kaynağıdır. Durkheim'in bu mânada "din insanlar için bilgi kaynağı değildir, kuvvet kaynağıdır" deyişi bu hakikati ortaya koyucudur. Dindar adam, başkalarından daha çok bilen değildir, daha ziyade kuvvetli olandır. İnsana yalnız dinin sağlayabildiği bu ruh kuvveti, içimizden bizi Allah'a doğru götüren enerjinin kaynağıdır. Tasavvuf ehlini bu ruh dünyasının atleti yapan bu kuvvetle yürüyüş gerçek dinin yolunda yürüyüştür. Dünyamızın bugünkü buhranı temelinde bir din buhranıdır ve bunun sebebi de din adamlarının ihaneti olmuştur.

2. Din, ilim olmadığı gibi ilim tarihi de değildir. Dinî yaşayışın tekniği diyebileceğimiz ibadet şekilleri ve bunlara ait şartlar üzerinde asırlardan beri ortaya konan bilgiler, dinin kendisini ifade etmezler. Filhakika Kur'ân'ı anlamak ve Peygamber'in sözlerini doğru yorumlamak tefsir ve hadis diye birer ilmin konusu olmuştur. Ancak bunların sadece bilgisi dinî hayatı ortaya koymaz. Dinî hayat, ferdin kendi ruhunda yaptığı dinî denemenin içindedir. Bu içsel deneme yapılmadıkça tefsir ve hadis de teori halinde dışımızda kalıyor. Yalnız bunların bilgi-

siyle dindar olunmaz. Ancak onların benimsenmiş ve derece derece aşk ile yaşanmış olması insanı dindar yapabiliyor.

Dinler tarihi de dinden ayrıdır. Bütün dinlerin yer yer birbirine benzeyen taraflarının anlaşılması yine sadece ilmin sınırları içinde kalır. Bu bilgi insanı ne dindar, ne de dinsiz yapar.

3. Din bir mantık sistemi de değildir. Aklın prensipleriyle ilâhî hakikatleri kavramaya çalışmak boşuna gayret olduğu gibi, aklın anlamaktan âciz olduğu dinî hakikatlerin inkârı da, aklın sınırlarını bilmeyişten ileri gelen kibirle cehalet karışığı bir şaşkınlıktır. Akıl belki bir merdivendir; akılsızlıkla Allah'a varılmaz. Ancak akıl merdiveninin bütün basamakları aşıldıktan sonra onu bırakıp kalp ve ilham kanadının açılmasına ihtiyaç vardır. Aşk yolunda yürüyerek değil, uçarak ilerlenir. Aşk ile ulaşılan bu içsel halin sadece bir temaşa olduğu zannedilmesin. O bizde zaman, hayat ve hareket olur; eşyanın gerçeğini gölgede bırakan bir gerçek olur. Mevlânâ'nın, "Mustafa'nın önünde aklı kurban et!" sözü bu yolda anlaşılmalıdır.

4. Din, sanat da değildir. Güzel seslerle Kur'ân ve mevlit okunması dindarlık ifadesi değil, belki sadece dindarlık gösterisidir. Hele bu işleri zenaat haline getiren hocalarla mevlitçilerin bu hâli, dini alelâde alış-veriş sermayesi yapan iğrenç denecek derecede berbat din dışı bir harekettir. Kur'ân'ı ancak mânasındaki belâgatı en güzel şeklinde ifadeye ve Kur'ân âyetlerindeki heyecanı kendisine en uygun şekilde yaşatmaya yarayan dinî sanat ve herhalde ticaretle ilgisiz olarak, Peygamber'in kendisi tarafından övülmüş en güzel şeydir. Yüksek heyecanları oldukları gibi yaşatabilme hüner ve sevgisini takdir etmemek elbette duygusuzluktur. Bunu böylece belirttikten sonra dâvanın esasına değinerek diyelim ki din, estetikten yani güzel sanattan büsbütün ayrı ve ona üstün ayrı değerlerin dünyasıdır. Dinî sanat da olsa olsa, ilâhî fezalarda yükselmek isteyen kanatlara şevk ve neşve katıcı bir berraklıktır; ruh göklerde yükselirken beden yükünü

hafifletici bir hava temizliğidir. Kur'ân'ı Kur'ân güzelliği ile, yani hâtiften gelir gibi bir sesle okuyanın sırf din olan sanatı gibi Mevlânâ'nın neyde aradığı ilâhî sırrın müjdeciliği de dinî denemeye sadece ulaştırıcıdır; bunlar dinî denemenin kendisi değildirler.

5. Din, efsane hiç değildir. Vakıa eski Yunan mitolojisi din ile yanyana idi. Mitolojinin kahramanları yarı tanrılardı. Bu kahramanların insanlarınkine benzeyen, ancak insana üstün olan kuvvetleri, tanrılarda daha ileri derecelerde bulunuyordu. Öbür dinlerin de içerisine yer yer serpilen mitolojik inançları dinle karıştırmak, hayali realite ile karıştırmaktan başka bir şey değildir. İslâm dünyasında da yüzyıllar boyunca biriken sayısız efsanelerle dinin hakikatlarını karıştırma olayı, masal yapma ihtiyacıyla yüklü hayal gücünün zorunlu mahsulü olmuştur. Din adamı rolünü üzerine alan cahillerin, sadece dinî ihtiyacı hisseden, fakat dinî denemeyi yaşamaya kabiliyetli olmayan halkı, şeyh, mürşid, vaiz, âlim maskeleri ile istismar etmeleri, insanda doğuştan var olan bu masal yapma ihtiyacını karşılaması yüzünden mümkün olmaktadır. Bu tehlikeden korunmak için dinî hayatın, gerçek münevverlerin ve hakikî din adamlarının kontrolü altında bulunması lâzım geliyor.

6. Din, ipnotizma hareketi gibi bir telkin psikolojisi değildir. Gerçekte dinde telkinin rolü büyüktür. Ancak bu olayda telkincinin ihâneti, yani, samimi imanın dışında telkinde bulunması, kendisine telkin yapılan kimseyi otomatlaştırır, hattâ birçok ruh hastalıklarına kadar götürür. Gerçek dinî önder hem hakikatin telkinini yapar, hem de bu işte belli bir noktaya kadar götürdükten sonra gayeye ulaşma gücünü telkin yaptığı kişinin kendi içsel denemesine terkeder.

7. Din bir iddia değil, belki bir hayattır. Onda insanoğlunun kibriyle yüklü iddiaları yer almaz. Parlak ve tumturaklı kelimeler, malını beğendirmek isteyen satıcının ifadesindeki mübalâğayı andıran hayâlî şişirmeler, hörmet yerinde kulla-

nılması âdet haline gelmiş pek kabarık klişelerle dinin hakikatı ortaya konamadığı gibi, din esnaflığını benimseyenlerin halka bol bol yaydığı kendi dinlerinin başka dinlere üstünlüğü ve başka dinlerin küçüklüğü iddiaları da dinî yüceltmez ve değerlendirmez. Bu insanlar sâde cehaletleriyle kibir, kin, hased ve riyâlarının toplu ifadesini ortaya koymuş olurlar. Dinler arasında hakikata ulaştırıcı karşılaştırma yapabilmek için, bunu yapanların, karşılaştırdıkları dinin her ikisini aynı derecede yakından ve birini kendi içinden yaşamış olarak bilmeleri lâzımdır. Aksi halde yapılan iş bir felsefecinin "felsefe sanattan değerlidir" ve bir matematikçinin "matematik fizikten daha önemlidir" deyişi gibi bir hezeyan ifadesi olmaktan ileri gitmez. Hem dinde mukayeseyi kalp yapacaktır. Bir kalpte iki iman, yani iki aşk birlikte barınmaz ki mukayese mümkün olsun. Âşkın gözünde sevdiğinden daha güzel bir başkası bulunmadığı gibi, inanan insan için inancının konusundan daha kesin hakikat olamaz.

8. Din bir dünya saltanatı değildir. Onun siyasetle ilişkisi olamaz. Tarihimizde şeyhülislâmlık müessesesinin din adına sahip olduğu iktidar ile siyaset yapması, devletin olduğu gibi dinin de içten çökmesinin başta gelen sebebi olmuştur. Dinî makam, ikaz, irşad ve Hakka işaret yeridir, yumruk ve süngü idareciliği değildir. İslâm'da devlet adamının mesuliyeti, salâhiyetlerine üstün olmak gerektir. Bu sözle devlette otoritenin değerini inkâr etmek istemiyoruz. Ancak bu otorite devlet adamı olarak cemaatın selâmeti uğrunda kullanılmalıdır. Devlet adamı iktidarını değil, mesuliyetini Allah'tan aldığını bilmelidir. Hele din adına yüzyılları dolduran entrikalarla cinayetler, ferdin ruhunda barınan asıl ilâhî devlete hakaret ve tecavüz olmuş ve ruhlardaki ilâhî otoriteyi incitmiştir. Sonunda gerçek dinî otoriteye karşı itimatsızlık meydana çıkmış ve bugünkü dindar zümre, ilâhî otoriteden nefret edenlere karşı tam mânasıyle maddeci bir kinle silahlanmıştır. Dini dünya saltanatı olmaktan kurtarıp

en sevimli ilâhî saltanat halinde yaşatan mutasavvıflar da bu şaşkınlık içinde hem çiğnendiler, hem de içlerine karışan sahtekârlar tarafından bulandırıldılar.

9. Din, bir meslek olamaz; o insanlığımızın cevheridir. Bir kısım insanların din adamı diye ayrı bir içtimaî sınıf meydana getirmeleri, dinin bir dünya sanatı haline koyulmasına yol açmıştır. Hepimiz din adamıyız, hep Allah yolunda olmamız gerekiyor. Bu yoldan uzaklaşanları uyarmak hepimizin işi olmalıdır. Bu iş ilimle değil, irşâdla olur. Şu halde din bir irşâd mesleğidir diyebiliriz. İrşâd, Allah'a götüren yolu aydınlatmaktır; bedene değil, ruha çevrilir. Dinin bağlandığı hareket kaidelerini çoğaltmamak ve bunları bir hukuk sistemi halinde ele al[ma]mak en doğru yoldur. Böyle yapılmazsa yüzyıllar içinde sonu gelmeksizin çoğalan kaideler, tenkit ve münakaşanın kapıları da sımsıkı kapanınca, insanı bir sihirbazın veya ipnotizmacının otomatlaştırdığı şuursuz makine haline getiriyor ve dinî hayat bazı eşyanın yapılmasına yarıyan makinenin işleyişlerini andırıyor. Gerçekte ruhsal olan gaye büsbütün gözden uzaklaştı mı o zaman mânasızlıklar, akıl hastahanelerini dolduran sapıklıklar meydana çıkıyor.

Peygamber ve ashab devrinde hoca ve din adamı sınıfı yoktu. Bugün İslâm'ı kurtarmak için aynı samimiyet ve ihlâs devrine dönmemiz lâzım geliyor. Bunun için maaşlı memurları ve devlette idarecileri bulunan diğerlerinden ayrı din adamları sınıfı kaldırılmalıdır. Dinî hayatın yaşanmasında para ile maaşın hiç yeri ve sözü olmamalıdır. Bu hayata önderlik edenlerden düşünürler, ancak bulundukları ilim yerinden maaş almalıdırlar. Bunlar meselâ profesörler, yazarlar ve bilginlerdir. Camilerde ibadet, âyin şeklinden ve gerçek ibadeti öldürücü terennümcülükten kurtarılmalıdır. Hutbe, tekrarlanan bir âdet ve klişecilik olmaktan çıkarılmalı, vaazlar İslâm'ın ruhunu çiğneyen tehditlerle hurafeler ve meddahlıklardan uzak, İslâm ahlâkını günün hayatı içinde ve zamanın dilinde büyük halk tabakasına tanıtma ve yayma vasıtası olmalıdır.

Maaşlı konferansçılığın Hakka ecri olmadığı gibi, halka da hayrı olmaz. İmamlar maaşlarını, mutlaka bağlı oldukları başka bir memuriyetten almalıdırlar. Onlara en yakışan meslek, öğretmenlik mesleğidir. Köy öğretmeni köyün imamıdır. Şehirlerde derece derece okulların kültür derslerini (felsefe, edebiyat, yurttaşlık ve tarih gibi) okutan öğretmenler de bu görevi yapabilirler. Kültür fakültelerinin profesörleri verdikleri ilmî konferansların yanında İslâm ahlâkına ve İslâm cemaatinin düzenine dair konuşmaları ile hatiplik işini ve bazı büyük camilerin imamlığını yapabilirler. Ancak bir iman konusu olduğu için bu işe mecbur tutulamazlar. Düşünürler arasında inanmayanların çoğunluk olduğu devrimizde bu sistem, inananların, ama maaşsız inananların ilim ve fikir hayatına daha fazla girmelerini sağlayıcı olacaktır. İnanmayanların bu işi yapmadığı yerlerde ise cemaat arasından gönüllü imam bulmak güç olmaz. Namazı kılanla kıldıran arasında Allah gözünde ayrılık olmasa gerektir. Böylelikle hem dindarların ilim ve felsefe ile ilgileri kurulup ilim ve din çatışması ortadan kalkacak, hem de din dünyasından para ve menafaat kovularak din adına yapılan soygunculuğa son verilecektir. Dinî hayat, tertemiz kendi gerçek yapısına kavuşmuş olacaktır.

Yukarıda belirtmeğe çalıştığımız özellikleriyle dini, kendisiyle karıştırılan unsurlardan ayırmaya çalıştık. Onun ne olmadığını gösterdikten sonra ne olduğunu tekrar edelim: Psikoloji ile başlayıp yine psikoloji ile nihayetlenen, mukadderâtımızın metafiziğidir. Felsefeden ayrıldığı yer, dinin metodu yargılayıcı akıl değil de onu yer yer kullanmasını bilen ruhsal tecrübedir. İnsandaki ilk uyanışında dinî hayat ruhun bir ihtiyacı olarak gözüküyor. İnsan, Allah'ı arıyor. Bütün varlığı ve bütün sefâletleriyle teslim olacağı Mutlak ve Sonsuz Kudret'i aramamak insanın yaratılışına aykırıdır; bu, insanın elinde olmayan şeydir. Filozof Blondel'in deyişi ile "Herkesin tapacak putları var, dindarlar gibi en dinsiz olanların bile." Ancak bu sonuncular karanlıkta bunalıp kalıyorlar.

Evriminin ikinci safhasında din bir metafizik oluyor. Akıl kendi iktidarsızlığını teslim edinceye kadar dinî arayış akıldan faydalanıyor. Onu her türlü yaşayışında, buhranlı ve huzurlu anlarında kullanıyor. Her çeşit meseleyi akılla çözmek istiyor. Her hüküm ve iddianın peşinde sürükleniyor. Aklın, duyguların emrinde çalışırken kaderi zorlayan her türlü davranışlarından sonra, dinî arayış, onu bir tarafa bırakıp tekrar insanın iç yapısına dönüyor. Kendi kaderimizin sırrını yine kendi içimizde çözebileceğimizin anlaşılması ile dinî yaşayışta üçüncü safha başlıyor. Peygamber'in "Nefsini bilen Rabb'ini de bilir" sözünün apaçık anlaşıldığı bu üçüncü ve son safhada din bir içsel denemeden başka bir şey değildir. İbadetlerin de özünü içerisine alan tasavvuf bu içsel denemenin ta kendisidir. O bir kalp terbiyesi ve aşk psikolojisidir.

Dinin ne olmadığını belirttikten sonra, onun ne olduğunu tanıtmaya çalıştık. O halde dinin gerçek gayesine götürücü eğitim nasıl yapılmalıdır? Şimdi bu konu üzerinde fikir yürütmek kabil olacaktır.

Önce şunu söyleyelim ki, İmam Hatip Okulu, vaktiyle meslek okulu olarak açılmıştı. Biz dinin meslek olmadığını kabul ettiğimizden bu okulların adının değiştirilmesini teklif edeceğiz. İki türlü din okulu olmalıdır. İmam-Hatip Okulları "İslâm Enstitüleri" hâline koyulmalıdır. Bunlar yüksek okul değil, yine lise seviyesinde olacaklardır. Ancak orta kısımları olmayacaktır. Devlet ortaokullarından öğrenci alan dört senelik İslâm Enstitüleri olacaklardır. Yalnız lise kısımları bulunacaktır. Bu enstitülerin programlarında üç zümre derse eşitlikle yer verilmelidir. Ders saatlerinin üçte biri genel psikoloji, tasavvuf ve din psikolojisi ile felsefe, kelâm ve sosyoloji derslerine ayrılmalıdır. Öbür üçte birinde tefsîr, hadîs, fıkıh ve hukuk dersleri ile metodoloji ve dinler tarihi okutulmalıdır. Geri kalan üçte birinde Kur'an ve Arapça ile bir Batı dili mutlaka öğretilmelidir.

İkinci tip din okulları İlâhiyât Fakülteleri olacaktır. Bu fakül-

telerde, İslâm Enstitülerinden farklı olarak, birinci zümre derslere en geniş yer verilmelidir. Yani tasavvufu da kapsayan felsefî kültür, bu fakültelerde hâkim rol oynamalıdır. Din öğretimini softalıktan ve gerilikten kurtarmanın tek çaresi budur. Psikoloji ile başlayarak metafiziğe götüren felsefî kültür tam olarak verilmedikçe, dinin gerçeğine yükselmek kaabil olmayacak ve din anlayışımızla din hayatımız ilkel toplumlarınkinden ileri gitmeyecektir.

Yukarıda dinin ne olmadığı hakkında ortaya koyduğumuz görüşler hem İslâm Enstitülerinde, hem de İlâhiyât Fakültelerinde felsefî kültür içinde ruhlara sindirilmeli; İslam'ı, gerçeği içinde ihyâ edecek gençliğe önce dinin, müsbet ilim, ilim ve din tarihi, mantık sistemi, musikî ve güzel sanat, efsane, ipnotizmacılık, başkalarına karşı koyan iddiacılık, dünya saltanatı ve bir meslek olmadığı, onun bütün bunlardan apayrı ve konusunu metafizikte işleyerek kendine özel bir ruhsal yaşayışın denemesiyle Allah'a ulaştıran ahlâk yolu ve aşk hakikati olduğu hakkıyla anlatılmalıdır. Böylece yetişecek olan nesil, geçmişte olduğu gibi şimdi de türeyen çeşitli isimler altındaki iddialı ve benlikçi, gerçekte din ile ilgisi bulunmayan zümreler, sayıları gittikçe artan sahtekâr kerametciler ve şeyh taslaklariyle şiddetli mücadele açmalıdır.

Onun ilk işi yanlış din anlayışlarıyla din zümreciliklerini ve halk dolandırıcısı sahtekâr şeyhleri mutlaka ortadan kaldırmayı gaye edinen tam bir kültür seferberliği olmalıdır. Şimdiki İmam-Hatip Okullariyle Enstitü ve İlâhiyat Fakültesi gençliği böyle yetiştirilmediği için İslâm'ın ufuklarından uzaktadırlar. Onlar bu hakikat savaşını açmadıkça vebal altında ve İslâm'a ihanet durumundadırlar.

Bugün İslam adı cami kapılarından Kâbe eşiğine kadar ticaret ve soygunculuk hareketlerine bağlanmış bulunuyor. Müslüman cemaatı berbat ve değersiz bir neşriyat ticaretiyle sahtekâr şeyhlerin ve mürşidlerin istismar ve dolan-

dırıcılığına boynunu bağlamıştır. XX. asırda bile büyücü ve bakıcıyla yanyana çalışırken Kur'ân'ı bol bol okudukları halde, Allah'ını arayan ruhların ümit kapılarını tıkayan bu din adamlarının ihanetini tarih asla affetmeyecektir. Filhakika yüzyılların biriktirdiği gelenekler onlara muzır ve meş'um kuvvet oluyor, onlar da ne yaptıklarını bilmiyorlar. Hep nefislerine götüren yollarda Allah'ı arıyorlar.

Son olarak bütün ilkokullarla ortaokullarda ve liselerde yapılmakta olan din derslerinin mânasızlığına işaret etmek istiyoruz. Bugün ismi öğrenci karnelerinin en altına yazılan din dersleri, özellikle yaşı biraz ilerlemiş gençlerde dini küçümsemekten başka işe yaramıyor. Dinî tatbikata ait kaidelerin öğretilmesi, çocuğa dinî ruh ve hörmet aşılayamaz. Din, bütün hareketlerimizin dışında kalan bir hayat ve hareket alanı, bir ihtisas konusu değildir ki, ayrı bir ders ve öğretim yapılsın. Bu okullarda din kültürünü, bütün kültür derslerinin içinde, felsefe, tarih ve edebiyat derslerinde vermek en doğru yoldur. Felsefe, dinin mukadderat metafiziği olan özüne değinecek ve ona götüren yola aklın aydınlıklarını serpecektir. Edebiyat, en kuvvetli din aşısı yapacak kültürü verir. Yunus'tan Âkif'e kadar, "*Hüsn-ü Aşk*"ı ve "*Makber*"i de içerisine alarak gençlere dinî ruhu heyecan halinde aşılayacak en kuvvetli vasıta edebiyattır. Tarihe gelince, İslâm tarihi içinde olduğu kadar, Selçuklularla Osmanlıların yani Anadolu'nun tarihinde İslâm'ın ruhunu hayat ve hareket halinde tanıtarak sevdirecek sayısız örnekler vardır. Bu gerçeklerden faydalanmasını bilen ve millî tarihimizi doğru okutmaktan çekinmeyen öğretmenin, bilgili fıkıh ve kelâm hocasından ziyade dinî ruhu yüceltmekte faydalı olacağı muhakkaktır. Büyük Peygamber'in hayatından başlayarak Hz. Ömer'den geçen ve Alpaslan'ın, Osman Bey'in, Murat'ların, Fatih'in ve Yavuz'un ve bunlar gibi daha pek çok hükümdarların insanlık tarihine vermiş oldukları eşsiz örneklerin bilgisiyle bezenen genç ruhların İslâmî yaşayışı, kâidesi, ahlâkı ve aşkiyle benimsemeleri beklenir. Ayrıca

bir din dersine lüzum yoktur. Din, bütün duygularımızla hareketlerimize ve bütün varlığımıza sindirilmesi gerekli bir kültürdür, bir aşıdır, damarlarımızda dolaşan ve insanlarla temasımızda kendini gösteren bir cevherdir. Sadece Kur'ân'ın ezbere okunması, mâbeddeki saygısız merasim, hac ticaretleri, cehennem ve azap tehditleri dinin dairesinin dışındadırlar. Bugün İslâm âleminde Müslüman kalmadı, pek küçük bir azınlık çıkarsa onlara da bütün İslâm âlemi düşmandır. Din eğitimini, bugünkünün tam tersine, Allah istikâmetine doğru çevirmek, onu hakikatına ulaştırmaktır. Bu bir müceddid görevidir ve mutlaka yapılacaktır.

"Din eğitimi", *Hareket,* V/55, Temmuz 1970 ve "Din eğitiminin esasları", V/56, Ağustos 1970; *TMD*/2.

## AHLÂK TERBİYESİ

Bizde ahlâk terbiyesi meselesi, yakın bir zamandan beri meydana çıktı. Meşrutiyetten evvelki nesiller için ilim meselesi, felsefe meselesi, din meselesi, sanat meselesi vardı; fakat bir ahlâk terbiyesi meselesi yoktu. Bu mesele, az zamanda yapılan şekil inkılâplarının, millî benliğimizi tabaka tabaka soyarak bizden ayıran baş döndürücü inkılâpların sonucu olarak meydana çıktı. Meselenin varlığını, o günden bugüne kadar ortaya koyan hâdiseler devlette ve mektepte, sahnede ve hayatta eksik olmadı.

Enver Paşa, Yahudi Karasu'yu saraya gönderip Türk hükümdarını tahtından indirtirken, yeni devletin gerçek başkanı, Osmanlı sarayını soymanın planlarını hazırlıyordu. Sonra bu adam, daha sağlığında resminin ve isminin önünde eğilmeye, o zamana kadar zilletlere alışmamış bir milleti mahkûm etmek istedi.

Türk milleti, çiğnenen mukaddesatını kurtaracak olan İstiklâl

Savaşı'nı yaptıktan sonra, 1928 yılı baharında o zamanki diktatör parti tarafından İstanbul'a, Cevdet Kerim İncedayı isminde bir emekli binbaşı gönderildi. Bu adam, üniversiteye geldi ve orada derslerinden zorla alınıp getirtilen liselerin son sınıf öğrencileriyle bu üniversitenin profesörlerinin hürmetkâr huzurunda, büyük milletimizin maziye bağlı mukaddesatını tezyif, tahkir, tezlil etti.

Düzme tarih, bu suikasdi takip etti. Millî tarihimize karşı kin duyan bir zümre, tarihimizin, ancak cumhuriyetin ilâniyle başladığını ileri sürerek, varlığı kendilerine kâbus olan mübarek ecdadımızı bize inkâr ettirmek, unutturmak istiyordu. Suikasdciler bu desisenin, benliğimizi kaybettirmenin en esaslı tedbiri olduğunu biliyorlardı. İflâsımızı doğuracak en tehlikeli pusuyu kurmuş oldular.

Meşrutiyetten bu yana, zaman zaman memlekette bir irtica yangını icat etmek ruh düşmanlarının taktiği haline geldi. Hıristiyan mahallelerini yaktırdıktan sonra, "Romalılar, Hıristiyanlar şehrinizi yakıyor!" diye tellâl bağırtan ve Roma şehrinin ahalisini Hıristiyanların üzerine saldırtan zâlim Neron'dan ilhamlarını alan irtica yaygaracıları, muttasıl kendi mazilerini yıktılar, ecdatlarının kemiklerini yaktılar.

Millet çoğunluğunun mukaddesat dediği şeylere hörmetin ne olduğunu anlamayan bir zümre gençliğin, Türk milletinin mâneviyatına ve kendileri gibi düşünmeyenlere karşı aldığı tavır, tüyler ürpertici şekiller almakta devam etti. Neslin üzerinde bir mânevî soysuzlaştırma tesirinin çeşitli cephelerden harekete geçirildiği şüphe götürmez bir hakikattir. Dillerdeki terane ise, hep "kafa ezmek, leşleri yere sermek" gibi engizisyoncuları düşündüren cellât ifadeleri oldu.

Gören göz için, duyan kalp için her cephesi sefaletle sarılmış bir şehrin çocukları, sosyal yardım teşekkülleri, yolsuzlukla, dilencilikle, kadercilikle, iptidaîliklerin her çeşidi ile mücadele dernekleri kuracak yerde, gayesi siyaset olan yüksek

sandalyalara ulaştırıcı cemiyetler kurdular. Genç nesillerin omuzlarına, içtimaî ve ahlâkî mesuliyetler yükleyen millet, bu teşekküllerin bir çoğundan vicdanına mukabele görmedi.

Bu misâller, bir ahlâk meselesinin cemiyette barındığına kâfi delildirler. Asrımızın başından bu yana içinde yaşadığımız mânevî buhranın çok ve çeşitli sebepleri olmak lâzım gelir.

Her şeyden evvel, son asrın inkılâpları yapılırken millî hayatımızın iyiden iyiye sarsılması, millet mukaddesatının mevhum ve müstakbel bir kazanç uğrunda feda edilmesi, ahlâk sarsıntımızın esaslı sebebidir. "Eski gidecek, yeni gelecek" diye millî tarihe, hem azar azar, hem toptan veda edilmek istendi. Gelenekler, kendi yarattıkları genç nesiller tarafından itham edildi.

Millet bünyesindeki değişiklik, kötü denen bir manevî varlıktan iyi denilen bir maddî hayata geçilmek suretiyle yapıldı. İnsanın iç terbiyesi, olanca kahrı kullanan bir zihniyet tarafından ihmal edildi. Madde sahasında yapılan inkılâp, birer birer, milleti, dini, aileyi, ahlâkı inkâr eden komünizm ismindeki ucubenin varoşlarına kadar götürdü. İnsan hayatına kıymet vermesini bilen, verdirmeye muktedir bir zihniyet hayatımıza hâkim olmaktan pek uzak kaldı. Mektepte öğretmen huzurunda, dairede âmir huzurunda, insanlık şerefine lâyık olduğu en ileri itibarı göremeyen, sokakta nakil vasıtalarındaki sürat hevesinin, meslek hayatında âmirin keyfinden kaynayan kibir ve tahakkümün esiri sayılan insan, hiçbir sahada, halkın en muhteşem heykeli olarak şahsiyetiyle karşı karşıya getirilmedi.

Cemiyette, mesul insan ideali yaratılmadı. Her ferdin bulunduğu yerde, sade vazifesini yapmış olmasiyle halka minnettarlıklar yüklendi. Mesuliyetin hesabı hayatımızda her zaman kuvvetle ve intikam iradesiyle soruldu; hiçbir zaman mesuliyet hür bir vicdan ideali halinde benimsenmedi. İmana dayanan ve ideal olan mesuliyetin yerine, ferdi hilekârlıkla

korunmaya mahkûm eden ve kalbi tazyik içinde çürüten korku hayatımıza hâkim oldu.

Mürebbiler, feragat örneği veremediler. Fedâkarlık duygusu, zekânın asla uzlaşmadığı bir gerilik halinde hareketlerimizi terketti. Bir millet üniversitenin ileri basamaklarında nesle örnek olanlar, ölçüsüz kitap ticaretinden çekinmediler. Ahlâk ve millet duygusu, bizi Garblılaştıran teknik değer sahiplerinin tenezzül etmeyeceği geriliklerin yanında yer aldı.

Otorite, tahakkümle yerleştirildi. Yüksek mevkilere tırmanabilenler, iradelerini halka tahakküm edici bir kılıç haline getirmeyi ideal sandılar. Aşk ve imanın tahtı üzerine kurulmuş olmayan otoriteler, kendilerine demokrasi düşüncesinin fiskesi dokununca, arkalarında tam bir anarşi bırakarak yıkıldılar. Eski şiddetlerin yerinde şimdi nizam düşmanlığı, anarşi iştihası hüküm sürmektedir. Her türlü otorite tecrübelerine karşı duyulan gayız, şimdi vicdan ve vazifenin otoritesini de içimizde imha etmektedir.

Gerçekte ileri bir nizâmın, kendi içsel kuvvetleriyle birleşmesi demek olan demokrasi, çok geri, açık bir anlayışsızlığa kurban edilmiş ve onun dış kuvvetleri ilmî, ahlâkî ve sosyal denemeyi nefisinde toplayan ruhî dinamizmi otomatizm ile karıştırılarak, hiçbir tesir altında olmaksızın meydana gelen cemiyet hareketleri tarzında anlaşılmıştır. Hakikatte çok ve karmakarışık olan tesirlerin içselleştirilmesi, dıştan bakan gözlere tesirlerin yokluğu vehmini vermektedir.

Bunun için demokrasi sisteminin, psikolojik ve geleneksel âmillerin hareketlerimize şuurla hâkim olmadığı yerlerde, her sahada cemiyet için bir anarşi sistemi olması istenmektedir. Parti mücadeleleri ile gazetelerin yaşattığı zihniyet, ilk öğretim ve bazı gençlik derneklerinin çalışma tarzı, ruh nizamını çiğneyerek içgüdüler ve refleksler nizamına itmek isteyen berbat bir demokrasi anlayışının örneklerini ortaya koymaktadırlar. Zira, demokrasi bizden ileri bir anlayış,

yüksek bir kültür, bir seviye ister. Böyle olmazsa, hakikatte, hürriyetimizin gerçekleşmesi demek olan demokrasi, hürriyetlerimize tecavüz sistemi teşkil edecektir. Hayattan birkaç misal ile bunu anlatalım:

1. İstanbul'da şoförler bu mânada hür olduklarından, caddelerden geçen fertlerin, insanca gezip dolaşmak hürriyetleri yoktur. Hele asabî bütünlükleriyle, sabahtan akşama kadar aynı ruh muvazenesiyle iş görebilecek insan halinde yaşamak hürriyetleri böylelikle mutlak surette ellerinden alınmıştır.

2. Şark'ın pek tipik bir siması olan dilenci hür olduğu için, her birimiz sokakta durdurulup bir izzetinefis karşılaştırmasına mahkûm edilmeden yaşamak hürriyetine mâlik olamayız. Öteden beri, kendilerine rozet dağıtma vazifesi verilen ilkokul çocuklarının manevra kabilinden bu izzetinefis yaralanmasına doğrudan doğruya mahkûm edildikleri de esefle kaydedilmelidir.

3. Yine Şark'ın pazarlıkla alışveriş usulünün, evvelki hâdiseler gibi her iki tarafın kayıtsız ve şuursuz hürriyetini bol bol yaşatan bir hâdise olmasına rağmen, karşılıklı itimatsızlık ve ekonomik bir şekavet tarzı teşkil ettiği şüphe götürmez bir hakikattir. Pazarlık, hem de bir memlekette ekonomik nizâmı her an sarsabilen bir tehlikedir. Ve pazarlıkla alışveriş yüzünden, hiçbirimiz bir malı her zaman gerçek değeri üzerinden satın alma hürriyetine sahip değiliz. Cemiyet karşısındaki çeşitli mesuliyetlerimizi yıkıcı olan bu acayip hürriyetler, hayatın daha ileri basamaklarına tırmanarak, çalışma hürriyeti, basın hürriyeti, kadın hürriyeti, çocuk hürriyeti diye adlandırılıp gerçekte hür iradelerimizin katili oldular. Vaktiyle cemiyette hâkim olan loncalar kaldırılarak iş seçimi fertlere bırakıldığı halde, fertlerin çalışma kabiliyetlerini tayin ve teşebbüs imkânlarını sağlamak gibi müdahalelere baş vurulmadığı için, bugün iş sahasında hiçbiri ehil olmayan ve bizi Batı medeniyetinin seviyesine yükseltmeye kabiliyeti bulunmayan teşebbüs sahipleriyle karşı karşıya kaldık.

Basın hürriyeti, basında şuur ve içtihad bırakmadı. Neşredilen içtimaî, edebî veya siyasî organların birçoğunun ticaret vasıtası haline geldiğini görüyoruz. Yazılanların ve yapılanların şaşkına döndürücü fırtınası arasında nesil, kanaat sahibi bir vicdan arıyor.

Kadın hürriyeti, kadını yalnız bıraktı. Cemiyette fertlerin ve zümrelerin karşılıklı sahip oldukları mesuliyet duygusunun inkârından ibaret bir anlayışa bağlanan bu fikir, hakikatte kadını yapabileceği birçok şeyler üzerinde kabiliyetsiz hale getirmekten başka bir şeye yaramadı. Türk kadını devlet idare eder, İslâm kadını ilim neşrederken birçok mesuliyetler ve kayıtla bağlı idiler.

Çocuk hürriyeti, çocuğu sokakta ve nihayet yalın ayak, şehirlerin büyük caddelerinde sahipsiz bıraktı. Tekrar edelim: Bunlar hürriyet değil, ruhumuzu kullanma cehdini kaybetmek, hayata hizmet fedakârlığını çok görmek ve böylelikle insanı, serazadlığa, iptidaîliğe, şuursuzluğa, yani nizâmsızlığa terketmektir. Bu, her tarafa sıçramak isteyen dümensiz hayatın şuura karşı koymasıdır. Medeniyet, işte bu hayatı dümenleyen, ona lâyık olduğu en feyizli ve yaratıcı istikâmeti gösteren şuurdur. Bir kelime ile, medeniyet, nizâm demektir. Kaidelerle, geleneklerle ifade olunur. Genel olarak basının büyük çoğunluğunun yaşattığı karaktersizliğin yanında memleketin kendine mahsus bir edebî ideale sahip olamayışı, bir Anadolu romantizminin doğmamış olması, ahlâkî yapımızın desteksiz, hayatsız kalmasına sebep oldu. Çocuklarımızı bizim bünyemizden fışkıran bir sanatın sıkı terbiyesine tâbi tutma imkânından uzak yaşamamız, zamanımız gençliğini iradesiz bırakan birçok hoyrat ve hodgâm duyguların onda nemalanmasını kolaylaştırdı.

"Sanat, sanat içindir", doğru. Ancak ilâve etmek lâzım: "Sanat insan içindir ve insan yapıcıdır!" O, kendine mahsus olan gayesi içinde insan yaratır. Belki her türlü idealiniz, önce

sanat kazanında kaynarlar, sonra kendi kalıplarına dökülürler. Sergilerden, dünden bugüne doğru ve tabiî evrimle yuğurulup gelen, varlığımızı bize ihtar edici müzelerden, idealist ve iradeler yaratıcı, hamleci bir musikî kültüründen mahrum cemiyetimiz, çocuklarını, içerisinde iradenin bunaldığı ve muhayyilenin tamamen pasif hale gelerek uyuştuğu sinemalarla ruhî, ulvî hislerden sıyrılıp hayatı muhafaza esasına dayanan mücadele içgüdüsünün kıyılarına indiren spor sahalarının kapılarında perişan ve sahipsiz bıraktı. Hakikatte sinema yorgun ve ihtiyar ruhların dinlenmek ve avunmak için, spor ise yorgun vücutların kımıldamak için koşacakları yerdir. Gençlik ve iradenin yaratmak için atılacağı yerler, bunlar değildir.

Ahlâk terbiyemizi her sahada çürütücü olan bütün bu sebepler neticelerini yaratırken, en acıklı olan hâdise, üniversitenin mutlak ve mevtaî bir sükût ile hareketsiz kalmış olmasıdır. Üniversite, her zaman kendisini, ancak kendini yaşatmağa memur bir bünye, bir kadro, şöhretle çerçevelenmiş bir taht mevkii telâkki etmiş ve Türk cemiyetinin bütün mânevî sahalarda mürşidi ve mesulu olması gerektiğini gösterir bir tek hareket yapmamıştır. Bütün nesillerin gençlik devrini çatısı altında geçirmeğe mahkûm oldukları bu müessesede, Türkçülük fikri etrafından başlayarak az zamanda devlete iltihak eden bir hareketten başka, hiçbir fikir ve ahlâk ideali barınmamıştır. Üniversite ya devlete karşı veya kendi içerisinde, daima siyaset yapmıştır. Nihayet muhtarlığını da ilân ederek, bu hususta millet huzurunda hiçbir hesap vermeyeceğini kâfi bir teminat altına almış bulunuyor. Mesuliyet iradesini o, kendi varlığında boğmuştur.

Karşısında bulunduğumuz ahlâk terbiyesi bunalımını önleyecek ve millet hayatında, mektepte ve ailede istediğimiz ahlâkî esasları geliştirecek olan tedbir neler olabilir? Şimdi onu araştıracağız.

1. Her şeyden evvel memlekette ilim esaslarına dayanan

tarafsız ve tam bir tarih kültürünün geniş bir neşriyata bağlanması ve mekteplerde büyük önemde yer tutması lâzımdır. Zira insanı, kendine getirmeden önce, ufuklarındaki sisleri dağıtmak şarttır. Bugünü ve bugüne mıhlanmış varlığını olduğu gibi tanıyabilmek için mazinin tam olarak ve en derinlerine kadar bilinmesi lâzımdır. Millet kültürü tarihle başlar, felsefede nihayetlenir. Sanatlar bu kültürün devamlı besleyicisidir. Yalnız şu küçücük görüşün de görüş olması sebebiyle felsefî karakter taşıdığı düşünülürse, kültürün felsefe ile başladığı söylenebilir. Ancak ilham kaynaklarımızın çoğu tarihtedir.

2. İnsansız, müsbet ilim yapılacağını zanneden safdillerin kendinden geçen atılışlariyle son asırda dinden kurtuluyoruz müjdesiyle tabiata atıldık. Mâbedde bunaldığımızı ilân eden feryat, az zamanda tabiatı ve tabiat varlıklarını putlaştırmaktan çekinmedi. Bu yüzden, son nesillerin iç terbiyesi korkunç bir şekilde ihmal edildi. Eşyayı ruhlaştıran idealist dünyanın yanında, ona uyduğumuzu zannederek, insanı eşya haline getirdik. Cehlin ve gafletin düşürdüğü bu uçurumdan kurtulmamız lâzım geliyor. Çocuklarımıza, basınımıza, radyomuza, sahnemize ve mektebimize; milletin, dinin, sanatın, ahlâkın konularına bağlı derin bir iç terbiyesi vermek lâzımdır. Bize iç terbiyesinin ilk lâkin çok mühim olan egzersizlerini hazırlayıcı ilkokul lâzımdır. İlkokullarda tabiat bilgilerinin yalnız müşahedeye dayanan duyusal kültürüne verilen inhisarcı önem, çocuklarımızı ancak iptidaî cemiyetlerin avcılık hayatına hazırlayıcı değerdedir. Din terbiyesinin yokluğu, şimdiye kadar çocuklarımızı kendine yeter bir irade imişler gibi yetiştirerek gençlikteki her türlü feragati boğucu gururu hazırlamış ve sade kendi istikbalini düşünen, kendi kibir ve menfaatini okşayanları putlaştıran hodgâm bir nesli meydana çıkarmıştır. İrademizin her günkü hayat zaruretlerinin ötesine geçerek büyük ve ebedî eserler yaratamayışının sebebini burada aramak lâzımdır. Bizim

kurtuluşumuzun ilk müjdesi, ilkokulda başlayacak olan iç terbiyesi olacaktır.

3. Millî eğitim denince, bir milletin dil ve geleneklerine aykırı olmayan bütün irfan müesseseleri akla gelebilir. Memleketimizde bu kelimenin, henüz mânasına tam olarak hak kazanmadığını düşünürken, yabancı mekteplerle yabancı dillerde öğretim yapan liselerimizi Japonya'dan başka dünyanın medenî memleketlerinde hiç görülmeyen bu ucûbeyi hatırlamamak kabil olmuyor.

4. Bize bir millet sahnesi, millet üniversitesi lâzım. Sahne ve üniversite halkı ileri bir seviyeye doğru yükseltirken aynı zamanda onunla kader ve "hikmet=sagesse" beraberliği yapılmalıdır. Cemiyeti küçümseyen ve sade onu tezyif eden bir sahne ile, cemiyetle alâkasız bir üniversite, cemiyetin ahlâk eğitiminde muzır ve menfi rol oynayabilirler. Cemiyetle sahne ve üniversite arasında vicdan ve kader başkalığı değil, ancak seviye başkalığı olmalıdır. Üniversitesi halkına sırtını çevirmiş bir memlekette tekâmül ve inkılâp sadece birer kelimeden ibaret olur. Radyonun da en iyi bir ahlâk terbiyesi vasıtası olduğunu unutmayalım ve onu halkın isteğine en uygun bir zevk âleti olmaktan kurtaralım.

5. Cemiyetimizde idealist bir estetik dâvası açılmazsa kalbimizin ufukları karanlıkta kalacaktır. Çocuklarımızda ve en fazla kızlarımızda büyük sanat terbiyesine ileri derecede önem vermeliyiz. Güzel sanatlardan birine sahip olmayan kadın, herhalde eksiktir. Sanatla birleştirilen iç terbiyesi, gençliğimizin ve kadınlığımızın gerçek ahlâk kaynakları olabilir.

6. Mesuliyet ve fedakârlık örnekleriyle nesle sunulmuş bir sosyal yardım telkinine muhtacız. XX. asır, sosyal yardımlaşma asrıdır. Artık büyükler diye, maaş bareminin yüksek derecelerinde bulunan ve en geniş bir idare cihazına emirler verebilen insanlara dememeliyiz. Cemiyete, mesuliyet ve fedakârlık duygulariyle nefsini vakfetmiş, şöhretle, servetten

ve kuvvetten uzakta yaşayan insanlara büyük demeliyiz ve genç nesillere bunların hareketlerini "büyük hareketler" diye tanıtmalıyız. Önce kitaplarımızın kabına, meydanlarımıza ve kürsülerimize ahlâk vermekle işe başlamalıyız. Müdahane ve gurur bizi belki her şey yapar, ancak ahlâk adamı yapamaz.

7. Bize teknik okuldan daha çok idealist insan yetiştirici mektepler lâzımdır. Öyle mektep ki, onda ilim, ilim olduğu için, yani hakikat verdiği için sevilmeli. Menfaat hayatımızdan orada kovulmalıdır. Menfaat yaşamak ister, ahlâk yaşatmak ister; bir arada asla barınamazlar.

Yine idealist ve millete bağlı bir basın âlemimiz meydana gelmelidir. Bugünkü anarşi, muvakkat bir zaman için konulacak geniş ölçüde kayıtlarla önlenmeye muhtaçtır. Yoksa millî vicdanın kendiğilinden durulacağını ummak beyhudedir.

8. Ahlâk terbiyemizin sağlam temellere dayanması için saydığımız bütün çarelere başvururken, bu çareleri müessir kılmak, dayanıksız toprakların altındaki derin tabakalara inmek ve bu işte başarı yolunda bütün nizamını kaybetmiş olan bugünkü hayatımızın mücadelemize karşı koyacak kuvvetlerini yenebilmek için, otoriter bir gidişe söz vermeliyiz. Tehlikenin büyüklüğü, hataların derinliği, atılan adımların uygunsuzluğu nisbetinde bugün otoriteye ihtiyacımız vardır. Zarifâne teklifler, kuru nazariyeler ve boş sözler devrinde değiliz. Hayal ile kendimizi ve nesilleri çok oyaladık. Hakikat acıdır ve hakikatin aşısı acılığı nisbetinde çetin ve yıpratıcıdır. Buna otorite derler. Tabiat nizâmındaki zarurî oluşlar, otoritenin tabiattaki ifadesi olduğu gibi, ahlâk nizâmımızın da kanunları vardır. Eğer biz o kanunlara inanırsak, tabiatta olduğu gibi onun hüküm sürmesi lâzım geldiğini de kabul etmeliyiz. Otoritesizlik mânasına kullanılan hürriyet, bu kanunlara inanmayıştan başka bir şey değildir. Ahlâkın emirlerini sevimli ve istenilir yapmak, terbiyenin asıl işidir.

Bütün bu çarelere başvurmak suretile ulaşmak istediğimiz

ahlâk ideali, millî mukaddesatına sahip, milletini bütün milletlerin üstüne çıkarmayı gaye edinen, modern medeniyetin istediği şahsiyeti yetiştirmektir. Bu gayeye ulaşmak için terbiyenin alacağı istikamet, ferdiyetçi, ruhçu, spritualiste ve milliyetçi gidiştir. İlkokulda çocukla teker teker uğraşmak, onun iç hayatiyle temasa girmek, ona mukaddesatı örneklerle aşılamak, genci iradeci bir sanat kültürüne fasılasız tâbi tutmak; ilkokuldan yüksek öğretime kadar terbiyecinin tutacağı yol, bu olmalıdır.

Bir ahlâk terbiyesi kurma yolundaki çalışmalarımızda okul ve öğretmeni ilgilendirecek olanlar elbette az değildir. Bunlar arasında pratik sahada en başta aklımıza şunlar geliyor:

1. Şimdilik; ilk ve orta okulla liselerin son sınıflarına, yani her devrenin son sınıflarına, pratik ahlâkı esas olarak kabul eden, Şark ve Garb yani İslâm ve Batı tefekkürünün her ikisiyle beslenen ahlâk dersleri konulmalıdır.

2. İlk öğretmen okullariyle, öğretmen enstitülerine, iç terbiyenin alacağı istikamet, ferdiyetçi, ruhçu (spritualiste) ve idealist bir istikamet olmalıdır.

3. Liselerin çok kollara ayrılması, ilmî kültür bakımından olduğu gibi, fertlere, cemiyette muayyen işler yükleyerek onları mesul edici olmak suretiyle, ahlâk bakımından da Türk gencinin daha mükemmel yetişmesinde âmil olacaktır.

4. Kız ve erkek öğretiminin terbiyedeki hususiyetlerini ayrı ayrı belirtmek ve kızların terbiyesine şimdikinden daha büyük önem vermek gayesiyle, liselerde kız ve erkek öğretiminin ayrılması lâzımdır.

5. Millî kültür ve hayatiyle teması ve hayatın her sahasında millete bağlılığı temin edilmek üzere, bir zaman için, üniversite muhtarlığının kaldırılması zaruridir.

Bugün, alınması gerekli olan bu pratik tedbirler, yarınki Türkiye'de ciddî ve esaslı bir ahlâk terbiyesinin elemanla-

riyle esaslarını hazırlıyacaklardır. Bünyesinin birçok tarafları yabancı dileklerle yoğrulmuş olan Türkiyemizde gerçek Türk ahlâkının, değerli insan şahsiyetinin ve fazilet idealinin doğmasını istiyorsak, hiç vakit kaybetmeden millî hayatımızın kaynaklarında bulacağımız kuvvet ve hayat unsurlariyle dünya sahnesine atılmamız ve Müslüman Türk'ün ancak kendine has olan şahsiyetini yabancı ideallerin esaretinden kurtarmamız lâzımdır.

*TMD*/1, 2 (İlk defa nerde neşredildiği tespit edilemedi).

## OKULDA AHLÂK

Bahsetmek istediğimiz, ahlâk terbiyesidir. Yoksa ahlâk evde başka, okulda başka türlü olamaz. Biz bir adamın şahsî hayatında ahlâksız, aile ve siyaset hayatında ahlâklı olabileceğine inanan, insan ruhunu yamalı bir bohçaya benzeten görüşleri dalkavuk felsefesine bağışlıyoruz. Ahlâk bir türlü olur. Yalnız onu mektep sıralarındaki gence nasıl aşılamalı? Terbiye pek ince bir sanattır. Ahlâkî terbiyede ise insan ruhuna bağlı en ince değerleri işleyecek bir sabır ve maharet lâzımdır. Bunun için yeni ahlâk kuramları meydana koyacak veya tanınmış ahlâk görüşlerinden birini müdafaa edecek değiliz. Hepimizin ve bütün insanlığın ahlâkî üstünlük diye tanıdığı ruha mahsus karakterlerin okulda kazanılması imkânlarını araştıracağız.

Ahlâk vericilikte en esaslı iş, örnek olmaktır. Şu halde mürebbi yani muallim ve müdürler, talebeye örnek olmalıdırlar. Gence kazandıracağımız ahlâkı, ona ancak kendi hareketlerimizle aşılayabiliriz. Gençler, iyilik ve fenalıklariyle, mürebbilerin manevî varlıklarının bir nevi çıkartmasıdırlar. Biz onlar-

da kendimizi gördüğümüzü unutmayalım. Birer ahlâk ülküsü olan dinlerde velîler örnektirler, nazariyeler vaz etmezler. Ve ruh terbiyesi yolunda halkı zorlamadıkları halde, halk onların arkasından koşar. Sade varlıkları bir çağırıştırır, bir kuvvettir. Varlığımızın, yetiştireceğimiz nesil için bir kuvvet olmasına çalışalım. Özümüzle sözlerimiz arasındaki başkalık, genç ruhlar için en müthiş zehir tesirini yapar. Gençlik karşısında imtihan vermekte olduğumuzu unutmayalım. Bu hususta bizdeki eksiği tamamlayacak olan, imtihanını başarı ile vermiş tarihin örneklerile dolu ananeyi gözden kaçırmamak lâzımdır. Örnek olma işinde ananeyi inkâr etmek bizi dümensiz bırakır. İnsan kalbi iyiliğe vurgun olduğundan, ananede geçen devirlerin fenalıkları kaybolmuş, herhalde bir takım üstün değerler canlı bulunmaktadır. Milletimize ait ananelerden hangisinin fenalığını iddia edebiliriz? Kuşları satın alıp hürriyetlerini bağışlamaktan tutunuz da büyükler yanında bacak bacak üstü oturmamaya varıncaya kadar ananelerimizin hepsinde tarihimizin bir kısım ruhu saklıdır, hepsinde merhamet veya adalet destanları okunur, hepsini çocuklarımıza anlatmalıyız. Yoksa terbiyede elsiz ayaksız kalırız.

Ahlâk terbiyesinde mektebin aile ile elele vererek işini onunla paylaşmasını isteyenler, ailenin bugünkü yapısının farkında olmayanlardır. Bunlar aynı zamanda sosyolojide "aile ile devletin evrimi kanunu" denilen ufacık bilgiye de sahip değiller. Aile, ilk insan cemiyetinin bütününden ayrılmıyordu. Daha sonra cemiyetin bütün yapısından ayrı bir varlık olduğu halde nüfusu çok, vazifelerinin sahası pek genişti. Aile geçirdiği evrim esnasında nüfusunu azalttı ve bu vazifelerini de azar azar kendi üzerinden attı. Bugünkü aile ancak kendi dışında hazırlanmış olan her türlü düşünüşle hareket şekillerini kabul edici, edilgin bir kurumdur. Onun yapıcı iktidarı yoktur. Devlet ise, ailenin tam tersine bir evrim geçirmiştir. O ilk cemiyetten bugüne kadar gittikçe genişlemiş ve vazifelerini artırmıştır. Ailenin bıraktığı vazifeleri o eline aldı ve

yenilerini de bunlara ilâve etti. Bugünkü devlet bizi her tarafımızdan kuşatıyor. Yük taşıyıcıya, satıcıya, muallime, işçiye, sanatkâra gideceği yolu o çizmektedir. Sanat ve ticaret hayatı gibi ailenin de şu veya bu şekiller alması devletin ortaya koyduğu zaruretlerin eseridir. Ruhumuzdaki evrim bakımından hepimiz, ailelerimizin değil, devletin çocuklarıyız. Zengin veya fakir çocuğu olabilmek ailelerimize bağlı bir iştir lâkin ruhumuzun terbiyesinde ailenin rolünün ne kadar azaldığını görmek için, vaktile ayakta veya başı açık su içmeyen en koyu taassup sahibi ihtiyarların sinema iptilasına kendilerini kolaylıkla kaptırabildiklerine bakmak kâfidir. Bugün ailenin yapıcı rolü hemen hemen sıfırdır, diyebiliriz. Fakat her şeyi devletten beklemek hakkımızdır. Zira hayatımızın düzen vericisi yalnız odur.

Okul, ahlâk hayatımızda etkin yani yapıcı olan devletin kurduğu büyük aile ocağıdır. Yarınki cemiyetin bütün karakteri, duygu ve düşünüşleri burada hazırlanır. Terbiye ediciler bu büyük ailede baba rolünü yapacaklardır. Hocaya babadan çok şeref bağışlayan anane elbette isabetlidir. Baba ancak gökten yere indirir amma, hoca yerden göğe çıkarabilir. Muallim, hareketlerile bilgilerini ve düşünüşlerini birleştirmiş örnek olan babadır. Çocukluk ve gençlik çağlarının büyük kısmı onun himayesinde geçmektedir. Çocuklarımızı hayata hazırlık çağlarının en fazla zamanında onlara teslim ediyoruz. Bugün babanın, her bakımdan çocuk üzerindeki tesiri mualliminkinden pek azdır. Gençliğin vicdanının yapıcısı pek geniş ölçüde muallimlerdir. Bir devrin vicdan hatalarını, o devir neslini yetiştirmiş olan muallimlerin ruh düşkünlüğünde aramak hakkımızdır. Ve nesli, içine düştüğü uçurumdan ancak muallim kurtarabilir. Gandi muallimdi, ilk mektep çocuklarını yetiştirmekle işe başlamıştı. O, cemaatın başında bulunan imam rolünü yapmakla zaferine ulaşıyor.

Muallimin, her şeyden önce kendi şahsını örnek vermek suretile, talebenin ruh ve ahlâkı üzerinde yapacağı işler şüp-

hesiz pek çoktur. Bunların en başında merhamet ve adalet duygularını aşılamak gelir. Hoca talebisine karşı baba gibi merhametli olmalı, zulüm yapmamalıdır. Zulüm, kötü sözle, gözden düşürmekle, küçük görmekle, bir de intikamcı metodlarla not vermekle yapılır. Bu vasıtaları kullanan hoca gelecek nesiller ve insanlık için zâlim hazırlamaktadır. Bazan mektepte en pısırık olanın hayatta zâlim ve ceberut karakter kazandığına bakılırsa o adamın, bu karakteri kendilerinden zulüm gördüğü hocalarından almış olduğuna hükmetmelidir. Daha mektepte iken köylünün altınlarını nasıl toplayacağını hesaplayan doktor veya hangi vasıtalarla apartmanlar sahibi olacağını tasarlayan hukukçu genç, elbette hocalarından insanî bir merhamet terbiyesi almamış demektir; bu yolda örnek verecek hocalardan okumamış demektir. Genç ruhlara karşı merhametsizlik, fena hareketler karşısında mürebbilerin kullandıkları tek vasıta olan ittiham ve hakarette de gözüküyor. Sanki mektep, iyilerin rekabet ettiği bir müsabaka yeri imiş gibi çok kere mürebbiler fena karakter taşıyan talebeyi hocanın cehennem vaazı gibi, tehditlerle hakaretlere boğuyorlar; sonunda elbette o gençten bir ahlâksız tipi elde edilir. Halbuki mektep ruhları iyileştirecek, gençleri iyi ahlâk sahibi yapabilecek bir kurumdur. Muallimin işi iyilerle öğünmek değil, genç ruhların hepsini iyi ve ahlâklı yapabilmektir. Talebenin fenalıkları karşısında bağlandığımız ittihamlarla hakaretler iyi düşünürsek kendimizedir. Ancak gençlere merhamet duyguları aşılayarak, onu kalp şefkati ile karşılayarak millet ve insanlık için hayır yapıcı bir hale getirebiliriz. Kendileri gibi mektep sıralarında bulunan bir genç kızı aldatmakta hem de kendi için müthiş bir gaddarlık, bir merhametsizlik bulunduğunu talebeye anlatmak kolaydır. Çünkü her gencin aldattıklarile yarınki hayatımız iffetsiz kadınlarla dolabilir ve bu iffetsizlerden herbiri onları aldatmış olan gençlerden birisinin çocuklarına ana olurlar. Buna gençler kalplerinde eğer şimdiden razı iseler bu

yolda yürüsünler. Yoksa tereddüt ve şüpheler içinde biraz düşünsünler. Zira imanın yolu şüphedir. Bu imanın yolunu, gençlere telkin ettiğimiz merhamet ve şefkat sistemi içinde çizebiliriz. Zorluk daima kuvvetsizdir. Kalbin emirlerinden daha zorlu kuvvet bulunamaz.

Adalet, okulda her an hâkim olması istenen bir ruh kuvvetidir. Muallimin, merhameti içinde tam manasile âdil olması, onun genç ruhlara tesir kuvvetinin en büyük sırrıdır. Muallim, para veya mevkiinde kalmak ve daha yükselmek için adalete uygunsuz vasıtaları kullanmağa başladığı zaman ruhlar öksüz kalır, kalplerde sefalet başlar. Adaletin icabı mutlak suretle bir türlü mektebin bulunmasını ister. Kumar ve piyango iptilalarını yıkar. Kumar ve piyango iki bakımdan felâkettir. Ekonomi bakımından, paranın çok ellerden alınarak bir ele geçmesi muvazenesizlik doğurur; bu, açık bir adaletsizliktir, felâketlere kadar götürür. Ahlâk bakımından ferdî iradeyi talih ve tesadüf elinde harap ede ede ruhu kötürüm hale getirir, çürütür, dejenere edici vasıtalardan biridir. Hem de kumar ve piyangoda herkesten toplanan paraların kendi eline geçmesi hırsı, insanı başkalarına düşman, korkunç bir hodgâm haline koyar, başkaları için yaşama emellerini yıkar. Velhasıl bunlar, meşru gözüken bir vasıtadan istifade ettirici, başkalarını yolma ve soyma yollarıdır. Gençleri bu ruh sefâletlerinden iğrendirmeliyiz. İmtihanların talihe bağlı piyangoya benzeyen taraflarını tamamile düzeltmeli, tesadüflerden büsbütün kurtarmalıyız.

Kalbe bağlı bulunan vicdan hükümlerini bu saydığımız belâlardan kurtarmak için kalbin terbiyesi lâzım. Ve zannediyorum ki en çok ihmale uğrayan, kalp terbiyesi veya duyguların terbiyesi dediğimiz bu ruh hareketidir. Bu terbiyenin temeli, her temasta gence korku yerine sevgi duyurmaktır. Genç ruhtan mektep korkusu, muallim korkusu, imtihan korkusu gibi duyguları silmeli, ona mektep, muallim ve imtihan sevgilerini aşılamalıyız. Mektep bir çilehâne, muallim dehşe-

tiyle, kırık notiyle bir korku heykeli, imtihan bir mihnet ve ceza şekli olmamalıdır. Bunlar birer sevgi kaynakları, ruhları bütünleyici vasıtalar, kalbimizin ülküleri olmalıdırlar. "Sınıfta bırakırım, mektepten kovarım, döverim, ezerim" diyen muallim daha başlarken bitmiş ve kendisine emanet edilen genç ruhları da kurutup bitirmiş demektir. Muallim talebeye, onların ruhuna örnek getirici bir "arkadaş" olduğunu bilir ve bu fikrin sevgisini aşarlarsa onları kurtarabilir, onlara destek ve kuvvet olabilir, onların körpe iradelerine hareket verebilir. Böyle olmazsa kahve köşelerinden mektebe çekecek kuvveti hiçbir yerde aramasın! Kalbi kurtarılamayan gençlik, sporun hodgâm bir müsabaka halini alan gayesiz ifratları içine yuvarlanır. Bu ifrat içinde ise maddeye aşırı bağlanma dolayısile insanlığından kaybeder, hayvan hayatına yaklaşır. Sinema hayallerinde avunma ve alkış fırsatları kollar. Sinemanın ahlâkımız için bir zehir olmasına rağmen büyük bir ticaret kurumu olması yüzünden gittikçe genişlediğini biliyoruz. Sinemada ruh, yaratıcılığını ve her türlü çalışmasını kaybediyor. Uyanık iken, muayyen amaçlara çevrilmiş bir rüya görmek istiyoruz. Çalışmak istemiyoruz. Ruh tembelleşiyor ve edilgin hal alıyor. Filmlerin pek çoğunda görülen ve sosyoloji mektebinin ilâhlaştırdığı her kalabalıkta çınlayan alkışların takdis ettiği şehvet ve muvaffakiyet duyguları neslimizin dejenere oluşunda önemli rol oynamışlardır. Sinemada hep şehvetin çocuğu olan sevgilerle hoyrat muvaffakıyetleri alkışlayan şuursuz kütle içinde yarınki cemiyetin en büyük işlerini başarmaya hazırlanan gençlere hangi kalp duygusunu, hangi merhametle adalet sevgisini aşılayalım! Sinema bizim emeğimizle şiddetle çarpışmaktadır. O, mektebin amansız düşmanıdır. Günün birinde böyle bir gençlik, mahkemelerin adalet sesi karşısında ve bir milletin adliye koridorlarında, tarihin bir Rum fahişesinin adiyle "Afrodit! Afrodit!" diye haykırınca hiç şaşmayalım. Bu tebcil tarzını ona öğreten mektep değil, onun düşmanı olan kuvvetlerdir.

Okulun vereceği kalp terbiyesi, genci başkalarına yük olmadan yetişebilecek meziyetlere sahip kılar. Ona, hayatını namusiyle, alın teriyle ve kâbil olduğu kadar güçlükle kazanmayı sevdirir. Hayatı, kurnazlıkla kolay kazanmak emellerinden uzaklaştırır.

Mektep çocuklarına rozet dağıtma işini verirken acaba körpe izzeti nefislerin biraz sertleşme egzersizine tabi olmasından korkmuyor muyuz? Ve bu işin başka kötülüklere de imkân hazırlayabileceğini hiç düşünmüyor muyuz?

Gençliğin terbiyesi, irade terbiyesidir. Hayatı, tesadüflerin elinde bir kumar, bir piyango telâkki eden, sinema afyonlariyle uyuşturulmuş ruhlar, iradenin yüksek bir tecellisi, yüksek bir dilek beraberliği olan milliyetçiliğe nasıl sahip oluyorlar, anlamıyorum. Yoksa milliyetçilik kelimelerle alkışlardan, merasimler ve ziyafetlerden mi ibarettir?

*

Millet, ferdî hürriyetin hakikat olduğu ve fertlerin hür bağlarla aralarında bağlandıkları birliktir. Millet, ferdiyet ister. Aşiret veya imparatorluklar gibi sürülerin birlikte yaşaması değildir. Cemiyetçilik, hakiki ve anlaşılmış milliyet hayatına uygun değildir. Çünkü o, ferdî şahsiyeti ortadan kaldırmaktadır. Okul, gençleri bir bütünün parçaları olmaktan kurtarmalıdır. Burada talebenin topluluk halinde bulunması, işi çok güçleştiren bir hadisedir. Sınıfta talebe, kendini bütünün kuvvetine sığınmış sanır ve ekseriya bütünün kuvvetine dayanır. Muallim, onların ayrı ayrı şahsiyetlerine çevrilmezse hepimiz büyük sanayi usuliyle seri halinde talebe çıkarmaktan ileri gidemeyiz. Biz kalabalık içinde ferdiyetler, şahsiyetler yetiştirmek mecburiyetindeyiz. Okulda talebe arasındaki iş beraberliklerinin, müsamere ve merasimlerin, gençlerin yetiştirilmesi işinde hiç değeri yoktur. Onları kalabalık içinde şahsî görüş ve yaratış kabiliyetlerine sahip kılabilmek esaslı işimizdir. Şahsî reyile kanaatını hiçbir cemaatin arzusuna

feda etmez insan yetiştirmeliyiz. Kalabalığın değer kaynağı olmayıp tahakkümle gafletin kaynağı olduğunu onlara Gandi'nin şu söziyle anlatabiliriz: "Kalabalık yüzüme tükürse bastığım yerin çok sağlam olduğunu anlarım."

Talebe, hayat adamı değildir. Bir insan, birçok işleri, meslekleri aynı zamanda yapamadığı gibi, talebenin de kendine ait olan ruhî teşekkül mesleğinin dışında başka işlere harcayacak vakti, enerjisi yoktur. Talebenin umumiyetle yatılı mekteplerde olduğu gibi, bütün zamanını ders için, ders ve mektep etrafında geçirmesinin temini lâzımdır. Hakkiyle okuyanlarla okuma dışındaki mesleklere kabiliyetli olanları da birbirinden ayırmalıyız. Her türlü çalışma tarzı, her meslek ahlâkî ve insanîdir, hepsine ihtiyaç vardır. Mekteplerden, fazla sayıda randıman istemekten vazgeçelim. Hakikate hıyanet etmemek için hakkiyle okuyamayanlar, okuma kabiliyetleri pek kıt olanlar mektepten çıkarılmalıdır. Mektepten resmîlik, özellik farkları kalkmalıdır. Ancak bir türlü mektep olur. Tedrisatın şekli kanunda birleştirileli çok yıllar geçti, tedrisatın ruhu da birleştirilmelidir. Mektebin eşiği, mabed gibi, ahlâk dünyasının, ruh dünyasının eşiği olmalıdır.

*Hareket*, I/10, Mart 1943

## KIYMETLİ GENÇLER

Çeşitli hazları ve azablariyle, bazen kâbuslu rüyalarıyle ruhumuzda derin izler bırakan lisenizin çatısı altında sizinle his, hareket ve zekâ sahalarında, hattâ şuurumuzun altında yapılmış temaslarımız oldu. Bir gün, belki mahşer gününde de hesabı bizden sorulacak, sizden de sorulacak olan bu temaslar, tesirler belki bizi bir mücrim, daha büyük eser verememenin suçlusu yapmıştır. Sizi de belki birer bedbaht yapacak; belki de birer mürşit, birer önder, birer kahraman olacaksınız. Biz de belki bir gün semâlardan seyredeceğimiz ulvi hüviyyetinize dünyada olamayışın hasretiyle dilhun, bizden size sirayet eden hilkat harikasına meftun kalarak, manevî âlemin bahtiyarları olacağız.

Size fikirler sahasında yaklaştık, varlıktan ibaret olan bir büyük bilmecenin düğümlerini çözmeye çalıştık. Zihnimizi zekâlarınıza hizmetkâr yaptık. Düşünerek girilen kapı, yalnız sınıf kapısıdır. Şuna inanınız ki dünyada hiçbir fetih, kaderin

sırrına vakıf olanlar için, sınıf kapısını açmak kadar şerefli değildir. Hizmetinde oldukları vazifenin ulviyyetine inanan öğretmenleriniz kapılarını açarken, istiklâle [istikbâle] ümit ve aydınlık getiren bir kapıyı açtıklarını hissettiler. Onların gururu, ümidi, kuvveti hep sizlersiniz. Her dersin, dünyamızı bir tarafından aydınlatan lâkin hepsi aynı hakikatlara ulaştıran, varlık denen biricik meseleyi herbiri bir tarafından çözen metodlarında ruhlarımızın selâmete erdiğini hissettiniz. Hocalarınız size menfaatler vaadetmediler. Ufuklar aydınlattılar, yollar gösterdiler. Eğer bu yolculukta gayretsiz davranarak derslerinizi ihmal ettinizse suç sizin, acı onlarındır. Sefâlet sizin, ıztırap onlarındır. Bu acıyı şimdi onlar çekiyor, yarın siz çekeceksiniz. Muvaffakiyetlerinizin ise sevincini siz, onlar ve hepimize mukaddes vazifeyi veren vatan paylaşacak.

Gençler,

Bir millet, mektebiyle millet olur. Bir millet, mektebinde yükselir. Mektebin büyüklüğünü görmek mi istiyorsunuz? Mektebin hayatına girin, koridorlarında dolaşın, sıralarının üstünü yoklayın, gençliğinin alnında parıldayan necabet damgasına bakın. Herbirinin yüzünde ilâhi nazardan nişâne olan hâya menbaında kaynaşan bin sevimli mânayı seyredin: Biliniz ki cemaatın en temiz unsurları sizlersiniz. Bir milleti büyük yapan, içinde bulunduğu medeniyet âlemine bayrak yapan, mekteplerinin kan değil de dimağ usaresi harcayan sinesidir. Medeniyet kervânına yol gösteren maarifdir, kültürdür. İlkçağ tarihinde gördünüz ki Sümer, Mısır ve Çin dünyalarının, Yunan dünyasının büyük medeniyetleri hep kültür ve maarif temeli üzerine kurulmuştur. İslâm, bir büyük ilim rönesansı ile âleme yayılan güneş oldu. Bizim milli tarihimiz Anadolu'da bin yıl evvel başlarken, Selçuklu veziri Nizâmülmülk'ün Bağdat'ta açtığı Nizâmiyye medresesi, Türk-İslâm dünyasının bütün büyük ruhlarını kendi etrafında topladı. Bundan sonraki yayılışın dimağı oldular. İstanbul'u

alan büyük atamız Fatih'in, fethinden daha büyük eseri Fatih külliyyesi, Kanuni'nin Mohaç ve Hind seferlerinden daha büyük eseri Süleymaniyye külliyyesi olmuştur. Bizde gerçekten bizim olan ne varsa hepsi mektebindir. Geri kalan ya cildimizle iştihalarımızın veya alışkanlıklarla şaşkınlıklarımızındır. Bu hikmeti pek iyi anlayan Büyük İskender'in, hocası Aristo'ya borçlu olduğu büyük minneti ifade eden şu sözü size ibret olmalıdır: "Babam beni gökten yere indirdi, hocam beni yerden göğe çıkardı".

Hayat ve dünya görüşlerinizde sizi kurtarıcı olan, kendi içinizden size emniyet sunan ne varsa hocalarınızın, mektebin verdiğidir. Bütün bilmediklerinizi sunacak zekânızın ufukları arasındaki bütün açlığınızı doyuracak olan bütün gıda, bunu da hiç unutmayınız ki, insanlığın muazzam ruh yükünü sırtında taşıyan, bunu taşımış olan hocalarınızın dağarcığında bulunmaktadır. Sizi onlar her ders yılının başında büyük bir ruh açlığıyle karşıladılar. Bu sizin gençlik devrenizin en büyük saadeti olmuştur.

Filozof Sokrat'ın şu sözü, hikmetin sonuncu basamağı olan sırra ne yoldan ulaşıldığını ortaya koyucudur: "Ben yalnız bir şey biliyorum, o da hiçbir şey bilmediğimi bilmektir". İşte en büyük hakîmin, sonsuz, idrâki sonsuz açlıkla birleştiren bilgisi.

Hiçbir şey bilmediğimizi bilecek kadar çok bilgi, derin bilgi, ilâhi bilgi mi elde etmek istiyorsunuz? Her şeyi ve bütün varlığı sevmeyi öğreniniz. Bu ulvi sevginin şartı; her an bir vazifenin emri altında bulunduğunu bilmek, her ân kendinden bir fedakârlık beklendiğini göze almak, her gün yeni bir hizmete hazır olmaktır. Hiçbir hizmete söz vermeden, serâzâd kendi zannınca hür yaşadığını söyleyen insan, hakikatta bir esirdir; içgüdülerinin ve her günkü hasis menfaatlariyle alışkanlıklarını kımıldatan kuvvetlerin esiridir. Vazifesiz, itaatsiz insan, vazifeyi ve itaat iradesini ta içinden teperek kendinden uzaklaştıran içimizdeki hayvanın esiridir. Hür adam, hürriyetle

sahip olduğu içsel kuvvetlerin varlığı sayesinde üzerine bir takım vazifeler yüklenmiştir.

Bizim işimiz, sizin yalnız zekâlarınızı işlemekten ibaret değildir. Aynı zamanda kalplerinizi yoğurmaktır. Biz, sizin birtakım dersleri öğrenen zekâ makinaları olduğunuzu hiç düşünmedik.

Şahsiyet ve halleriniz, bizim hünerimizin gerçek eserleridir. Yapılan bir halle, yükseltilen bir ruh, bir deha eserinden daha fazla bir şeydir, bir âlemin yaratılışı gibidir. Bize "siz ne iş yapar, ne vazife görürsünüz?" diye soranlar olursa onlara, sonsuz sevinçle içimiz taşarak "Bizim vazifemiz karakter yapmaktır, şahsiyet yaratmaktır" diye cevap vermede saadet buluruz.

Mektep koridorları gerçek fetihlerin yeridir. Harp cephesindekinden daha derin ve trajik duygular sisteminin yaşandığı muhteşem ve ilâhi sahnedir. Burada kendine irşad aydınlığı arayan gençlik, aynı zamanda kendisine verilen irşad ışığını ellerinde taşıdığı için irşatcısına mürşit de olabilir. Bugüne kadar vazifeyi yapan ben, yarının mürşitleri siz olacaksınız.

*İstanbul Erkek Lisesi 1960-1961* yıllığı